

A tanulás tervezése és irányítása

a nyelvi, irodalmi
és kommunikációs
nevelési
programban

A tanulás tervezése és irányítása

a nyelvi, irodalmi és kommunikációs
nevelési programban

Harmadik kiadás

Tankönyvkiadó, Budapest

Írta

ZSOLNAI JÓZSEF

Bírálták

Baloghné dr. Zsoldos Julianna
dr. Cservenyák Lászlóné
Csonka Csabáné

BEVEZETÉS

A nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelés programja tizenhárom éves kutatómunka eredményeképp született meg. Alternatív tantervvé a művelődési miniszter 122/1984. (Műv. K. 16.) MM számú utasítása nyilvánította. Bevezetéséről a 207/1984. (Műv. K. 16.) MM számú útmutató rendelkezik.

A nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelési kísérletet 1971-ben indítottuk Kaposvárott, a gyakorló iskolában. Indulása óta tantervmódosító kísérletként tartották számon. Tananyagának kidolgozása során szakítottunk a korábbi évtizedek tantervi minimalizmusával.¹ Törekvésünk háttérében az az életkor-pszichológiai fölfogás állt, amely nyíltan megfogalmazta, majd kísérletileg is igazolta, hogy a kisiskolások értelmi és kreatív teljesítőképessége jóval nagyobb a feltételezettnél.

A hetvenes évek elején az anyanyelvi tantárgypedagógusok és a gyakorló pedagógusok is úgy vélekedtek, hogy többletteljesítményre valószínűleg csak a jobb családi körülmények között nevelkedő gyerekek képesek. Mi ezzel a fölfogással nem értettünk egyet. Sőt, ezt cáfolandó, úgy döntöttünk, hogy kísérleti programunkat hátrányos helyzetű tanulók körében is kipróbáljuk. Ezért 1973-ban kísérleti osztályt indítottunk a Tolna megyei Sárszentlőrincen. A kísérleti osztályba járó tanulók 80%-a hátrányos helyzetű volt, közülük 40% cigány.

A sárszentlőrinci eredmények igazolták, hogy a maximalistának tartott program hozzájárul a művelődési hátrány enyhítéséhez. Ezen eredmények érvényességének tisztázására a hetvenes évek második felében újabb olyan osztályokat indítottunk, amelyekbe hátrányos helyzetű

¹Zsolnai József: Anyanyelvtanítási kísérlet a kommunikációkutatás eredményei alapján (1971–1975). Kaposvár, 1976.

gyerekek jártak (Csököly, Kocsola, Váralja, Dalmand stb.).² A hátrányos helyzetű tanulók felzárkóztatásának célkitűzése mellett a kísérlet valamennyi szakaszában kutattuk a tehetségfejlesztés lehetőségeit is. Arra törekedtünk, hogy e két, társadalmilag egyaránt nagy horderejű problémát ne egymást kizáró alternatívaként kezeljük, hanem próbáljuk azokat összekapcsolni. Úgy gondoltuk, hogy mind a fölzárkóztatást, mind a tehetséggondozást a képességfejlesztésen keresztül lehet jól megoldani. A képességfejlesztés előtérbe állítása kísérletünk menetében azt jelentette, hogy pedagógiai gyakorlatunk radikális reformját is föl kellett vállalnunk a tananyag reformja mellett.

A kísérlet 1979-ben az Országos Oktatástechnikai Központba került. E fejlesztési központ segítőkész támogatásával hozzákezdhattünk a kísérleti tananyagrendszer részletes kimunkálásához, a kísérlet pedagógiai programcsomagjának elkészítéséhez, továbbá a közreműködő pedagógusok átképzéséhez. A kísérlet történetében az OOK szerepe mérőkövet jelentett. Lehetővé vált ugyanis a program tömeges terjesztése.

*

Kötetünk a nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelés 1–4. osztályra kidolgozott tantervét és pedagógiáját ismerteti. (Ehhez kapcsolódik négy újabb kötet, amely évfolyamonként mutatja be részletezően a tanítás stratégiáit.)

²Zsolnai József: Nyelvi-irodalmi-kommunikációs nevelési kísérlet. OOK, Veszprém, 1983. 34–37. o.

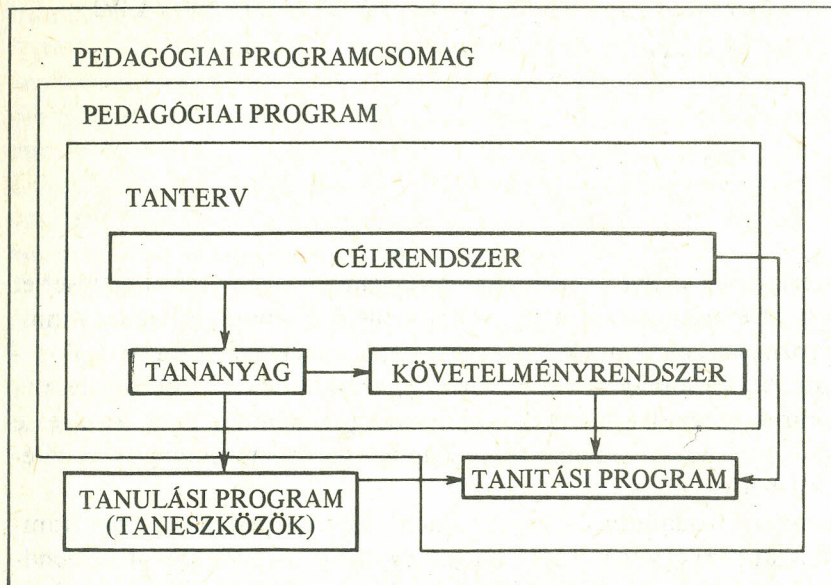
I. A NYELVI, IRODALMI ÉS KOMMUNIKÁCIÓS NEVELÉS PROGRAMCSOMAGJA

Azért, hogy a nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelési kísérlet közel egy évtizedes eredményeit terjeszthető állapotba hozzuk, tanulmányoznunk kellett azokat az eljárásokat, amelyeket a hazai szakirodalom oktatócsomag néven publikált.³ Az oktatócsomagok kifejlesztése során összegyűlt ismereteket új összefüggésbe állította és értelmezte Nagy József, amikor fölvetette a pedagógiai programcsomagok készítésének lehetőségét és szükségességét.⁴

A nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelés pedagógiai programcsomagját nem egy már adott, hanem egy általunk kidolgozott célrendszer megvalósításához fejlesztettük ki. A célrendszerbe olyan személyiségvonásokat vettünk fel, amelyek jól fejleszthetők kisiskoláskorban. A tananyagrendszerben pedig nem ismereteket, hanem tanulói tevékenységeket írtunk le. A tanév végi tudásméréseink eredményeit vettük figyelembe a követelmények (egy-egy tanév végére elérendő tudásszintek) megállapításához. Az így kikísérletezett *cél-, tananyag- és követelményrendszer alkotja programunk tantervét*. A szaktudományos ismeretháttér és a kísérleti tanítás tapasztalataira építve készítettük el a *tanítási programot*. A tantervvel együtt ez a *pedagógiai program*. A taneszközök hordozzák a tananyagrendszerben leírt valamennyi tevékenység elsajátításához szükséges feladatok sorát: a *tanulási programot*. A tanulási program és a pedagógiai program együttese a *pedagógiai programcsomag*.

³Falus Iván: Oktatócsomagok készítése és értékelése. OOK, Budapest, 1977.

⁴Nagy József: Az információk rendszerré szervezése. (Pedagógiai programcsomag.) Pedagógiai Technológia 1981/1.

Az ábrán nyilak mutatják, hogy a pedagógiai programcsomag elemei közül a célrendszer az, amely közvetve vagy közvetlenül minden más elemet meghatároz. Az alábbiakban külön-külön szólnunk a tantervről, a tanulási programról, a tanítási programról, illetve ezek kapcsolatáról.

A tanterv

A tanterv célrendszere

Célrendszerünk a 6–10 éves kisiskolások általunk kívánatosnak ítélt azon személyiségvonásait, személyiségjegyeit tartalmazza, amelyek fejlesztésében programunk részt vállal. A célrendszer nem egyszerűen listája a kívánatos személyiségvonásoknak, hanem azok hierarchikusan rendezett együttese. A célrendszer öt főblokkból áll. Ezek az alábbiak:

- A) A SZÜKSÉGLETEK FEJLESZTÉSE
- B) A KÉPESSÉGEK FEJLESZTÉSE
- C) A POZITÍV VISZONYULÁSOK MEGERŐSÍTÉSE ÉS KIÉPÍTÉSE, A NEGATÍV VISZONYULÁSOK MEGELŐZÉSE, KIALAKULÁSUK ESETÉBEN AZOK VISSZASZORÍTÁSA
- D) AZ ÉNKÉP FEJLESZTÉSE
- E) A VILÁGKÉP FEJLESZTÉSE

Ezeket a főblokkokat A), B), C), D), E) jelekkel és a részletes leírás során is végig nagybetűs írásmóddal különítettük el egymástól.

Az öt főblokk blokkokra tagozódik. Ezeket egyjegyű arab számmal jelöltük és nagy kezdőbetűvel, valamint dőlt betűvel is kiemeltük őket, pl. 2. *Tevékenységspecifikus képességek*. A különböző blokkokon belül részblokkokat, azokon belül pedig alblokkokat találunk. Decimális rendszerben a részblokkokat két arab számmal, az alblokkokat három arab számmal jelöltük, pl. 2.1 kommunikációs képességek (részblokk), 2.1.1 nyelvi-kommunikációs képességek (alblokk).

Az alblokkokon belül csoportok, részcsoporthok és alcsoportok találhatóak. A csoportok egy, a részcsoporthok kettő, míg az alcsoportok három latin kisbetűs jelzetűek, pl. a) beszédképességek (csoport), ac) spontán produktív beszédképességek (részcsoporthok), acd) tájékoztatás (alcsoport). Az alcsoportok néhány esetben újabb egységekre bomlanak.

A részekre már nem bomló személyiségvonások mellé zárójelben T+S vagy S jeleket írtunk. Az S jel arra utal, hogy az adott személyi-

ségvonás fejlesztéséhez taneszköz nem áll rendelkezésre, ehhez csak a tanítási program ad útmutatást. A *T+S* jel azt jelenti, hogy az adott személyiségjegy fejlesztéséhez taneszköz is rendelkezésre áll a tanítási program vonatkozó részén túl. Ezek figyelembevételével a célrendszer az elejétől a végéig folyamatosan olvasható.

Szükségünk lehet arra, hogy a célrendszer valamelyik részének a helyét megkeressük az egészen belül. Keressük meg pl. a leírás (egység) helyét a célrendszer egészében. Ekkor a következőképp járunk el. Megkeressük az egységhez tartozó alcsoportot. Ez az *acd* jelű „tájékoztató” alcsoport. A keresést folytatva az *ac* jelű részcsoporthoz „spontán (produktív) beszédképességek”, majd az *a* jelű csoportba „beszédképességek” bukkanunk. Ezek mind a 2.1.1 jelű „nyelvi-kommunikációs képességek” alblokkba tartoznak, amelyik viszont a 2.1 jelű „kommunikációs képességek” részblokkba sorolt. Részblokkunk helye pedig a 2. jelű „Tevékenységspecifikus képességek” blokkban, és ezen keresztül a *B*) jelű „KÉPESSÉGEK FEJLESZTÉSE” főblokkban van.

A) SZÜKSÉGLETEK FEJLESZTÉSE

1. *Lelki egészségvédelem*

- 1.1 jókedv, vidámságigény (*S*)
- 1.2 pihenés (*S*)

2. *Játék*

- 2.1 szerepjáték (*T+S*)
- 2.2 alkotó játék (*T+S*)

3. *Magasabb rangú emberi szükségletek*

- 3.1 a tanulás mint munka
 - 3.1.1 szorgalom
 - a) rendszeresség (*S*)
 - b) alaposság (*S*)
 - c) kitartás (*S*)
 - 3.1.2 önállóság (*S*)

- 3.2 önművelés
 - 3.2.1 könyvhasználat (*T+S*)
 - 3.2.2 sajtóolvasás (*T+S*)
 - 3.2.3 könyvtárhasználat (*T+S*)
 - 3.2.4 szelektív rádióhallgatás és tv-nézés (*S*)
 - 3.2.5 közművelődési szolgáltatások igénylése (*T+S*)
- 3.3 önkifejezés
 - 3.3.1 rajzolás (*T+S*)
 - 3.3.2 vers- és meseírás (*T+S*)
- 3.4 tárgyi értékek gyűjtése
 - 3.4.1 irodalmi dokumentumok gyűjtése (*S*)
 - 3.4.2 történelmi és néprajzi tárgyak gyűjtése (*S*)

B) KÉPESSÉGEK FEJLESZTÉSE

1. *Alapképességek*

- 1.1 diszpozíciós (adottságokhoz kötött) képességek
 - 1.1.1 észlelés
 - a) formaészlelés (*T+S*)
 - b) térészlelés (*T+S*)
 - c) beszédészlelés (*T+S*)
 - 1.1.2 képzelet (*T+S*)
 - 1.1.3 figyelem
 - a) figyelem-koncentráció (*T+S*)
 - b) figyelem-tartósság (*T+S*)
 - 1.1.4 emlékezet
 - a) bevésés (*T+S*)
 - b) megőrzés
 - ba) rövid megőrzés (*S*)
 - bb) tartós megőrzés (*T+S*)
 - bc) állandó megőrzés (*T+S*)
 - c) felidézés
 - ca) felidézés-gyorsaság (*T+S*)
 - cb) felidézés-pontosság (*T+S*)
 - 1.1.5 gondolkodási műveletek
 - a) analízis (*T+S*)

- b) szintézis ($T+S$)
- c) absztrahálás ($T+S$)
- d) összehasonlítás ($T+S$)
- e) összefüggés felfogása ($T+S$)
- f) kiegészítés ($T+S$)
- g) általánosítás ($T+S$)
- h) konkretizálás ($T+S$)
- i) rendezés ($T+S$)
- j) analógia ($T+S$)
- 1.1.6 grafomotoros képességek
 - a) iránytartás ($T+S$)
 - b) aránytartás ($T+S$)
 - c) nagyságtartás ($T+S$)
 - d) formakövetés ($T+S$)
- 1.2 gondolkodási képességek
 - 1.2.1 irányított gondolkodási képességek
 - a) feladatmegoldó: logikai-algoritmikus képességek
 - aa) ítéletalkotás ($T+S$)
 - ab) következtetés ($T+S$)
 - ac) fogalomalkotás ($T+S$)
 - b) problémamegoldó: heurisztikus-kreatív képességek
 - ba) elemi képességek
 - baa) távoli asszociáció ($T+S$)
 - bab) eredetiség ($T+S$)
 - bac) gazdaságosság és könnyedség ($T+S$)
 - bad) rugalmasság ($T+S$)
 - bb) összetett képességek
 - bba) megértés ($T+S$)
 - bbb) értékelés – bírálat ($T+S$)
 - bbc) választás – döntés ($T+S$)
 - 1.2.2 nem irányított (asszociatív) gondolkodási képességek ($T+S$)
- 1.3 grammatikai képességek
 - 1.3.1 helyettesítés ($T+S$)
 - 1.3.2 bővítés – szűkítés ($T+S$)
 - 1.3.3 kapcsolás ($T+S$)
 - 1.3.4 átalakítás ($T+S$)

2. Tevékenység-specifikus képességek

- 2.1 kommunikációs képességek
 - 2.1.1 nyelvi-kommunikációs képességek
 - a) beszédképességek
 - aa) reprodukív beszédképességek
 - aaa) felolvasás ($T+S$)
 - aab) vers- és prózamondás ($T+S$)
 - ab) félreprodukív beszédképességek
 - aba) hirdetés ($T+S$)
 - abb) megemlékezés ($T+S$)
 - ac) spontán (produkív) beszédképességek
 - aca) kapcsolatfelvétel ($T+S$)
 - acb) szándéknyilvánítás
 - kérés ($T+S$)
 - tudakozódás ($T+S$)
 - felszólítás – utasítás ($T+S$)
 - meghívás ($T+S$)
 - acc) véleménynyilvánítás
 - bejelentés ($T+S$)
 - sérelem ($T+S$)
 - kritika (S)
 - vita ($T+S$)
 - acd) tájékoztatás
 - elbeszélés ($T+S$)
 - üzenetközvetítés ($T+S$)
 - leírás ($T+S$)
 - társalgás ($T+S$)
 - interjúkészítés ($T+S$)
 - b) beszédértés-képességek
 - ba) reprodukált szöveg befogadása
 - baa) felolvasás befogadása (S)
 - bab) vers- és prózamondás befogadása (S)
 - bb) félreprodukív szöveg befogadása (S)
 - bc) spontán beszéd értése
 - bca) kapcsolatfelvétel viszonzása ($T+S$)
 - bcb) szándéknyilvánítás fogadása ($T+S$)

- bcc) tájékoztató szövegek megértése
 - kérdés (T+S)
 - szerepcseré (S)
- c) írásképeségek
 - ca) írás-reprodukálás
 - caa) másolás (T+S)
 - cab) diktálás utáni írás (T+S)
 - cac) akaratlagos írás (T+S)
 - cb) félreproduktív írás
 - cba) nyomtatványkitöltés (T+S)
 - ccb) jegyzetelés – szövegtömörítés (T+S)
 - cc) írásbeli szövegalkotás
 - cca) elbeszélés (T+S)
 - ccb) hír készítése (T+S)
 - ccc) meghívó készítése (T+S)
 - ccd) riport készítése (T+S)
 - cce) leírás (T+S)
 - ccf) jellemzés (T+S)
 - ccg) levélírás (T+S)
 - cch) táviratírás (T+S)
 - cci) könyvismertetés készítése (T+S)
 - d) olvasási képességek
 - da) szépirodalmi szövegek néma olvasása (T+S)
 - db) gyorsolvasás
 - dba) lényegkiemelés (skimming) (T+S)
 - dbb) adatkeresés (skipping) (T+S)
 - e) nyelvi normatív és korrekciós képességek
 - ea) helyesejtés (T+S)
 - eb) helyesírás (T+S)
- 2.1.2 nem nyelvi kommunikációs képességek
 - a) térközsabályozás (T+S)
 - b) testtartás (T+S)
 - c) gesztikuláció (T+S)
 - d) mimika (T+S)
 - e) tekintet (T+S)
 - f) nem nyelvi természetű hangadás
- 2.2 szociális képességek

- 2.2.1 szociális észlelés
 - a) szerepészlelés (T+S)
 - b) nem nyelvi kommunikációs közlések felfogása (T+S)
 - c) személyközi viszonyok észlelése (T+S)
- 2.2.2 szociális alkalmazkodás
 - a) viselkedés kortárs csoportban
 - aa) kooperáció (S)
 - ab) vezetés (S)
 - b) figyelmesség és illemtudó viselkedés
 - ba) felnőttek iránt (T+S)
 - bb) fiúk iránt (T+S)
 - bc) lányok iránt (T+S)
 - c) fegyelmezettség (T+S)
 - d) egymás segítése
 - da) segítségnyújtás (T+S)
 - db) segítségelfogadás (T+S)
- 2.2.3 konfliktusok elemzése (T+S)
- 2.3 tanulási – önszabályozási képességek
 - 2.3.1 önirányítás (S)
 - 2.3.2 önellenőrzés (S)
 - 2.3.3 tanulási önismeret (S)
 - 2.3.4 önálló tanulás
 - a) tanulástervezés (S)
 - b) tanulásszervezés (S)
 - 2.3.5 irányított tanulás
 - a) együttműködés a pedagógussal (S)
 - b) együttműködés a társakkal (S)

C) POZITÍV VISZONYULÁSOK MEGERŐSÍTÉSE ÉS KIÉPÍTÉSE, NEGATÍV VISZONYULÁSOK MEGELŐZÉSE ÉS KORREKCIÓJA

1. Viszonyulások a tanuláshoz és a játékhoz

- 1.1 intellektuális érzelmek
 - 1.1.1 kíváncsiság (T+S)
 - 1.1.2 sikerélmény (S)

- 1.2 attitűdök
 - 1.2.1 pozitív attitűdök kialakítása és megerősítése
 - a) az anyanyelvhez (S)
 - b) az irodalomhoz (S)
 - c) a magyarsághoz (S)
 - 1.2.2 negatív attitűdök megelőzése és korrekciója
 - a) a hátrányos helyzetű tanulókkal és a cigány gyerekekkel szemben (S)
 - b) a fegyellemmel és a renddel szemben (T+S)
- 1.3 érdeklődés
 - 1.3.1 a történelmünk iránt (T+S)
 - 1.3.2 a mindennapi élet iránt (T+S)
 - 1.3.3 az élő és a művi környezet iránt (T+S)
 - 1.3.4 a nyelv és a művészetek iránt (T+S)

2. Társas viszonyulások

- 2.1 pozitív viszonyulások kialakítása és megerősítése
 - 2.1.1 empátia (T+S)
 - 2.1.2 szeretet (S)
 - 2.1.3 nyíltság (T+S)
 - 2.1.4 barátság (T+S)
- 2.2 negatív viszonyulások megelőzése, kialakulásuk esetében azok visszaszorítása
 - 2.2.1 agresszió esetében (S)
 - 2.2.2 dacosság esetében (S)
 - 2.2.3 ellenszenv esetében (S)
 - 2.2.4 gúnyolódás esetében (T+S)
 - 2.2.5 előítélet esetében (S)
 - 2.2.6 feltűnni vágyás esetében
 - a) bohóckodás (S)
 - b) kérkedés (S)

3. Értékekhez való viszonyulások

- 3.1 erkölcsi viszonyulások
 - 3.1.1 pozitív viszonyulások kialakítása és megerősítése

- a) őszinteség (T+S)
- b) lelkiismeret (T+S)
- c) felelősség (T+S)
- 3.1.2 negatív viszonyulások megelőzése, és kialakulásuk esetében azok visszaszorítása
 - a) hazugság (T+S)
 - b) árulkodás esetében (T+S)
- 3.2 esztétikai viszonyulások
 - 3.2.1 irodalmi ízlés kialakítása (T+S)
 - 3.2.2 az irodalmi giccs elutasítása (T+S)

D) AZ ÉNKÉP FEJLESZTÉSE

1. Énazonosság-tudat formálása

- 1.1 nemi (T+S)
- 1.2 életkori (T+S)
- 1.3 családi (T+S)
- 1.4 lakóhelyi (T+S)
- 1.5 állampolgári (T+S)

2. Önismeret fejlesztése

- 2.1 testi jellemzők esetében (T+S)
- 2.2 pszichikus jellemzők esetében (T+S)
- 2.3 erkölcsi jellemzők kapcsán (T+S)
- 2.4 életmód tekintetében (S)
 - 2.4.1 igényszint fejlesztése (S)
 - 2.4.2 ideálok – példaképek választása (T+S)

3. Önértékelés

- 3.1 reális önértékelés – önbizalom megerősítése (S)
- 3.2 irreális önértékelés kialakulásának megelőzése
 - 3.2.1 önhittség esetében (S)
 - 3.2.2 kishitűség esetében (S)

E) A VILÁGKÉP FORMÁLÁSA

1. A gyermeki világgép leépítendő elemei

- 1.1 vallásos képzetek (T+S)
- 1.2 babonák (T+S)

2. A gyermeki világgép kiépítendő részei

- 2.1 a kommunikáció világának megismerése
 - 2.1.1 az állat-állat közti kommunikáció (T+S)
 - 2.1.2 az ember-állat közti kommunikáció (T+S)
 - 2.1.3 az ember-ember közötti kommunikáció (T+S)
- 2.2 az emberi munka világának megismerése
 - 2.2.1 munkaeszközök (T+S)
 - 2.2.2 foglalkozások (T+S)

A tananyagrendszer

Tantervünk 1–4. osztályra kidolgozott tananyaga külön-külön adja meg az egyes osztályok művelődési anyagát tanulói tevékenységek formájában. A tanulói tevékenységeket tanítói tevékenységként megfogalmazott tevékenység-főosztályokba, tevékenység-osztályokba és alosztályokba rendezve írtuk le.

A római számokkal ellátott tevékenység-főosztályokat nagybetűvel írtuk: pl. II. BESZÉDFEJLESZTÉS, KOMMUNIKÁCIÓTANÍTÁS. A tevékenység-osztályokat egyjegyű arab számmal jelöltük és dőlt betűvel emeltük ki: pl. 1. *A szövegalkotás tanítása*. A tevékenység-alosztályokat (tanulói tevékenységeket) két arab számjegyből álló jelzettel írtuk le a tevékenység-osztályok alatt, beljebb kezdéssel, pl. 1.4 tájékoztató-ábrázoló szövegek alkotása.

Esetenként szükséges volt a tanulói tevékenységek további osztályozása. Ilyenkor három, illetve négy arab számjegyből álló jelzetet alkalmaztunk: pl. 1.4.1 az elbeszélés, 1.4.1.1 elbeszélés kép, képsor, magnószalagon rögzített zörejsor alapján.

Az olvasás gyakorlására alkalmas szövegek témaköreit betűjelzettel láttuk el, és a „Témakörök” cím alatt soroltuk fel.

Tananyagrendszerünkbe csak olyan műveltségterületet emeltünk be, amely garantáltan képességfejlesztő, és el kellett tekintenünk az egyes műveltségterületek (tudományágak, művészeti ágak) sajátos logikájától.

Egy-egy műveltségi terület tananyaggá válásában nagyon fontos tényező programunkban, hogy milyen motivációs értékkel rendelkezik. Hogyan készíti föl a szabadidő kulturált és értelmes eltöltésére, az önművelésre, továbbá milyen mértékben járul hozzá a tanulók majdani munkakultúrájához?

Úgy tűnhet, a tananyag-kiválasztásban a világgép-alakítás szempontja háttérbe szorult. Való igaz, de ne feledjük el, hatévesekről van szó! Ebben az életkorban a képességfejlesztés és a motiváció együttes szempontja adekvátabb tananyagkiválasztó elv a világgépnél. Ez természetesen korántsem jelenti azt, hogy bemutatott tananyagrendszerünk „nem ad ki” egy egységes világgépet. Még azt sem jelenti, hogy a tudományosság és a művészi érték személyiségformáló, embert alakító szerepéről lemondanánk.

1. osztály

OLVASÁS, SZÖVEGFELDOLGOZÁS, ÖNMŰVELÉS

I. AZ OLVASÁS MEGTANÍTÁSA

1. A szóképek megtanítása és olvasásuk gyakoroltatása

- 1.1 a szóképek megtanulása szóképek és tárgyképek segítségével
- 1.2 a szóképek és a szóképekből szerkesztett szószerkezetek, mondatok, szövegek néma olvasásának gyakorlása
- 1.3 a szóképek és a szóképekből szerkesztett szószerkezetek, mondatok, szövegek hangos olvasásának gyakorlása
- 1.4 a szóképek elemzése
 - 1.4.1 összetett szavak elemzése
 - 1.4.2 rövid szavak leválasztása szóképekből
 - 1.4.3 igekötők és toldalékok leválasztása szóképekből
 - 1.4.4 betűk (hangok) leválasztása szóképekből (szavakból)

2. A betűk megtanítása és az olvasás gyakoroltatása

- 2.1 a nyomtatott és írott kis- és nagybetűk megtanulása betűtanulási modellek olvasásával
- 2.2 a betűfelismerés gyakorlása
- 2.3 a betűk összevonásának tanulása és gyakorlása rendezett szóhalmaz olvasásával
- 2.4 nyomtatott kis- és nagybetűkkel írott szavak, szószerkezetek, mondatok, szövegek néma olvasásának gyakorlása
- 2.5 nyomtatott kis- és nagybetűkkel írott szavak, szószerkezetek, mondatok, szövegek hangos olvasásának gyakorlása

II. AZ OLVASÁS TEMPÓJÁNAK ÉS PONTOSSÁGÁNAK FOKOZÁSA

1. Írásvetítővel felvillantott jelek, betűk, szavak néma olvastatása

- 1.1 a gyors szemmozgás gyakorlása
 - 1.1.1 perifériás látást fejlesztő gyakorlatok végzése
 - 1.1.2 látószögnövelő gyakorlatok végzése
- 1.2 a jelfelismerés gyakorlása
 - 1.2.1 jelkeresés
 - 1.2.2 hibakeresés

2. A hangos olvasási hibák javítása

- 2.1 a betűtévesztés javítása
- 2.2 a betűkihagyás javítása
- 2.3 az újrakezdés és a mást olvasás javítása

3. Az olvasásgyakorlás érdekében szerkesztett szavak, szószerkezetek, mondatok, rövid szövegek hangos és néma olvastatása

III. AZ OLVASÁS GYAKOROLTATÁSA SZÖVEGEKEN

1. A felkészülés utáni hangos olvasás gyakoroltatása

- 1.1 irodalmi szövegek olvasása
- 1.2 ismeretterjesztő szövegek olvasása
- 1.3 didaktikus szövegek olvasása

2. A néma olvasás gyakoroltatása

- 2.1 ismeretterjesztő szövegek olvasása és feldolgozása
 - 2.1.1 formai elemzés
 - 2.1.1.1 a cím megnevezése
 - 2.1.1.2 a szerző, illetve a forrás megnevezése
 - 2.1.1.3 a szakaszok (bekezdések) számának megállapítása
 - 2.1.1.4 a képek és ábrák, illetve a kép- és ábraaláírások megnevezése
 - 2.1.1.5 a szómagyarázat, lábjegyzet megnevezése
 - 2.1.2 elemzés a tárgyinformációk megállapítása érdekében
 - 2.1.2.1 a téma megállapítása
 - 2.1.2.2 a részm témák (szakaszok témájának) megállapítása
 - 2.1.2.3 adatkeresés

Témakörök

- a) A mesékből ismert, illetve a városi és a falusi ember környezetében élő néhány állat külseje, táplálkozása, viselkedése, gondozása
 - b) Népszokások
 - c) Játékleírások
 - d) Játékok készítésének leírásai
- 2.2 hírek olvasása és elemzése: az időpont, a helyszín, az esemény és a résztvevők megnevezése
- 2.3 didaktikus szövegek olvasása és elemzése
- 2.3.1 a feladat tárgyának megnevezése
- 2.3.2 a válaszadás módjának megnevezése

Témakörök

- a) Tankönyvi feladatok
 - b) Rejtvények
- 2.4 tájékoztató és felhívó feliratok olvasása

Témakörök

- a) Kereskedelem (néhány árucikk neve, gyártója, ára, használati utasítása, nyitva tartási időpontok)
 - b) Posta (irányítószám-jegyzék; a boríték, a bélyeg feliratai)
 - c) Közlekedés (menetjegyek feliratai, útvonaljelző táblák, bérletek feliratai, főbb útvonalak)
 - d) Oktatási és egészségügyi intézmények (a Tájékoztató füzet olvasása, egészségügyi plakátok olvasása)
 - e) Termelő és szolgáltató vállalatok (reklámplakátok olvasása)
 - f) Térképek (szomszédos országok és Magyarország; néhány város zászlaja, címere)
 - g) Naptárak (főbb ünnepek)
- 2.5 viccek olvasása és elemzése a csattanó megnevezésével

IV. AZ ÖNMŰVELÉS TANÍTÁSA

1. A könyvtárhasználat tanítása osztály- vagy iskolakönyvtárban

- 1.1 a teljes magyar ábécé megtanulása
- 1.2 a betűrendbe sorolás megtanulása
- 1.3 az *Ablak-Zsiráf* gyermeklexikon használatának tanulása
 - 1.3.1 címszavak keresése
 - 1.3.2 szócikkek olvasása
- 1.4 könyv- és sajtóismeret tanulása
 - 1.4.1 gyermekkönyvek, gyermekfolyóiratok fedelén és címlapján levő adatok olvasása
 - 1.4.2 egy gyermekfolyóirat néhány rovatának (rejtvények, szerkesztői üzenetek, hírek) megnevezése és olvasása

2. A rádió és a televízió használatának tanulása

- 2.1 tájékoztatás a műsorfolyamban a műsorokról való beszélgetések révén
 - 2.1.1 a rádióadók, illetve az MTV 1. és 2. műsorának megnevezése, a szignálok felismerése
 - 2.1.2 néhány állandó műsor megnevezése, szignáljuk felismerése
 - 2.1.3 néhány sorozatműsor megnevezése, szignáljuk felismerése
 - 2.1.4 a főcím és az alcím megnevezése
 - 2.1.5 a műsorismertetés és az ajánló műsorok megnevezése
 - 2.1.6 a gyermekműsorok megnevezése
- 2.2 a *Rádió- és Televízióújság* olvasása
 - 2.2.1 műsorkeresés
 - 2.2.2 a műsorfolyam jellemzőinek megállapítása a *Rádió- és Televízióújság*ban szereplő adatok alapján

3. Az intézményekhez kötött önművelés lakóhelyi lehetőségeinek bemutatása

- 3.1 plakátok olvasása
- 3.2 művelődési intézmények meglátogatása az osztállyal

✓ ÍRÁS, HELYESÍRÁS, Anyajelölés / Pécsi /

I. AZ ÍRÁS MEGTANÍTÁSA

1. Az írás előkészítése

- 1.1 irányok és arányok észlelése, az írásmozgás gyakorlása
- 1.2 betűelemek vázolása és írása

2. Az írott kisbetűk tanítása és az írástechnika fejlesztése

- 2.1 a kisbetűk írásának és kapcsolásának tanulása
A betűtanítás sorrendje:
i, í, u, ú, ü, ű, t; n, m, p; c, o, ó, ö, ő, a, á, d; r, v; e, é; l, b; f;
h, k; j, g; gy, ny, ty, ly; s, cs; z, zs, sz; x, y, dz, dzs, w, q
- 2.2 a kisbetűk írásának és kapcsolásának gyakorlása másolással
- 2.3 a kisbetűk írásának és kapcsolásának gyakorlása diktálás után
- 2.4 a kisbetűk írásának és kapcsolásának gyakorlása akaratlagos írással

3. Az írott nagybetűk és az írásjelek tanítása

- 3.1 a nagybetűk írásának és kapcsolásának tanulása
A betűtanítás sorrendje:
U, Ú, Ű, Ū, V, W, A, Á, O, Ó, Ö, Ő, C, Cs, G, Gy, Z, Zs, S, Sz, P, B, R, T, Ty, F, M, N, Ny, E, É, H, J, I, Í, K, L, Ly, D, Dz, Dzs, X, Y, Q
- 3.2 az írásjelek alakításának tanulása
Tanítandó írásjelek:
. ? ! , : ; - „ ” ()
- 3.3 a nagybetűk írásának és kapcsolásának gyakorlása másolással
- 3.4 a nagybetűk írásának és kapcsolásának gyakorlása diktálás után
- 3.5 a nagybetűk írásának és kapcsolásának gyakorlása akaratlagos írással

II. A HELYESÍRÁS-TANULÁS MEGALAPOZÁSA

1. A helyesírás tanítása szavak másoltatásával és diktálás utáni íratásával

- 1.1 a magán- és mássalhangzók időtartamának jelölése
- 1.2 a j hang kétféle jelölése
- 1.3 a szóelemző írásmód tanulása: hasonulás és összeolvadás

2. A helyesírás tanítása szavak és mondatok másoltatásával, illetve diktálás utáni íratásával

- 2.1 tulajdonnevek írása: családnév, keresztnév, helységnév
- 2.2 mondatkezdés jelölése

3. A szótagolás szerinti elválasztás gyakoroltatása

- 3.1 egymás mellett két különböző magánhangzót tartalmazó szavak elválasztása (di-ó, É-vá-é)
- 3.2 két magánhangzó között egy mássalhangzót tartalmazó szavak elválasztása
- 3.3 két magánhangzó között két vagy több különböző mássalhangzót tartalmazó szavak elválasztása (mor-zsa, rossz-kor)
- 3.4 olyan szavak elválasztása, amelyekben a két magánhangzó közötti mássalhangzót kettőzött betű jelöli (ember-rel, ber-reg)
- 3.5 olyan szavak elválasztása, amelyekben a két magánhangzó közötti hosszú mássalhangzót egyszerűsítetten kettőzött többjegyű betű jelöli (Ily-lyés, ősz-sze)

4. Helyesírási hibák javításának tanítása

- 4.1 időtartamjelölési hiba javítása
- 4.2 a j hang hibás jelölésének javítása
- 4.3 hibás mondatkezdés és -zárás javítása
- 4.4 tulajdonnevek hibás kezdőbetűjének javítása

I. HELYESEJTÉS-TANÍTÁS

1. A helyesejtési normákhoz igazodó beszédhallás és beszédmozgás fejlesztése

- 1.1 helyesejtési gyakorlatok végzése
 - 1.1.1 a légzéstechnika gyakorlása
 - 1.1.2 a hangadás gyakorlása magánhangzópárok, szópárok, szósorok utánmondásával
 - 1.1.3 az ajakartikuláció gyakorlása hangsorok utánmondásával, valamint szópárok utánmondásával és olvasásával
 - 1.1.4 gyorsasági gyakorlatok végzése szótagsorok és nyelvtörők utánmondásával
 - 1.1.5 ritmusgyakorlatok végzése szótagok, szavak olvasásával, jól ritmizálható gyermekversek utánmondásával, olvasásával
 - 1.1.6 az időtartam érzékeltetésének gyakorlása szósorok, szóoszlopok utánmondásával és olvasásával
 - 1.1.7 a hangsúlyozás gyakorlása szavak, szókapcsolatok és rövid (három-négyszavas) egyszerű mondatok utánmondásával és olvasásával
 - 1.1.8 a hangkapcsolatok ejtésének gyakorlása szavak olvasásával
 - 1.1.9 a hanglejtés gyakorlása rövid (három- és négyszavas) egyszerű mondatok olvasásával
 - 1.1.10 a hangerőváltás gyakorlása hangsorok, mondókák, versek utánmondásával
- 1.2 helyesejtési hibák (artikulációs hiba, időtartamhiba, hangkapcsolathiba, hangsúlyhiba, hanglejtéshiba) felismerése és javítása nevelői visszajelzésre

2. A helyesejtési normákhoz igazodó versmondás tanítása

- 2.1 a versmondás gyakorlása a levegővételi helyek megtartásával utánmondással vagy felolvasással
- 2.2 a versmondás gyakorlása a fő- és mellékhangsúlyok megtartásával utánmondással vagy felolvasással

II. BESZÉDFEJLESZTÉS, KOMMUNIKÁCIÓTANÍTÁS

1. A szövegalkotás tanítása

- 1.1 a kapcsolatfelvétel tanulása a rá vonatkozó illemszabályokkal együtt
 - 1.1.1 köszönés felnőtteknek és gyerekeknek
 - 1.1.2 megszólítás felnőttek és gyerekek körében
 - 1.1.3 bemutatkozás felnőtteknek (család- vagy vezetéknev, utónév, becenév)
- 1.2 a szándéknyilvánítás tanulása: kérés, tudakozódás felnőttől, gyerektől
- 1.3 a véleménynyilvánítás tanulása: az indokolt bejelentés, a jogos panasz és az árulkodás különbségének tanítói bemutatása és tanulói elemzése; a bejelentés, a sérelem pontos megfogalmazása
- 1.4 tájékoztató-ábrázoló szövegek alkotása
 - 1.4.1 elbeszélés
 - 1.4.1.1 elbeszélés kép, képsor, magnószalagon rögzített zörejsor alapján
 - 1.4.1.2 elbeszélés élmény alapján kiscsoportos kommunikációban; a beszélgetés illemszabályainak tanulása
 - 1.4.1.3 mesebefejezés meghallgatott meserészletek alapján
 - 1.4.2 üzenetközvetítés tanítónak, szülőnek, gyereknek
 - 1.4.3 hirdetés osztálytársaknak; a közlés felhívó funkciójának gyakorlása
 - 1.4.4 leírás
 - 1.4.4.1 állatok leírása kép alapján
 - 1.4.4.2 személyek (önmagunk és más valóságos személyek) leírása külső testi jellemzőik (a hajszín, a szemszín, az arcforma, a testmagasság) alapján
 - 1.4.4.3 tevékenységek leírása közös és egyéni megfigyelés és tapasztalat alapján

2. A szövegbefogadás és a szövegértés tanítása

- 2.1 a kapcsolatfelvétel viszonzásának és a rá vonatkozó illemszabályoknak a tanulása: visszaköszönés, valamint válaszolás

- 2.2 megszólításra felnőttek és gyerekek körében (helyes és helytelen formák tanítói bemutatása, a helyes formák gyakorlása) személyi adatok közlése válaszként tudakozódásra (név, születési hely, idő; apa, anya teljes neve, munkahelye, foglalkozása; testvérek száma, neve, foglalkozása, munkahelye; a tanító és a napközis nevelő, ill. az igazgató neve; a lakás és az iskola címe, irányítószáma)
- 2.3 szövegértés elbeszélő, leíró szövegek befogadása során: a kérdéses gyakorlása

III. AZ ILLEM TANÍTÁSA

1. *Az iskolai viselkedésre vonatkozó illemszabályok tanítása*
2. *Az étkezésre mint helyzetre, valamint az evésre vonatkozó illemszabályok tanítása*
3. *A gyalogos közlekedés illemszabályainak tanítása*
4. *A jó megjelenés illemszabályainak tanítása (a testi tisztaság, a ruházat tisztasága, rendezettsége)*

IRODALOM

I. IRODALMI MŰVEK MIMETIZÁLTATÁSA

1. *Nem-verbális kommunikációs gyakorlatok végeztetése az irodalmi művek mimetizálásának előkészítésére*
 - 1.1 *tevékenységek, cselekvések megfigyelése, eljátszása mozgással, testtartással*
 - 1.2 *érmek kifejezésének gyakorlása arcjáttékkal*
 - 1.3 *tekintettel, gesztikulációval történő közlések gyakorlása*
2. *Irodalmi élményszerzés irodalmi szövegek reprodukáltatása és mimetizálata révén*

II. AZ IRODALMI MŰELEMZÉS ELŐKÉSZÍTÉSE

1. *Az irodalmi alkotásokban (párbeszédese versekben, verses mesékben, mesékben) jelen levő kommunikációs tényezők tanítása: az 1. személy, a 2. személy, valamint a szerepcsere felismerése*
2. *Irodalomelméleti ismeretek tanítása a műelemzéshez, a vers- és prózamondatahoz*
 - 2.1 *verstani ismeretek tanulása verseken*
 - 2.1.1 *a versszakok, verssorok elkülönítése, megszámlálása, megnevezése*
 - 2.1.2 *ráismerés a refrénre*
 - 2.1.3 *rímelő sorvégek keresése és jelölése versekben, a rím megnevezése*
 - 2.1.4 *a ritmus érzékelése versekben a szótagok rövidségének és hosszúságának jelölése alapján*
 - 2.2 *versek költői képekre bontása*
 - 2.3 *a kisepikai műfajok (közmondások, szólások, találós kérdések) tanulása*
 - 2.4 *az epikai művekre jellemző ismeretek tanulása meséken, verses meséken*

3. *Az irodalmi művekkel szembeni értékelő magatartás kialakítása: aszociációk, élmények, értékjelölések megfogalmaztatása*

III. A VERSMONDÁS TANÍTÁSA

1. *Gyerekeknek, felnőtteknek szóló egyéni és együttes versmondás tanítása*
2. *A versmondás elemzése az üzenetközvetítés sikeressége szempontjából*

IV. AZ IRODALOM OLVASÁSÁVAL KAPCSOLATOS SZOKÁSOK KIALAKÍTÁSA: ÉLETRAJZI ADATOK, FÉNYKÉPEK GYÚJTÁSA A MEGISMERT KÖLTŐK, ÍRÓK GYERMEKORÁRÓL, ÉLETÉRŐL

2. osztály

OLVASÁS, SZÖVEGFELDOLGOZÁS, ÖNMŰVELÉS

I. AZ OLVASÁS TEMPÓJÁNAK ÉS PONTOSSÁGÁNAK FOKOZÁSA

1. Írásvetítővel felvillantott jelek, betűk, szavak, szövegek olvastatása

- 1.1 a gyors szemmozgás gyakorlása
 - 1.1.1 a perifériás látást fejlesztő gyakorlatok végzése
 - 1.1.2 látószögnövelő gyakorlatok végzése
 - 1.1.3 a fixációszélességet fejlesztő gyakorlatok végzése
- 1.2 a jelfelismerés gyakorlása
 - 1.2.1 jelkeresés
 - 1.2.2 hibakeresés
- 1.3 a jelentés felismerésének gyakorlása
 - 1.3.1 szinonimakeresés
 - 1.3.2 szóteremtés

2. Hangos olvasási hibák javítása

- 2.1 a betűtévesztés javítása
- 2.2 a betűkihagyás javítása
- 2.3 az újakezdés és a más olvasás javítása

II. AZ OLVASÁS GYAKOROLTATÁSA SZÖVEGEKEN

1. A felkészülés utáni hangos olvasás tanítása

- 1.1 irodalmi szövegek olvasása
- 1.2 ismeretterjesztő szövegek olvasása
- 1.3 publicisztikai szövegek olvasása

2. A néma olvasás tanítása: a szövegértést és a szövegproduktívumot segítő olvasói szokások és képességek elsajátítása a szövegekhez készült feladatok megoldásával

- 2.1 a szöveg áttekintése, s témájának megállapítása a cím, az ábrák és az ábraalírások alapján
- 2.2 a szöveg várható információira vonatkozó kérdések megfogalmazása
- 2.3 a szöveg elolvasása, majd lexikonhasználat olvasás közben
- 2.4 a szakaszok témájának megállapítása
- 2.5 „jegyzetelés” aláhúzással
 - 2.5.1 adatkeresés
 - 2.5.2 lényegkiemelés

3. Különböző műfajú és témájú szövegek néma olvastatása és elemzése

- 3.1 ismeretterjesztő szövegek (könyvrészletek vagy cikkek) olvasása (vö.: II. 2.)
 - 3.1.1 ismeretterjesztő elbeszélések olvasása, a szerző szubjektív véleményét leíró szövegrészek felismerése
 - 3.1.2 ismeretterjesztő leírások olvasása

Témakörök

- a) Állat- és növényfajták leírásai
- b) Vadállatok és háziállatok viselkedése
- c) Modern és régi járművek fajtái, működése
- d) A háztartás néhány technikai eszközének működése
- e) Játékleírások
- f) Játékok készítésének leírásai
- g) Népszokások

- 3.2 didaktikus szövegek (kérdések, feladatok) olvasása és elemzése
- 3.3 publicisztikai szövegek olvasása és műfaji elemzése
 - 3.3.1 hírek olvasása, az események helyének, idejének, résztvevőinek megnevezése
 - 3.3.2 riportok olvasása: a megkérdezettek felsorolása, személyes véleményük tömör megfogalmazása, a helyszínek felsorolása
 - 3.3.3 interjúk olvasása: az interjúalany visszaemlékezéseinek és állásfoglalásainak tömör megfogalmazása
 - 3.3.4 recenziók olvasása: a kiadási adatok megjegyzése, az ismertető és az ajánló szövegrészek elkülönítése

Témakörök

- a) Gyermekélet
 - b) Tömegkommunikációs eszközök működése
 - c) Művelődés
 - d) Egészségügy
 - e) Termelés, szolgáltatás, kereskedelem
 - f) Sport
 - g) Ünnepek
 - h) A Magyar Köztársaság államközi kapcsolatai, az Országgyűlés munkája
- 3.4 viccek olvasása
- 3.4.1 a csattanó megkeresése
- 3.4.2 a komikus hiba megfogalmazása

III. AZ ÖNMŰVELÉS TANÍTÁSA

1. Könyv- és könyvtárhasználat tanítása tanórán az osztály- és iskola-könyvtárban

- 1.1 katalógushasználat tanulása
- 1.1.1 a katalóguskártya néhány adatának (szerző, cím, kiadó, a kiadás helye, éve, terjedelem) olvasása
- 1.1.2 a betűrendes (szerző és cím szerinti) katalógus használatának tanulása
- 1.1.3 a sorozatkatalógus használatának tanulása
- 1.2 szótár- és lexikonhasználat tanulása
- 1.2.1 az *Ablak-Zsiráf* gyermeklexikon használata
- 1.2.2 a *Helyesírási szójegyzék* használata
- 1.2.3 a *Magyar értelmező kéziszótár* alkalmi használata címszavak első jelentésének olvasásával
- 1.3 könyv- és sajtóismeret tanulása
- 1.3.1 könyvek tartalomjegyzékének és fülszövegének olvasása
- 1.3.2 gyermekfolyóiratok olvasása, rovatrendjük megismerése
- 1.3.2.1 rejtvények megoldása és beküldése a szerkesztőségbe
- 1.3.2.2 ismeretterjesztő cikkek olvasása és ismertetése
- 1.3.2.3 hírek olvasása és ismertetése
- 1.3.2.4 interjúk olvasása és ismertetése

- 1.3.3 a tanító által alkalmanként kiválasztott hírek olvasása napilapokból
- 1.3.4 a folyóiratok impresszumában szereplő adatok keresése: a „laptulajdonos”, a kiadó, a főszerkesztő, a szerkesztők, a szerkesztőség postacíme

2. A rádió és a televízió használatának tanítása

- 2.1 a műsorfolyam és az egyes műsorok néhány jellemzőjének megfogalmazása a műsorokról való beszélgetések során
- 2.1.1 az időviszonyok elemzése: a műsornézés, ill. a műsorkészítés idejének, valamint a műsor által bemutatott időnek a megnevezése
- 2.1.1.1 élő adás
- 2.1.1.2 „konzerv”-műsor
- 2.1.2 a térvizonyok elemzése: a műsorkészítés helyszínének, ill. a műsor által bemutatott helyszínnek a megnevezése
- 2.1.2.1 helyszíni közvetítés
- 2.1.2.2 stúdiófelvétel
- 2.1.3 a valóság és a fikció elemzése
- 2.1.3.1 dokumentumműsor
- 2.1.3.2 szerkesztett műsor
- 2.1.3.3 megírt műsor
- 2.1.4 a hang (szöveg, zene, zörej) és a kép viszonyának elemzése tv-műsorokban: a kiegészítő szerep és az uralkodó szerep elkülönítése
- 2.2 szubjektív értékelés megfogalmazása a műsorokról való beszélgetések közben
- 2.2.1 értékelés a téma iránti érdeklődés alapján (érdekel – nem érdekel)
- 2.2.2 értékelés a műsorban közvetítettek újszerűsége, élményszerűsége, fontossága alapján (pl. érdekes, izgalmas, tanulságos – ill. nem az)
- 2.2.3 értékelés a műsor megfigyelt jellemzői szerint (pl. a választott helyszín, a díszletek, jelmezek minősége, a színészek, ill. szereplők teljesítménye, a közvetítés technikai minősége)
- 2.2.4 értékelés a műsorban közvetítettek megértése alapján (értem – bizonyos részleteit nem értem)

- 2.3 műsorok megnézése, ill. meghallgatása nyelvi-kommunikációs képességek fejlesztése érdekében
- 2.3.1 ismeretterjesztő műsorok témájának, rész témáinak megnevezése, néhány megjegyzett, újszerű ismeret reprodukálása
- 2.3.2 az interpretálás elemzése művészi rangú produkciók kapcsán
- 2.3.3 tv-műsorok stáblistájának olvasása
- 2.3.4 gyerekeknek szóló rejtvények, feladatok megoldása és beküldése
- 2.4 a *Rádió- és Televízióújság* olvasása
- 2.4.1 műsorkeresés
- 2.4.2 műsorelőzetesek és műsorkritikák olvasása

3. *Látogatások előkészítése és irányítása a lakóhely művelődési intézményeiben*

- 3.1 plakátok olvasása
- 3.2 műsorfüzetek, katalógusok olvasása
- 3.3 a leíró szöveg alkotásának gyakorlása tárlatok, kiállítások megnézése során

ÍRÁS, HELYESÍRÁS, ANYANYELVISMERET

I. AZ ÍRÁS ÉS A HELYESÍRÁS EGYÜTTES GYAKOROLTATÁSA

1. *Az írott kisbetűk alakításának és kapcsolásának gyakoroltatása betűcsoportonként szavak másoltatásával, diktálásával*

A gyakoroltatás sorrendje:

- a) alsó ívelésű betűcsoportok alakításának és kapcsolásának gyakorlása; a kettőzött t és az u, ú, ü, í, i helyesírásának gyakorlása
- b) felső ívelésű betűcsoportok alakításának és az előző csoport betűivel történő kapcsolásának gyakorlása; a kettőzött n, m, p helyesírásának gyakorlása
- c) körelemet tartalmazó betűcsoportok alakításának és a t, d, n betűkkel történő kapcsolásának gyakorlása; a t, d, n és az o, ó, ö, ő helyesírásának gyakorlása

- d) kis horogvonalat tartalmazó betűcsoportok alakításának és az előző csoportok betűivel történő kapcsolásának gyakorlása; a kettőzött r, v helyesírásának gyakorlása
- e) a hurokvonalat tartalmazó betűcsoportok alakításának és az l, a, d, o, v, r betűkkel történő kapcsolásának gyakorlása; a kettőzött d, v, r, l, b, f, h, k, j, g helyesírásának gyakorlása
- f) a kettőzött kétjegyű betűk alakításának és az e, t, l betűkkel történő kapcsolásának gyakorlása; a kettőzött gy, ny, ty, ly helyesírásának gyakorlása
- g) ellentétes ívelést tartalmazó betűcsoportok alakításának és az i, a, e, t betűkkel történő kapcsolásának gyakorlása; a kettőzött s, cs, t helyesírásának gyakorlása
- h) hullámvonalat tartalmazó betűcsoportok alakításának és az i, a, e, t, v betűkkel történő kapcsolásának gyakorlása; a kettőzött z, zs, sz helyesírásának gyakorlása

2. *Az írott nagybetűk alakításának és kapcsolódásának betűcsoportonkénti gyakoroltatása tulajdonnevek, mondatok, szövegek másoltatásával, diktálásával*

A gyakoroltatás sorrendje:

- a) az alsó ívelést tartalmazó betűcsoport
- b) körelemet tartalmazó betűcsoport
- c) horogvonalat tartalmazó betűcsoport
- d) hurokvonalat tartalmazó betűcsoport
- e) ellentétes ívelést tartalmazó betűcsoport
- f) hullámvonalat tartalmazó betűcsoport
- 3. *Az elválasztás, a szóelemző írásmód, a különírás és egybeírás, a keltezés és a rövidítés néhány esetének helyesírása, valamint a mondatkezdés, a mondatzárás és a mondattagolás gyakoroltatása*
- 3.1 az elválasztás gyakorlása
- 3.1.1 a szótagolás szerinti elválasztás gyakorlása
- 3.1.1.1 egymás mellett két vagy több különböző magánhangzót tartalmazó szavak elválasztása
- 3.1.1.2 két magánhangzó között egy mássalhangzót tartalmazó szavak elválasztása

- 3.1.1.3 két magánhangzó között két vagy több különböző mássalhangzót tartalmazó szavak elválasztása
- 3.1.1.4 olyan szavak elválasztása, amelyekben a két magánhangzó közötti mássalhangzót kettőzött betű jelöli
- 3.1.1.5 olyan szavak elválasztása, amelyekben a két magánhangzó közötti hosszú mássalhangzót egyszerűsítetten kettőzött többjegyű betű jelöli
- 3.1.2 összetett szavak elválasztása
- 3.2 a szóelemző írásmód tanulása: összeolvadás és hasonulás
- 3.3 az egybeírás és a különírás eseteinek tanulása: a jelölt és a jelöletlen tárgy, ill. birtokos jelzős összetételek helyesírása
- 3.4 a keltezés tanulása: az évszám, a hónap neve és a nap jelölésének szabályai
- 3.5 a rövidítés: állandó rövidítések és jelek gyakorlása
- 3.6 a mondatkezdés jelölésének gyakorlása
- 3.7 az írásjelek használatának gyakorlása: mondatzárás (?!), mondattagolás (:)

4. Helyesírási hibák javításának tanítása

- 4.1 időtartam-jelölési hiba javítása
- 4.2 a j hang hibás jelölésének javítása
- 4.3 tulajdonnevek hibás kezdőbetűjének javítása
- 4.4 elválasztási hibák javítása
- 4.5 a mássalhangzó-összeolvadás és a mássalhangzó-hasonulás hibás jelölésének javítása
- 4.6 szóösszetételek hibás jelölésének javítása
- 4.7 mondattagolási hibák javítása

II. ANYANYELVI ISMERETEK TANÍTÁSA A HELYESÍRÁS TANULÁSÁHOZ ÉS GYAKORLÁSÁHOZ

- 1. *Elemi ismeretek tanítása a szövegről a szövegkorrigálás megalapozása érdekében (a szöveg mondatok kapcsolata, legalább két mondat; témaazonosság)*

- 2. *Mondattani ismeretek a helyesejtés és a helyesírás tanulásához*
- 2.1 szöveg mondatainak elemzése a beszélő és a hallgató közléseiben (mondataiban) levő kommunikációs szándék felismerése érdekében
 - 2.1.1 a kérdő, viszontkérdő és felelő mondat felismerése, jelölésének gyakorlása
 - 2.1.2 a kijelentő mondat felismerése, jelölésének gyakorlása
 - 2.1.3 a felszólító mondat felismerése, jelölésének gyakorlása
 - 2.1.4 a felkiáltó, óhajtó mondat felismerése, jelölésének gyakorlása
 - 2.2 az egyszerű és az összetett mondat felismerésének gyakorlása
 - 2.2.1 a halmozott mondatrészek és az összetett mondat tagmondatainak felismerése és megkülönböztetése
 - 2.2.2 a tagmondatok határának jelölése mellérendelő összetett mondatokban a predikatív szerkezetek felismerése alapján

3. Szó szerkezetek tanítása a ráismerés és a megnevezés szintjén

- 3.1 a predikatív szerkezet
- 3.2 a tárgy szerkezet
- 3.3 a határozós szerkezet (helyhatározós, időhatározós, eszközhatározós, módhatározós)
- 3.4 a jelzős szerkezet (minőségjelzős, birtokos jelzős)

4. Toldalékolt szavak alaktani elemzése a helyesírás tanulása érdekében

- 4.1 egyszerű toldalékolt szavak elemzése: szótó, toldalék elkülönítése
- 4.2 összetett szavak felismerése, a toldalékolt szóösszetételek elemzése

5. Hangtani ismeretek tanítása a helyesejtés és a helyesírás tanulásához

- 5.1 a magánhangzók és mássalhangzók felismerése és megnevezése
- 5.2 a magánhangzók megkülönböztetése a nyelv vízszintes mozgása szerint: magasak, mélyek; hangpárok és szóalakpárok
- 5.3 a több alakú toldalék, valamint az illeszkedés szabályosságainak tanulása

I. HELYESEJTÉS-TANÍTÁS

1. *A helyesejtési normákhoz igazodó beszédhallás és beszédmozgás fejlesztése*

- 1.1 helyesejtési gyakorlatok végzése
 - 1.1.1 a légzéstechnika gyakorlása
 - 1.1.2 a hangadás gyakorlása utánmondással
 - 1.1.3 az ajakartikuláció gyakorlása versek, mondókák reprodukálásával, valamint szavak, szópárok olvasásával
 - 1.1.4 gyorsasági gyakorlatok végzése nyelvtörők, sorolók, mondókák utánmondásával és olvasásával
 - 1.1.5 ritmusgyakorlatok végzése szavak, szókapcsolatok, jól ritmizálható versek és mondókák olvasásával
 - 1.1.6 az időtartam érzékeltetésének gyakorlása szavak, szópárok és szövegek olvasásával
 - 1.1.7 a hangsúlyozás gyakorlása szókapcsolatok és mondatok olvasásával
 - 1.1.8 a hangkapcsolatok ejtésének gyakorlása szavak olvasásával
 - 1.1.9 a hanglejtés gyakorlása mondatok olvasásával
 - 1.1.10 a hangerőváltás gyakorlása hangsorok, mondókák, versek mondásával
- 1.2 helyesejtési hibák (időtartamhiba, hangkapcsolathiba, hanglejtéshiba, hibás artikuláció, hangsúlyhibák) felismerése és javítása nevelői és/vagy tanulói visszajelzésre

2. *Helyesejtési normákhoz igazodó vers- és prózamonddás gyakoroltatása*

- 2.1 a szövegmondás (vers és próza) gyakorlása a szünet és a levegővételi helyek kijelölésével
- 2.2 a szövegmondás gyakorlása a fő- és mellékhangsúlyok kijelölésével
- 2.3 a szövegmondás gyakorlása, tekintettel a hanglejtésre

II. BESZÉDFEJLESZTÉS, KOMMUNIKÁCIÓTANÍTÁS

1. *A szövegalkotás tanítása*

- 1.1 a kapcsolatfelvétel tanulása: bemutatkozás felnőttnek, gyerekeknek; a köszönés, bemutatkozás, megszólítás illemszabályainak tanulása; a nyelvi és nem nyelvi közlés kapcsolatát létrehozó funkciójának felismerése és megnevezése mindennapi helyzetek elemzésekor – a kapcsolat meglétének vagy hiányának megállapítása
- 1.2 a szándéknyilvánítás tanítása; a közlés felszólító (felhívó) funkciójának megnevezése és gyakorlása
 - 1.2.1 kérés és felszólítás gyerekek körében, valamint a rájuk vonatkozó illemszabályok tanulása;
 - 1.2.2 tudakozódás és kérés tanári és igazgatói szobában, idegen osztályteremben, könyvtarostól, kézbesítőtől, levélfelnevőtől, vasútállomáson, vonaton, autóbuszállomáson, autóbuszon, valamint egyéb mindennapi helyzetekben; segítségkérés veszélyhelyzetekben (pl. eltévedés)
 - 1.2.3 szülők, gyerekek, pedagógusok, igazgató meghívása gyermekrendezvényekre
- 1.3 a véleménynyilvánítás tanulása: az indokolt bejelentés és a jogos panasz, valamint az árulkodás megkülönböztetése mindennapi helyzetek elemzésével, majd a sérelem, jogos panasz pontos megfogalmazása; a közlés érzelmeit kifejező funkciójának felismerése és megnevezése mindennapi helyzetek, szövegek és képek elemzése során
- 1.4 tájékoztató-ábrázoló szövegek alkotása
 - 1.4.1 elbeszélés
 - 1.4.1.1 mesebefejezés hallgatott vagy olvasott meserészlet alapján
 - 1.4.1.2 elbeszélés kép, magnószalagon rögzített zörejsor alapján
 - 1.4.1.3 elbeszélés élmény és fantázia alapján kiscsoportos kommunikációban; a közlés tájékoztató (megismertető) funkciójának felismerése és megnevezése
 - 1.4.2 üzenetközvetítés szülőnek, gyerekeknek; üzenetátadás (tájékoztatás) a tanári és az igazgatói szobában

- 1.4.3 hirdetés osztálytársaknak és idegen osztályterekben; a közlés felhívó funkciójának érvényesítése
- 1.4.4 leírás
 - 1.4.4.1 állatok leírása kép és egyéni megfigyelés alapján
 - 1.4.4.2 tevékenység leírása egyéni megfigyelés és tapasztalat alapján
 - 1.4.4.3 meseszereplők és a mikrokörnyezetből jól ismert érdekes személyek leírása
 - 1.4.4.4 érdekes, kevésbé ismert tárgyak (játékok, néprajzi tárgyak) leírása
 - 1.4.4.5 tér leírása: tájékoztatás, útbaigazítás jól ismert térben
- 1.4.5 társalgás kis csoportban játékelmények, „távoli témák”, átélt élmények és elképzelt események alapján: a szerepcsere és az 1. és 2. személy felismerésének gyakorlása; az érintkezés nyelvi és nem nyelvi eszközeinek (térközszabályozás, gesztus, tekintet, mimika, testtartás, érintés, nem nyelvi hangadás) felismerése képen, mindennapi élethelyzetekben; a beszélgetés illemszabályainak tanulása

2. A szövegbefogadás és a szövegértés tanítása

- 2.1 válaszolás köszönésre, meghívásra a rájuk vonatkozó illemszabályok megtartásával; a szerepcsere gyakorlása
- 2.2 válaszolás tudakozódásra: orvosírnoknak vagy egyéb adatfelvételi alkalommal a személyi adatok közlése; tudakozódásra útbaigazítás vagy – ismeret hiányában – az informálás udvarias elhárítása
- 2.3 szövegértés elbeszélő, leíró szövegek befogadása során: a szöveg (esetleg kép) által ábrázolt kontextus, az esemény, a hely, az időpont, a közlés tárgyának felismerése; a kérdéses gyakorlása hiányzó vagy kellőképpen nem kifejtett információkra

III. AZ ILLEM TANÍTÁSA

- 1. Az iskolai viselkedésre vonatkozó illemszabályok tanítása
- 2. A terítés és az étkezés illemszabályainak tanítása

- 3. A közlekedés illemszabályainak tanítása (gyalogos közlekedés, ill. utazás buszon, vonaton, villamoson, trolibuszon)
- 4. Az otthoni viselkedés illemszabályainak tanítása
- 5. A jó megjelenés illemszabályainak tanítása (testi tisztaság és ápoltság, a ruházat tisztasága, az öltözködés)
- 6. A vásárlás közbeni viselkedés illemszabályainak megtanítása
- 7. A szabadidős tevékenységekhez kapcsolódó illemszabályok tanítása (könyvtárban való viselkedés, könyvhasználat, televíziózás, játék, sportolás, túra, kirándulás, mozi- és színházlátogatás)

FOGALMAZÁS

I. KÜLÖNBÖZŐ MŰFAJÚ SZÖVEGEK KÉSZÍTÉSÉNEK ÉS KORRIGÁLÁSÁNAK GYAKOROLTATÁSA

1. Az elbeszélés tanítása

- 1.1 a második személy megválasztása
- 1.2 a választott téma leszűkítése címmel
- 1.3 az eseménysor leírása időrendben
- 1.4 az elkészült szöveg javítása
- 1.4.1 önkorrekción a 2. személy, az olvasó beavatottsága szempontjából
- 1.4.2 az időrendnek megfelelő mondatrend helyességének ellenőrzése

2. A hír tanítása

- 2.1 a megadott vagy választott téma leszűkítése címmel
- 2.2 hírszerkesztés a hír műfaji követelményeinek megfelelően: az esemény helyének, idejének, körülményeinek lényegre törő közlése
- 2.3 az elkészült hír javítása a 2.2-nek megfelelően

3. A hirdetés tanítása

- 3.1 a második személy megjelölése megszólítással
- 3.2 az esemény helyének, idejének, körülményeinek pontos megfogalmazása
- 3.3 a 2. személy lehetséges feladatainak közlése
- 3.4 a hirdetés javítása: önkorrekció a 3.1–3.3 alapján

II. A MONDATKAPCSOLÁS, AZ ALANYVÁLTÁS ÉS A SZINONIMAHASZNÁLAT GYAKOROLTATÁSA

1. *Hiányzó kötőszó pótlásának tanítása összetett mondatokban*
2. *Egy tagmondat és a kötőszó ismeretében a másik tagmondat pótlásának gyakoroltatása*
3. *A kapcsolás gyakoroltatása: két vagy három egyszerű mondatból összetett mondatok alkotása különféle kötőszók használatával*
4. *Hiányzó tematikus főnév pótltatása szövegekben*
5. *Az alanyváltás jelölésének tanítása szövegekben*

IRODALOM

I. IRODALMI MŰVEK MIMETIZÁLTATÁSA

1. *Az irodalmi művek mimetizálásához szükséges kifejezőképesség: arcjáték, tekintet, gesztikuláció, testtartás, térközszabályozás fejlesztése*
 - 1.1 *tevékenységek, cselekvések megfigyelése, eljátszása mozgással, testtartással*
 - 1.2 *érzelmek kifejezésének gyakorlása arcjátékkal*
 - 1.3 *tekintettel, gesztikulációval történő közlések gyakorlása*
2. *Irodalmi szövegek reprodukáltatása és mimetizáltatása az irodalmi élményszerzés érdekében*

II. IRODALMI MŰELEMZÉS ELŐKÉSZÍTÉSE

1. *Az irodalmi alkotásokban: párbeszédese versekben, verses mesékben, mesékben jelen levő kommunikációs tényezők: az 1. személy, a 2. személy, a szerepcseré és a kontextus felismertetése*
2. *Irodalomelméleti ismeretek tanítása a műelemzéshez, a vers- és prózamondáshoz*
 - 2.1 *verstani ismeretek tanulása verseken, verses meséken*
 - 2.1.1 *a rövid és hosszú szótagok jelölése versekben, a jelölésnek megfelelő ritmus érzékeltetése*
 - 2.1.2 *hangsúlyos verselésű műveken a szótagszám megállapítása*
 - 2.1.3 *a refrén felismerése, megnevezése*
 - 2.1.4 *a párosrím, a bokorrím és a keresztrím felismerése, jelölése és megnevezése*
 - 2.2 *versek költői képekre bontása*
 - 2.2.1 *költői képekben a kettőskép felismerése, megnevezése*
 - 2.2.1.1 *a megszemélyesítés*
 - 2.2.1.2 *a hasonlat*
 - 2.2.1.3 *költői képben a metaforikus jelző felismerése, megnevezése*
 - 2.3 *a képversek megnevezése, olvasásuk tanulása*
 - 2.4 *kisepikai prózaműfajok: a közmondás, a szólás és a találós kérdés felismerése és megnevezése*
 - 2.5 *az epikai művekre jellemző ismeretek tanulása meséken, verses meséken*
 - 2.5.1 *az események időrendjének és helyszínének megállapítása*
 - 2.5.2 *mesék szerkezetének elemzése: előkészítés, bonyodalom, tetőpont, megoldás*
 - 2.5.3 *a szereplők tulajdonságainak megnevezése, konfliktushelyzetben megnyilvánuló magatartásuk értékelése*
3. *Az irodalmi művekkel szembeni értékelő magatartás kialakítása: az irodalmi művek által kiváltott asszociációk, élmények elmondása, az elemzett művekről érték kijelentések megfogalmazása, azok indoklása*

III. VERS- ÉS PRÓZAMONDÁS TANÍTÁSA

1. *Gyerekeknek és felnőtteknek szóló egyéni vers- és prózamondás, valamint az együttes versmondás tanítása*
2. *A vers- és prózamondás elemeztetése és értékeltetése az üzenetközvetítés szempontjából*

IV. AZ IRODALOM OLVASÁSÁVAL KAPCSOLATOS SZOKÁSOK KIALAKÍTÁSA

1. *Életrajzi adatok, fényképek gyűjtetése a megismert költők, írók gyermekkoráról, életéről*
2. *A műveik alapján megismert költők, írók gyermekköteté(i)nek megkeresése könyvtárban*
3. *A megjelenő gyermekfolyóiratok figyelemmel kísérésének megszervezése*

3. osztály

OLVASÁS, SZÖVEGFELDOLGOZÁS, ÖNMŰVELÉS

I. AZ OLVASÁS TEMPÓJÁNAK ÉS PONTOSSÁGÁNAK FOKOZÁSA, ÍRÁSVETÍTŐVEL FELVILLANTOTT JELEK, BETŰK, SZAVAK, SZÖVEGEK OLVASATÁSA

1. *A gyors szemmozgás fejlesztése*

- 1.1 a perifériás látást fejlesztő gyakorlatok végzése
- 1.2 látószögnövelő gyakorlatok végzése
- 1.3 a fixációszélességet fejlesztő gyakorlatok végzése

2. *A jelfelismerés gyakoroltatása*

- 2.1 jelkeresés
- 2.2 hibakeresés

3. *A jelentés felismerésének gyakoroltatása*

- 3.1 szinonimakeresés
- 3.2 szóteremtés

II. AZ OLVASÁS GYAKOROLTATÁSA SZÖVEGEKEN

1. *A hangos olvasás gyakoroltatása*

- 1.1 a felolvasás tanulása
 - 1.1.1 beszédszünet
 - 1.1.2 hangerőváltás
 - 1.1.3 tempóváltás
 - 1.1.4 vokális kód
 - 1.1.5 tekintetváltás olvasás közben
 - 1.1.6 mimika
- 1.2 a felkészülés nélküli hangos olvasás gyakorlása tankönyvi feladatok, valamint ismeretterjesztő és publicisztikai szövegek részleteinek olvasásával

2. A néma olvasás tanítása

- 2.1 a szövegértést és a szöveg reprodukálást segítő olvasói szokások és képességek gyakorlása a tankönyvi szövegekhez készült feladatok megoldásával, valamint könyvismertetések és cikkismertetések készítése révén
 - 2.1.1 a szöveg áttekintése, és témájának megállapítása a cím, az ábrák és az ábraalírások alapján
 - 2.1.2 a szöveg várható információira vonatkozó kérdések megfogalmazása
 - 2.1.3 a szöveg elolvasása; lexikonhasználat olvasás közben
 - 2.1.4 a szakaszok témájának megállapítása
 - 2.1.5 jegyzetkészítés tanulása
 - 2.1.5.1 a szakaszok témájához adatok keresése és kiírása
 - 2.1.5.2 lényeges kijelentések keresése és írása a szakaszok témájáról
 - 2.1.6 szöveg reprodukálás a jegyzet alapján
- 2.2 a szövegek logikai szempontú elemzése a megértés és a bevésés érdekében
 - 2.2.1 a felosztott fogalom megnevezése
 - 2.2.2 felosztások tagjainak megnevezése
 - 2.2.3 a felosztás alapjainak megnevezése
 - 2.2.4 a legközelebbi nemfogalom és a megkülönböztető jegyek felismerése különböző nyelvi formájú meghatározásokban

3. Különböző műfajú és témájú szövegek néma olvasatása és feldolgoztatása (vö.: II. 2.)

- 3.1 ismeretterjesztő szövegek (könyvrészletek vagy cikkek) olvasása
 - 3.1.1 ismeretterjesztő elbeszélések olvasása, a szerző szubjektív véleményét leíró szövegrészek felismerése
 - 3.1.2 természettudományos, matematikai és technikai ismeretterjesztő szövegek olvasása és feldolgozásuk tanulása

Témakörök

- a) Állat- és növényfajták leírása
- b) Állattenyésztési és növénytermesztési technológiák leírása
- c) Földrajzi tárgyú szövegek

- d) Néhány háztartási technikai eszköz működésének és elemi javításának, szerelésének leírása
- e) Fizikai kísérletek leírása
- f) Kémiai kísérletek leírása
- g) Matematikai rejtvények és feladványok

- 3.1.3 történelmi tényeket, adatokat, szómagyarázatokat tartalmazó szövegek olvasása Magyarország és Európa életmód- és művelődéstörténetének tényekre alapozott megismerése érdekében
 - 3.1.3.1 elbeszélések és leírások
 - 3.1.3.2 időrendi táblázatok
 - 3.1.3.3 krónikák és mondák
 - 3.1.3.4 nyelvemlékek
 - 3.1.3.5 útleírások

Témakörök az európai életmód- és művelődéstörténet köréből

- a) Birodalmak, városok, falvak lakói
- b) Vallások, istenek, templomok
- c) Kereskedelem, utazások
- d) Sport, játékok
- e) Lakóházak, lakóépületek
- f) Család, gyerek, tanulás

Témakörök a magyar politika-, életmód- és művelődéstörténet köréből

- a) A magyar nép eredete és vándorlása
- b) A honfoglalás
- c) Magyarország és a magyar állam korai története
- d) Magyarország mint fejlődő európai ország
- e) Magyarország Mátyás király uralkodása idején
- f) A törökök Magyarországon

- 3.2 didaktikus szövegek (kérdések és feladatok) elemzésének gyakorlása nem anyanyelvi tankönyvek és munkafüzetek alapján
- 3.3 publicisztikai szövegek olvasása folyóiratokból, és műfaji elemzésük gyakorlása
 - 3.3.1 a hír és közlemény megkülönböztetése a kiadó intézmény megnevezése alapján

- 3.3.2 a hír és a tudósítás megkülönböztetése a tudósító jelenlétére utaló szövegrészek alapján
- 3.3.3 riportok olvasása, a megkérdezettek felsorolása, személyes véleményük tömör megfogalmazása, a helyszínek felsorolása
- 3.3.3.1 az oknyomozó riport megnevezése
- 3.3.3.2 a bemutató riport megnevezése
- 3.3.4 interjúk olvasása; az interjúalanyok visszaemlékezéseinek, tapasztalatainak, illetve állásfoglalásainak tömör megfogalmazása
- 3.3.5 a kritika és a recenzió megkülönböztetése az ismertető és az értékelő-ajánló szövegrészek aránya alapján

Témakörök

- a) Gyermekélet
 - b) Művelődés
 - c) Egészségügy
 - d) Termelés, szolgáltatás, kereskedelem
 - e) Sport
 - f) Ünnepek
 - g) A Magyar Köztársaság államközi kapcsolatai, az Országgyűlés munkája
- 3.4 viccek olvasása
 - 3.4.1 a csattanó megkeresése
 - 3.4.2 a komikus hiba megfogalmazása
 - 3.4.3 szövickek értelmezése alaktani ismeretek aktualizálásával

III. AZ ÖNMŰVELÉS TANÍTÁSA

- 1. *A könyv- és könyvtárhasználat tanítása tanórán az osztály- és iskola-könyvtárban*
- 1.1 a katalógushasználat tanulása
- 1.1.1 a katalóguskártya néhány adatának (szerző, cím, kiadás helye, éve, terjedelem, valamint a raktári jelzet) olvasása
- 1.1.2 a betürendes (szerző és cím szerinti) katalógus használatának gyakorlása

- 1.1.3 a sorozatkatalógus használatának gyakorlása
- 1.1.4 a szakkatalógus használatának alkalmi gyakorlása
- 1.1.5 az Egyetemes Tizedes Osztályozás főosztályainak megtanulása és gyakorlása a tantárgyak, valamint az olvasott könyvek, cikkek alkalmankénti besorolása révén
- 1.2 szótár- és lexikonhasználat tanulása
- 1.2.1 a *Magyar értelmező kéziszótár* használatának gyakorlása: a címszavak első és második jelentése, valamint a rövidítések és jelek alkalmi megfejtése
- 1.2.2 a *Helyesírási tanácsadó szótár* használata
- 1.2.3 szakszótárak (néprajzi, etimológiai, irodalmi, természettudományos) használatának tanulása: szócikkek olvasása, rövidítések és jelek megfejtése
- 1.3 könyv- és sajtóismeret tanulása
- 1.3.1 könyvek tartalomjegyzékének és fűlszövegének olvasása
- 1.3.2 könyvekben lévő tárgymutató, névmutató, időrendi táblázatok, képes mellékletek olvasása
- 1.3.3 folyóiratok (*Új Tükör, Élet és Tudomány, Állatvilág, Alfa, Hahota* stb.) olvasása és néhány rovatuk megismerése
- 1.3.3.1 ismeretterjesztő cikkek olvasása és ismertetése
- 1.3.3.2 versek, mesék olvasása és elemzése
- 1.3.3.3 hírek, tudósítások, közlemények olvasása
- 1.3.3.4 tudósítások, riportok olvasása
- 1.3.3.5 interjúk olvasása
- 1.3.3.6 a tanító által alkalmanként kiválasztott vezércikkek, ünnepi megemlékezések, ünnepélyekről szóló hírek olvasása
- 1.3.4 az újságok impresszumában szereplő néhány adat (a „laptulajdonos” és a kiadó, a főszerkesztő és a szerkesztők, a szerkesztőség postacíme, a nyomda neve, a terjesztő neve) olvasása és a lapkiadás és lapterjesztés folyamatának megismerése ismeretterjesztő szöveg olvasásával
- 1.3.4.1 a tudósítók munkája
- 1.3.4.2 a szerkesztő-rovatvezető munkája
- 1.3.4.3 a főszerkesztő, ill. a szerkesztőbizottság munkája
- 1.3.4.4 a rotációs nyomdai technológia megismerése
- 1.3.4.5 a lapterjesztés folyamatának megismerése

2. A rádió és televízió használatának tanítása

- 2.1 a műsorfolyam és az egyes műsorok néhány jellemzőjének megnevezése a műsorokról való beszélgetések révén
 - 2.1.1 az időviszonyok elemzése: a műsornézés és a műsorkészítés idejének, ill. a műsor által bemutatott időnek a megnevezése
 - 2.1.1.1 élő adás
 - 2.1.1.2 „konzerv”-műsor
 - 2.1.2 a térvizonyok elemzése: a műsorkészítés helyszínének, ill. a műsor által bemutatott helyszínek a megnevezése
 - 2.1.2.1 helyszíni közvetítés
 - 2.1.2.2 stúdiófelvétel
 - 2.1.3 a valóság és a fikció megkülönböztetése
 - 2.1.3.1 dokumentumműsor
 - 2.1.3.2 szerkesztett műsor
 - 2.1.3.3 megírt műsor
 - 2.1.4 a hang (szöveg, zene, zörej) és kép viszonyának elemzése tv-műsorokban: a kiegészítő szerep és az uralkodó szerep megnevezése
 - 2.1.5 műsorok elemzése műfajuk, ill. szerepük szerint
 - 2.1.5.1 hírek
 - 2.1.5.2 tudósítások
 - 2.1.5.3 riportok
 - 2.1.5.4 interjúk
 - 2.1.5.5 ajánlóműsorok
 - 2.1.5.6 ismeretterjesztő műsorok
 - 2.1.5.7 a nézőkkel és a hallgatókkal való kapcsolattartást szolgáló műsorok
 - 2.1.5.8 rejtvény- és vetélkedőműsorok
 - 2.2 szubjektív értékelés megfogalmazása a műsorokról való beszélgetések közben
 - 2.2.1 értékelés a téma iránti érdeklődés alapján (érdekel – nem érdekel)
 - 2.2.2 értékelés a műsorban közvetítettek újszerűsége, élményszerűsége, fontossága alapján (pl. érdekes, izgalmas, tanulságos – ill. nem az)
 - 2.2.3 értékelés a műsor megfigyelt jellemzői szerint (pl. a választott

helyszín, a díszletek, jelmezek minősége, a színészek, ill. szereplők teljesítménye, a közvetítés technikai minősége)

- 2.2.4 értékelés a műsorban közvetítettek megértése alapján (értem – bizonyos részleteit nem értem)
- 2.2.5 értékelés aszerint, hogy a műsor milyen mértékben felelt meg az aktuális befogadói szándéknak
 - 2.2.5.1 az ismeretszerző szándék szempontjából
 - 2.2.5.2 a szórakozási, kikapcsolódási szándék szempontjából
 - 2.2.5.3 a tájékozódási, informálódási szándék szempontjából
- 2.3 műsorok megnézése, ill. meghallgatása a nyelvi-kommunikációs képességek fejlesztése érdekében
 - 2.3.1 ismeretterjesztő műsorok témájának, résztemájának megfogalmazása, néhány megjegyzett újszerű ismeret reprodukálása
 - 2.3.2 az interpretálás elemzése művészi rangú produkciók kapcsán
 - 2.3.3 tv-műsorok stáblistájának olvasása
 - 2.3.4 gyerekeknek szóló rejtvények, feladatok megoldása és beküldése
 - 2.3.5 *A nyelv világa, a Vers mindenkinek, a Kis magyar néprajz, a Beszélni nehéz* című sorozatműsorok megtekintése, illetve meghallgatása néhány alkalommal
- 2.4 a *Rádió- és Televízióújság olvasása*
 - 2.4.1 műsorkeresés
 - 2.4.2 műsorelőzetesek és műsorkritikák olvasása
- 2.5 a rádió- és tévéműsorok készítésének megismerése olvasással
 - 2.5.1 a tudósító és a riporter munkája
 - 2.5.2 a szerkesztő munkája
 - 2.5.3 a forgatókönyvíró tevékenysége
 - 2.5.4 a dramaturg szerepe
 - 2.5.5 az operatőr munkája
 - 2.5.6 a hangmérnök munkája
 - 2.5.7 a díszlettervező, a maszkmester és a jelmeztervező feladata
 - 2.5.8 a rendező munkája

3. Látogatások előkészítése és irányítása a lakóhely művelődési intézményeiben

- 3.1 plakátok olvasása

- 3.2 műsorfüzetek, katalógusok olvasása
- 3.3 szubjektív értékelő szöveg alkotásának gyakorlása megtekintett színházi műsorok alapján
- 3.4 leíró szöveg alkotásának gyakorlása tárlatok, kiállítások megnézése során
- 3.5 kritikák, ismertetések olvasása a megtekintett művelődési programokról

ÍRÁS, HELYESÍRÁS, ANYANYELVISMERET

I. HELYESÍRÁS ÉS ÍRÁS EGYÜTTES GYAKOROLTATÁSA

1. Íráscentrikus helyesírás-gyakoroltatás szavakon, mondatokon és szövegeken az írástempó és -lendület fejlesztése végett

A gyakoroltatás sorrendje:

- a) az alsó és felső ívelésű elemekből álló betűcsoportok nehezebb kapcsolási változatainak gyakorlása múlt időt, feltételes módot tartalmazó szavakon
- b) felső hurkolású elemekből álló betűcsoportok írása a melléknév-fokozás (jobbak, hosszabb) és az l tövű igék felszólító módjának gyakorlása érdekében (állj, élj)
- c) körelemet tartalmazó betűk kapcsoltatása l, t betűkkel a részleges hasonulás (vágtam), a teljes hasonulás (adtuk), az összeolvadás (látja, tudják) és a múlt idő gyakorlása érdekében
- d) körelemet tartalmazó betűk kapcsoltatásával a felszólító mód, ill. az összeolvadás helyesírásának gyakorlása (pl. tudd, mondj)
- e) horogvonallal kapcsolódó betűk írása a teljes hasonulás gyakorlása érdekében (pl. vérrel, révvel)
- f) az f és k betűket tartalmazó szavak írásával a teljes hasonulás helyesírásának gyakorlása (székkel, rőffel)
- g) alsó hurkolású betűket tartalmazó szavak írása a felszólító mód, a teljes hasonulás és az összeolvadás helyesírásának gyakorlása érdekében (pl. lőj, fűjj, folyjon, jéggel, asszonnyal stb.)
- h) s és z, dz, dzs betűket tartalmazó szavak írása a felszólító mód és a teljes hasonulás helyesírásának gyakorlása érdekében (nézz, fogóddzon, olvass)

- i) d, l, n, t, s, sz, z tövű igék írása a hasonulás és az összeolvadás helyesírásának gyakorlása érdekében (kenj, ülj, fuss)
- j) ly-t tartalmazó szavak helyesírásának gyakorlása
- k) a kis és nagy g, w, x, y betűk alakításának és kapcsolásának gyakorlása tulajdonneveken a névkinccs bővítése érdekében (pl. Wesselényi)
- l) nagy C, Cs, G, Gy, O, Ó, Ö, Ő kezdetű szavak írása a tulajdonnevek helyesírása és a névkinccs bővítése érdekében
- m) nagy U, Ű, V kezdetű szavak írása a tulajdonnevek helyesírása és a névkinccs bővítése érdekében
- n) nagy I, J, H, K kezdetű szavak írása a tulajdonnevek helyesírása és a névkinccs bővítése érdekében
- o) nagy T, Ty, F kezdetű szavak írása a tulajdonnevek helyesírása és a névkinccs bővítése érdekében
- ö) nagy P, B, R kezdetű szavak írása a tulajdonnevek helyesírása és a névkinccs bővítése érdekében
- p) nagy E, É kezdetű szavak írása a tulajdonnevek helyesírása és a névkinccs bővítése érdekében
- q) nagy N, Ny, M kezdetű szavak írása a tulajdonnevek helyesírása és a névkinccs bővítése érdekében
- r) nagy A, Á kezdetű szavak írása a tulajdonnevek helyesírása és a névkinccs bővítése érdekében
- s) nagy S, Sz kezdetű szavak írása a tulajdonnevek helyesírása és a névkinccs bővítése érdekében
- t) nagy Z, Zs kezdetű szavak írása a tulajdonnevek helyesírása és a névkinccs bővítése érdekében
- u) nagy L, Ly, D kezdetű szavak írása a tulajdonnevek helyesírása és a névkinccs bővítése érdekében

2. Az írástempó és íráslendület fejlesztése következtetések gyakoroltatásával és mondatvariálással

- 2.1 a felső- és alsótétel ismeretében a zárótétel leírása
- 2.2 a felső- és zárótétel ismeretében a hiányzó alsótétel leírása
- 2.3 az alsó- és zárótétel ismeretében a hiányzó felsőtétel leírása
- 2.4 adott – rendezetlen – szóhalmazból kommunikációs szempontból érvényes, lehetséges mondatok alkotása

3. A különírás és egybeírás, a keltezés, a rövidítés, valamint a mondattagolás gyakoroltatása

- 3.1 a szóösszetétel és szókapcsolatok, valamint az igekötős igék helyesírásának gyakoroltatása
- 3.2 a keltezés valamennyi – helyesírásilag szabályozott – esetének gyakorlása
- 3.3 a rövidítések és a mozaikszók helyesírásának gyakorlása
- 3.4 a mondattagolás helyesírásának gyakoroltatása
 - 3.4.1 mellérendelő összetett mondatok tagmondathatárainak jelölése a predikatív szerkezetek megállapításával
 - 3.4.2 alárendelő összetett mondatok tagmondathatárainak jelölése a predikatív szerkezetek megállapításával
 - 3.4.3 halmozott mondatrészek helyesírásának gyakorlása

4. Helyesírási hibák javításának tanítása

- 4.1 időtartam-jelölési hibák javítása
- 4.2 a *j* hang hibás jelölésének javítása
- 4.3 a tulajdonnevek hibás írásának javítása
- 4.4 az összeolvadás és a hasonulás hibás jelölésének javítása
- 4.5 szóösszetételek hibás jelölésének javítása
- 4.6 hibásan írt igekötős igék javítása
- 4.7 mondattagolási hibák javítása

II. ANYANYELVI ISMERETEK TANÍTÁSA

1. A szövegre vonatkozó ismeretek tanítása a szövegkorrigálás érdekében (főnevesítés, névmásítás, kihagyás)

2. Mondattani ismeretek tanítása

- 2.1 az egyszerű mondat elemzése
 - 2.1.1 a tagolt és tagolatlan mondatok felismerésének gyakorlása
 - 2.1.2 a szórend és a szórendvariálás megismerése és gyakorlása
 - 2.1.3 az egyszerű bővített mondatok ábrázolásának megismerése és gyakorlása

- 2.2 az összetett mondat elemzése
 - 2.2.1 a mellérendelt összetett mondatok felismerésének gyakorlása a helyesírás érdekében
 - 2.2.2 az alárendelő összetett mondatok felismerésének gyakorlása a helyesírás érdekében

3. Szókincstani, frazeológiai és jelentéstani ismeretek tanítása

- 3.1 a szókincs nagysága; az egyéni szó- és névkincs elemeinek megismerése
- 3.2 a szókincs rétegződésének (táj- és szakszókincs) megismerése
 - 3.2.1 hangtani és alaktani összehasonlítások végzése különböző nyelvjárási területekről a nyelvjárási helyes megítélés érdekében; a nyelvjárási és a köznyelvi norma
 - 3.2.2 a szakszókincs felismerése az egyéni szókincsből, szövegekben; táj- és szakszótárak megismerése
- 3.3 szólások, szóláshasonlatok, közmondások nyelvünkben, megfejtésük gyakorlása, frazeológiai magyarázó szótárak segítségével néhány szólás értelmezése
- 3.4 szójelentéstani ismeretek tanulása
 - 3.4.1 a szó alakjának és jelentésének megismerése; azonos alak, egy jelentés és több jelentés
 - 3.4.2 a szinonimák felismerése és keresése értelmező szótárakban
- 3.5 szóalkotás bemutatása és gyakoroltatása
 - 3.5.1 ige- és névszóképzés megismerése
 - 3.5.2 az összetett szó keletkezésének megismerése

4. Szófajtani ismeretek tanítása

- 4.1 a névszók tanulása
 - 4.1.1 a köznevek megismerése és helyesírása
 - 4.1.2 a tulajdonnevek megismerése és helyesírása (személy-, állat-, földrajzi nevek egyszerűbb esetei, intézménynevek, címek)
 - 4.1.3 a számnév megismerése, a sorszámnev helyesírása
 - 4.1.4 a melléknév megismerése, a tulajdonnévből képzett melléknevek helyesírása
- 4.2 a névmások megismerése

- 4.2.1 a személyes névmások kommunikációs szerepének megismerése
- 4.2.2 a személyes névmások a szövegben – a tiszteletadás helyesírási vonatkozásának megismerése és gyakorlása
- 4.2.3 a mutató névmás és a vonatkozó névmás megismerése, szerepük a szövegben
- 4.2.4 a kérdő névmás megismerése
- 4.3 az igék, az igenevek azonosságának és különbözőségének felismerése, helyesírásuk gyakorlása
- 4.3.1 igeidők a szövegben: az esemény, a történéis idejének felismerése
- 4.3.2 igemódok a szövegben: a beszélő és a hallgató viszonyának felismerése

5. Szófajok, szó szerkezetek felismertetése a mondatban, elemzésükhöz szükséges ragozási és jelzéstani ismeretek nyújtása

- 5.1 a predikatív szerkezet és a tárgyias szerkezet felismerése
- 5.1.1 személyre és számra utalás; személy és szám felismerése kommunikációs helyzetben
- 5.1.2 az időbeliség és a modalitás kifejezésének gyakorlása
- 5.1.3 a többségre utalás, a többesjel felismerése főneveken
- 5.1.4 a tárgyias személyrag, a tárgyrag megismerése
- 5.1.5 határozottság, határozatlanság, bizonytalanság kifejezésének felismerése a kommunikáció folyamatában
- 5.1.5.1 a főnévi igenév személyragozásának, nyelvhelyességi normáinak megismerése és gyakorlása
- 5.1.5.2 a határozott és határozatlan névelő, a határozatlan és általános névmás
- 5.1.5.3 az igekötő
- 5.2 a határozós szerkezet felismerése
- 5.2.1 helyre, időre, módra, állapotra, eszközre és társra utalás raggal, névutókkal
- 5.2.2 helyre, időre, módra, állapotra, eszközre és társra utalás határozószókkal – szituálás lehetőségei a szövegben; kommunikációs zavarok szituálás esetén
- 5.3 a jelzős szerkezet felismerése

- 5.3.1 minőség- és mennyiségjelzős szerkezet, az értelmező; a melléknév fokozása
- 5.3.2 a birtoklás kifejezése: birtokos személyragozás (-jelezés); a birtokot jelölő szó ragja (-nak, -nek); a birtokjel (-é); a birtokos névmás; a birtok többségére utalás

6. Hangtani ismeretek tanítása a helyesejtés, a helyesírás tanulása, valamint a nyelvjárások hangtani jelenségeinek megértése érdekében

- 6.1 a magánhangzók felismerése a nyelv függőleges irányú mozgása szempontjából
- 6.2 a mássalhangzók felismerése és megnevezése a képzésmód és a zöngesség alapján
- 6.2.1 zárhangok
- 6.2.2 pergő hangok
- 6.2.3 réshangok
- 6.2.4 zár-réshangok
- 6.3 a hangkapcsolatok rendszerének áttekintése a helyesejtés- és a helyesírás-tanulás tudatos gyakoroltatása érdekében

BESZÉDMŰVELÉS, KOMMUNIKÁCIÓ, ILLEM

I. HELYESEJTÉS-TANÍTÁS

- 1. *A helyesejtési normákhoz igazodó beszédhallás- és beszédmozgás fejlesztése*
- 1.1 helyesejtési gyakorlatok végzése
- 1.1.1 a légzéstechnika gyakorlása szövegmondás (vers és próza) és szövegolvasás során
- 1.1.2 az ajaktartikuláció gyakorlása szavak, szópárok és szövegolvasás során, valamint mondókák, versek mondásával
- 1.1.3 gyorsasági gyakorlatok végzése nyelvtörők, sorolók, mondókák, gyors tempójú versek utánmondásával, olvasásával
- 1.1.4 ritmusgyakorlatok végzése jól ritmizálható versek olvasásával
- 1.1.5 az időtartam érzékeltetésének gyakorlása szópárok és szöveg olvasásával

- 1.1.6 a hangsúlyozás gyakorlása mondatok és szöveg olvasásával
- 1.1.7 a hangkapcsolatok ejtésének gyakorlása szöveg olvasásával
- 1.1.8 a hanglejtés gyakorlása szöveg olvasásával
- 1.1.9 a beszédfolyamat-váltások (tempó, hangerő, hangmagasság) gyakorlása szövegolvasás során
- 1.1.10 a beszédszünetek megtartásának gyakorlása szövegmondás (vers és próza), valamint szövegolvasás során
- 1.2 a hangos olvasás és szövegmondás (vers- és prózamonadás) közben elkövetett helyesejtési hibák felismerése és javítása: időtartamhiba, hangkapcsolathiba, hanglejtéshiba, hibás artikuláció, hangsúlyhiba, a beszédfolyamat-váltások hibáinak, hibás szünettartás és hibás levegővétel javítása tanulói és/vagy nevelői visszajelzésre

2. A helyesejtési normákhoz igazodó vers- és prózamonadás gyakoroltatása

- 2.1 a vers- és prózamonadás gyakorlása a szünetek és a levegővételi helyek megtartásával
- 2.2 a vers- és prózamonadás gyakorlása a fő- és mellékhangsúlyok megtartásával
- 2.3 a vers- és prózamonadás gyakorlása, tekintettel a hanglejtésre
- 2.4 a vers- és prózamonadás gyakorlása a beszédfolyamat-váltások helyes alkalmazásával

II. BESZÉDFEJLESZTÉS, KOMMUNIKÁCIÓTANÍTÁS

1. A szövegalkotás tanítása

- 1.1 a kapcsolatfelvétel tanulása
- 1.1.1 bemutatkozás felnőtteknek, gyerekeknek; gyermekek által látogatott intézmények felnőtt dolgozóinak megszólítása, az ezzel kapcsolatos illemszabályok tanulása
- 1.1.2 elhangzó és olvasott szövegekben, látott szituációkban a kapcsolatteremtő funkciójú részletek, elemek felismerése és megnevezése
- 1.1.3 a kapcsolat hiányának vagy meglétének felismerése szövegalkotás, mindennapi élethelyzetek és képelemzés során; az érintkezés kapcsolatteremtő és kapcsolattartó eszközeinek alkalmazása az elfogadott viselkedési normáknak megfelelően

- 1.2 a szándéknyilvánítás tanulása szerepjátékokkal; a közlés felszólító (felhívó) funkciójának felismerése és megnevezése mindennapi helyzetek, kép és szöveg elemzése során; a felhívó funkció udvarias érvényesítése mindennapi helyzetekben
- 1.2.1 kérés, tudakozódás gyerekek által látogatott intézmények dolgozóitól (pl. könyvtárban, táborban, távolsági közlekedési eszközökön stb.) és más mindennapi helyzetben (pl.: menetjegyváltás; segítség kérése járókelőtől; váratlan helyzetek megoldása: pénz, menetjegy elvesztése stb.)
- 1.2.2 felszólítás gyerekek körében: helyes és helytelen formák felismerése mindennapi helyzetekben, elemzésük a tanuló által; a helyes forma gyakorlása szerepjáték, valamint a mindennapi hibák javítása során
- 1.2.3 gyerekek, pedagógusok, szülők meghívása gyermekrendezvényekre: a meghívásra vonatkozó illemszabályok tanulása
- 1.3 a véleménynyilvánítás tanulása
- 1.3.1 az indokolt bejelentés, a jogos panasz és az árulkodás felismerése, valamint a sérelem, bejelentés pontos megfogalmazása
- 1.3.2 a közlés érzelmeit, indulatokat kifejező funkciójának felismerése mindennapi élethelyzetek és képelemzések során; az érzelmeit kifejező kommunikációs eszközök megnevezése
- 1.3.3 a vélemény kifejtésének tanulása (mindennapi témákról): a nyelvi sémák és a szerepcsere gyakorlása; az érzelmeit kifejező érintkezési eszközök szabályozásának tanulása
- 1.4 tájékoztató-ábrázoló szövegek alkotása
- 1.4.1 az elbeszélés
- 1.4.1.1 elbeszélés kép, képzőművészeti alkotás, magnószalagon rögzített zene alapján
- 1.4.1.2 elbeszélés élmény vagy fantázia alapján kis csoportban; a közlés tájékoztató (megismertető) funkciójának érvényesítése
- 1.4.1.3 mesealkotás
- 1.4.2 üzenetközvetítés tanítónak, igazgatónak, szülőnek, gyerekeknek

- 1.4.3 hirdetés osztálytársaknak, valamint idegen gyerekcsoportnak; a közlés felhívó funkciójának érvényesítése
- 1.4.4 a leírás
 - 1.4.4.1 állatok leírása kép és egyéni megfigyelés alapján
 - 1.4.4.2 tevékenység leírása egyéni megfigyelés és tapasztalat alapján
 - 1.4.4.3 meseszereplők és a mikrokozmoszokból ismert érdekes személyek leírása
 - 1.4.4.4 érdekes, kevésbé ismert tárgyak (játékok, formatervezett eszközök, néprajzi tárgyak), objektumok leírása
 - 1.4.4.5 tér leírása: tájékoztatás, útbaigazítás jól ismert térben; tájékoztatás a lakóhelyről felnőtteknek, gyerekeknek alkalmi helyzetekben
- 1.4.5 társalgás kis csoportban játékelmények, „távoli témák”, átélt élmények és elképzelt események alapján
 - 1.4.5.1 a szerepcsere gyakorlása
 - 1.4.5.2 az érintkezés nem nyelvi eszközeinek (közeledés-távolodás, testtartás, gesztusok, érintés, arcjáték, tekintet, nem nyelvi hangadás), valamint a beszéd jellemzőinek felismerése és megnevezése képen, filmrészleten, mindennapi élethelyzetekben
 - 1.4.5.3 a nyelvi és nem nyelvi eszközök együttes működésének felismerése és viszonyuk megnevezése (ismétlés, ellentmondás, helyettesítés, kiegészítés, hangsúlyozás) képek, filmrészletek, mindennapi élethelyzetek elemzése során
 - 1.4.5.4 a társalgásban részt vevő csoporttagok jellemző érintkezési szokásainak tapintatos megfogalmazása az 1.4.5.1–1.4.5.3 alapján

2. A szövegbefogadás és a szövegértés tanítása

- 2.1 válaszolás meghívásra; a szerepcsere gyakorlása
- 2.2 válaszolás tudakozódásra: a személyi adatok közlése orvosírnoknak vagy egyéb adatfelvételi alkalommal; tudakozódásra útbaigazítás jól ismert térben, vagy ismeret hiányában az útbaigazítás udvarias elhárítása
- 2.3 szövegértés elbeszélő, leíró szövegek befogadása, valamint társalgás során
 - 2.3.1 a kommunikáció körülményeinek (hely, idő, esemény, a közlés tárgya), valamint az 1. és 2. személy felismerése és megnevezése elhangzó szövegben (esetleg képen)

- 2.3.2 kérdésfeltevés a hiányzó vagy kellőképpen nem kifejtett, esetleg félreérthető információk tisztázása érdekében
- 2.3.3 a figyelmes meghallgatás gyakorlása kiscsoportos beszélgetés során: az indokolatlan közbeszólás leküzdése
- 2.3.4 a szerepcsere gyakorlása, az illemszabályoknak megfelelően (tématartás, témaépítés, helyreigazítás)

III. AZ ILLEM TANÍTÁSA

- 1. *Az iskolai viselkedésre vonatkozó illemszabályok tanítása*
- 2. *Az étkezés (terítés, evés) illemszabályainak tanítása*
- 3. *A közlekedésre vonatkozó illemszabályok tanítása (gyalogos közlekedés, utazás autóbusszon, villamoson, trolibuszon, vonaton, hajón, személygépkocsin)*
- 4. *Az otthoni viselkedés illemszabályainak tanítása*
- 5. *A jó megjelenés (ápoltság, testi tisztaság, öltözködés, a ruházat tisztasága) illemszabályainak tanítása; az öltözék mint kommunikációs eszköz elemzése*
- 6. *A vásárlás közbeni viselkedés illemszabályainak tanítása*
- 7. *A szabad időben végezhető tevékenységek közbeni viselkedés illemszabályainak tanítása*
 - 7.1 könyvek használata
 - 7.2 mozi- és színházlátogatás
 - 7.3 kiállítás- és múzeumlátogatás
 - 7.4 televíziózás
 - 7.5 játék és sportolás
 - 7.6 kirándulás, túra
 - 7.7 üdülőben, strandon
 - 7.8 külföldön tartózkodás
- 8. *Az ajándékozás (ajándékadás, ajándékfogadás) illemszabályainak tanítása*

9. *Az írásbeli érintkezésre vonatkozó illemszabályok tanítása (levélírás, távirat, képeslap és levelezőlap íratása)*

10. *A telefonálás illemszabályainak tanítása*

FOGALMAZÁS

I. KÜLÖNBÖZŐ MŰFAJÚ SZÖVEGEK KÉSZÍTÉSÉNEK ÉS KORRIGÁLÁSÁNAK IRÁNYÍTÁSA

1. *Az elbeszélés tanítása*

- 1.1 a második személy megválasztása
- 1.2 a választott téma leszűkítése címmel
- 1.3 az eseménysor leírása időrendben
- 1.4 az eseményben megvalósuló szerepcseré jelölése párbeszédes formában
- 1.5 az elkészült szöveg javítása
- 1.5.1 önkorrekció a 2. személy, az olvasó beavatottsága szempontjából
- 1.5.2 az időrendnek megfelelő mondatrend helyességének ellenőrzése
- 1.5.3 a témához nem tartozó mondatok törlése
- 1.5.4 a nem megfelelő szavak, szókapcsolatok „kicserélése”

2. *A hír, a hirdetés és a meghívó tanítása*

3. *A leírás tanítása*

- 3.1 a második személy megválasztása
- 3.2 a választott téma leszűkítése címmel
- 3.3 a leírás szempontja(i)-nak megválasztása
- 3.4 a leírás elkészítése, a tárgy, állat, növény megismertetése a 2. személlyel
- 3.5 a leírás javítása: önkorrekció a III. 3.1–3.3 alapján

4. *A jellemzés tanítása*

- 4.1 a második személy megválasztása

- 4.2 a megismertetésre kiválasztott irodalmi, történelmi hős, vagy jól ismert személy jellemének bemutatása cselekedetei, magatartása, érintkezési szokásai alapján
- 4.3 a jellemzés javítása: önkorrekció a III. 4.1–4.2 alapján

5. *A levél tanítása*

- 5.1 a levél címzettjének (a 2. személynek) a megválasztása
- 5.2 a levél tárgyának megválasztása
- 5.3 kommunikációs funkciók érvényesítése a levélben
- 5.3.1 kapcsolatfelvétel, kapcsolattartás és -zárás a levélben
- 5.3.2 a megismertető és az érzelmi elemek aránya és elrendezése a levélben a címzettől, a témától és a levélíró mondandójától függően
- 5.3.2.1 leíró, elbeszélő, jellemző részletek a levélben
- 5.3.2.2 a levél hangneme: tárgyilagos, humoros
- 5.4 az íráskép mint az érintkezés eszközeinek megítélése
- 5.5 a levél javítása: önkorrekció a III. 5.1–5.4 alapján

6. *A szövegtömörítés tanítása*

- 6.1 a tételmondat megkeresése
- 6.2 vázlatkészítés
- 6.2.1 vázlat készítése meglévő szöveg tömörítésével
- 6.2.2 szövegalkotást segítő vázlat készítése

II. SZÖVEGTANI ÉS NYELVHELYESSÉGI ISMERETEK TANÍTÁSA SZÖVEGRÉSZLETEK KORRIGÁLÁSÁVAL

1. *Az alanyváltás jelzésének tanítása az alany pótlásával*

2. *A főnévi igenév indokolt és indokolatlan használatának tanítása*

- 2.1 irodalmi és publicisztikai szövegek részleteiben a főnévi igenév stílusértékének megállapítása
- 2.2 indokolatlanul használt (főlőslegesen elidegenítő) főnévi igeneves szerkezetek kicserélése szövegekben

3. *Az alany és állítmány hibás egyeztetésének javíttatása az egyeztetés szabályainak segítségével*

4. *A hibásan használt -nál és a -kor határozóragok javíttatása szövegrészletekben a hely- vagy időviszony megállapításának segítségével*
5. *Az aki, ami, amely, amelyik utaló névmások helyes használatának tanítása mondatelemzés révén*
6. *Néhány utaló elem használatának tanítása*

- 6.1 előre vagy hátra utaló névmások felismerése irodalmi és publicisztikai szövegrészletekben; hiányzó névmások pótlása a szövegkoherencia érdekében
- 6.2 tematikus főnév felismerése irodalmi és publicisztikai szövegrészletekben; főnevek kicserélése tematikus főnévvel
- 6.3 (pragmatikai) előfeltevések és következtetések felismerése irodalmi és publicisztikai szövegrészletekben; hiányzó előfeltevések és következtetések pótlása szövegrészletekben

IRODALOM

I. IRODALMI MŰVEK MIMETIZÁLTATÁSA

1. *Az irodalmi művek mimetizálásához szükséges kifejezőképesség: arcjáték, tekintet, hangbéli tulajdonságok, gesztikuláció, testtartás, térközsabályozás fejlesztése*
- 1.1 tevékenységek, cselekvések megfigyelése, eljátszása mozgással, testtartással
- 1.2 érzelem-, indulat- és hangulatváltások árnyalt kifejezése arcjátékkal, beszédfolyamat-váltásokkal, és nem nyelvi természetű hangadással
- 1.3 tekintettel, gesztikulációval történő közlések gyakorlása
2. *Irodalmi szövegek reprodukáltatása és mimetizáltatása az irodalmi élményszerzés érdekében*

II. IRODALMI MŰELEMZÉS TANÍTÁSA

1. *Az irodalmi alkotásokban, párbeszédese versekben, verses mesékben, elbeszélésekben, balladákban jelen levő kommunikációs tényezők: az 1. személy, a 2. személy, a szerepcseré és a kontextus felismertetése*
2. *Irodalomelméleti ismeretek tanítása a műelemzéshez, a vers- és prózamonddáshoz*
 - 2.1 verstani ismeretek tanulása verseken
 - 2.1.1 rövid és hosszú szótagok jelölése versekben, a jelölésnek megfelelő ritmus érzékeltetése
 - 2.1.2 a nyomaték, az ütem és a szótagszám megállapítása hangsúlyos verselésű művekben
 - 2.1.3 a párosrím, a bokorrím, a keresztrím, az ölelkező rím felismerésének gyakorlása; a félrím megismerése és felismerésének gyakorlása
 - 2.1.4 az alliteráció felismerése, megnevezése
 - 2.2 versek költői képekre bontása
 - 2.2.1 költői képben a kettőskép felismerése
 - 2.2.1.1 a metafora megismerése és felismerésének gyakorlása
 - 2.2.1.2 a megszemélyesítés felismerése és megnevezése
 - 2.2.1.3 a hasonlat felismerése és megnevezése
 - 2.2.1.4 a költői képben a metaforikus jelző felismerése, megnevezése
 - 2.3 a ballada néhány műfaji jegyének: a drámai párbeszédnek, a tragikumnak, a balladai homálynak felismerése és megnevezése
 - 2.4 kispikái prózaműfajok: szólás, közmondás, találós kérdések felismerése és megnevezése
 - 2.5 az epikai művekre jellemző ismeretek tanulása
 - 2.5.1 események időrendjének és helyszíné(i)nek megállapítása mesékben, elbeszélésekben, regényrészletekben
 - 2.5.2 mesék, elbeszélések szerkezetének: előkészítés, bonyodalom, tetőpont, megoldás elemzése, a jellemzés nyelvi eszközeinek megfigyelése
 - 2.5.2.1 az író cselekvéseik leírásával jellemzi a szereplőket
 - 2.5.2.2 az író beszéltetéssel jellemzi a szereplőket
 - 2.5.2.3 az író egyes szám 3. személyben beszél a szereplőkről

3. Az irodalmi művekkel szembeni értékelő magatartás kialakítása

- 3.1 az irodalmi művek által kiváltott asszociációk, élmények elmondása, az elemzett művekről értékijelentések megfogalmazása, indoklása
- 3.2 az irodalmi műbe foglalt költői, írói üzenet megfogalmazása

III. VERS- ÉS PRÓZAMONDÁS TANÍTÁSA

1. *Gyerekeknek és felnőtteknek szóló egyéni vers- és prózamonadás, valamint az együttes versmondás tanítása*
2. *A vers- és prózamonadás elemeztetése, értékeltetése a költői, írói üzenetközvetítés szempontjából*

IV. AZ IRODALOM OLVASÁSÁVAL KAPCSOLATOS SZOKÁSOK KIALAKÍTÁSA

1. *Életrajzi adatok olvastatása, fényképek gyűjtetése a megismert költők, írók gyermekkoráról, életéről*
2. *A műveik alapján megismert költők, írók gyermekköteté(i)nek megkerestetése könyvtárban*
3. *A megjelenő gyermekfolyóiratok figyeltetése, olvastatása*
4. *Interjúk, kritikák és recenziók olvastatása*

4. osztály

OLVASÁS, SZÖVEGFELDOLGOZÁS, ÖNMŰVELÉS

I. AZ OLVASÁS TEMPÓJÁNAK ÉS PONTOSSÁGÁNAK FOKOZÁSA ÍRÁSVETÍTŐVEL FELVILLANTOTT JELEK, BETŰK, SZAVAK, SZÖVEGEK OLVASTATÁSÁVAL

1. A gyors szemmozgás gyakoroltatása

- 1.1 a perifériás látást fejlesztő gyakorlatok végzése
- 1.2 látószög-növelő gyakorlatok végzése
- 1.3 a fixációs szélességet fejlesztő gyakorlatok végzése

2. A jelfelismerés gyakoroltatása

- 2.1 jelkeresés
- 2.2 hibakeresés

3. A jelentés felismerésének gyakoroltatása

- 3.1 szinonimakeresés
- 3.2 „szóteremtés”

II. AZ OLVASÁS GYAKOROLTATÁSA SZÖVEGEKEN

1. A hangos olvasás gyakoroltatása

- 1.1 a felolvasás gyakorlása a lényegkiemelés és a hallgatósággal való kapcsolattartás tanulása érdekében
 - 1.1.1 beszédszünet
 - 1.1.2 hangerőváltás
 - 1.1.3 tempóváltás
 - 1.1.4 vokális kód
 - 1.1.5 tekintetváltás
 - 1.1.6 mimika
- 1.2 a felkészülés nélküli hangos olvasás gyakorlása tankönyvi fel-

adatok, valamint ismeretterjesztő és publicisztikai szövegek részleteinek olvasásával

2. A néma olvasással történő szövegfeldolgozás tanítása

- 2.1 a szövegértést és a szöveg reprodukálást segítő olvasói szokások és képességek fejlesztése
 - 2.1.1 a szöveg áttekintése, és témájának megállapítása a cím, az ábrák és az ábraalírások alapján
 - 2.1.2 a szöveg várható információira vonatkozó kérdések megfogalmazása
 - 2.1.3 a szöveg elolvasása, lexikonhasználat olvasás közben
 - 2.1.4 a jegyzetelés gyakorlása
 - 2.1.4.1 a szakaszok témájának megállapítása és leírása
 - 2.1.4.2 a szakaszok témájáról adatok keresése és leírása
 - 2.1.4.3 lényeges kijelentések keresése és leírása a szakaszok témájáról
 - 2.1.5 a szöveg újbóli elolvasása
 - 2.1.6 szöveg reprodukálás a jegyzet alapján
- 2.2 a szöveg logikai szempontú elemzése a megértés és a bevésés érdekében
 - 2.2.1 a felosztott fogalom megnevezése
 - 2.2.2 felosztások tagjainak megkeresése
 - 2.2.3 a felosztás alapjának megfogalmazása
 - 2.2.4 a legközelebbi nemfogalom és a megkülönböztető jegyek felismerése különböző nyelvi formájú meghatározásokban

3. Különböző műfajú és témájú szövegek néma olvastatása, feldolgozásuk tanítása (vö.: II. 2)

- 3.1 ismeretterjesztő szövegek (könyvrészletek vagy cikkek) olvasása
 - 3.1.1 természettudományos, matematikai és technikai ismeretterjesztő leírások, ill. elbeszélések olvasása és feldolgozásuk tanulása

Témakörök

- a) Állatok viselkedése, állattartás
- b) Állattenyésztési és növénytermesztési technológiák

c) Néhány háztartási technikai eszköz és berendezés működésének és elemi javításának, szerelésének leírása

d) Fizikai kísérletek leírásai

e) Kémiai kísérletek leírásai

f) Matematikai rejtvények és feladványok

- 3.1.2 történelmi tényeket, adatokat, szómagyarázatokat tartalmazó szövegek olvasása az európai és a magyar életmód- és művelődéstörténet köréből, valamint a mai Magyarországról és az ezredfordulóról

- 3.1.2.1 elbeszélések és leírások olvasása

- 3.1.2.2 időrendi táblázatok olvasása

- 3.1.2.3 eszközövek olvasása

- 3.1.2.4 jogi szövegek olvasása

- 3.1.2.5 életrajzok, önéletrajzok részleteinek olvasása

- 3.1.2.6 útleírások részleteinek olvasása

Témakörök

a) Néhány európai életmód- és művelődéstörténelmi tény megismerése az ókortól az újkorig

aa) A társadalom és az országhatárok változásai

ab) A világ tudományos megismerése

ac) Közlekedés és hírközlés

ad) Testnevelés, sport

ae) Nagyvárosok, lakóépületek

af) Oktatás és művelődés

b) Néhány tény megismerése a magyar állam és a magyar nép politika-, életmód- és művelődéstörténetéből

ba) Magyarország a Habsburg Birodalom része

bb) Harc Magyarország önállóságáért, fejlődéséért

bc) Az Osztrák–Magyar Monarchia

bd) Magyarország a két világháború között

c) Néhány tény és adat megismerése a mai Magyarországról

ca) Államforma, törvényhozás

cb) Termelés, szolgáltatás

cc) Közlekedés

cd) Hírközlés

ce) Egészségügy

- cf) Művelődés
- cg) Idegenforgalom
- d) Az ezredfordulóra és a nagy távlatokra vonatkozó néhány előrejelzés, sci-fi olvasása
- da) A jövő mibenlétéről és megismerhetőségéről
- db) Népeség
- dc) Élelmezés
- dd) Egészségügy
- de) Lakás
- df) Település
- dg) Közlekedés
- dh) Éghajlatszabályozás
- di) Környezetvédelem
- dj) Nyersanyagok, energia
- dk) Kozmikus civilizáció

- 3.2 didaktikus szövegek elemzésének gyakorlása nem anyanyelvi tankönyvek és munkafüzetek alapján
 - 3.2.1 az előfeltevések megállapítása
 - 3.2.2 a „gondold végig”, „határozd meg” értelmezése
 - 3.2.3 a megoldás lépéseinek megtervezése
 - 3.3 publicisztikai szövegek olvasása folyóiratokból a történelmi múlt, a jelen és a jövő megismerése érdekében; műfaji elemzésük gyakorlása
 - 3.3.1 a hír és a közlemény megkülönböztetése a kiadó intézmény megnevezése alapján
 - 3.3.2 a hír és a tudósítás megkülönböztetése a tudósító jelenlétére utaló szövegrészek alapján
 - 3.3.3 riportok olvasása, a megkérdezettek felsorolása, személyes véleményük tömör megfogalmazása, a helyszínek felsorolása
 - 3.3.3.1 az oknyomozó riport megnevezése
 - 3.3.3.2 a bemutató riport megnevezése
 - 3.3.4 interjúk és körinterjúk olvasása, az interjúalanyok visszaemlékezéseinek, tapasztalatainak, illetve állásfoglalásainak tömör megfogalmazása
 - 3.3.5 a kritika és recenzió megkülönböztetése az ismertető és az értékelő-ajánló szövegrészek aránya alapján

Témakörök

- a) Gyermekelet
- b) Művelődés
- c) Egészségügy
- d) Termelés, szolgáltatás, kereskedelem
- e) Sport
- f) Ünnepek
- g) A Magyar Köztársaság államközi kapcsolatai, az Országgyűlés munkája

III. AZ ÖNMŰVELÉS TANÍTÁSA

- 1. A könyv- és könyvtárhasználat tanítása tanórán az osztály- és iskola-könyvtárban
 - 1.1 a katalógushasználat tanulása
 - 1.1.1 a katalóguskártya néhány adatának (szerző, cím, kiadó, kiadás helye, éve, terjedelem, valamint raktári jelzet) olvasása
 - 1.1.2 a betűrendes (szerző és cím szerinti) katalógus használatának gyakorlása
 - 1.1.3 a sorozatkatalógus használatának gyakorlása
 - 1.1.4 a szakkatalógus használatának alkalmi gyakorlása
 - 1.1.5 az Egyetemes Tizedes Osztályozás főosztályainak megtanulása és gyakorlása a tantárgyak, valamint az olvasott könyvek, cikkek alkalmankénti besorolásával
 - 1.2 a szótár- és lexikonhasználat tanulása
 - 1.2.1 a *Magyar értelmező kéziszótár* használatának gyakorlása: a címszavak első és második jelentésének olvasása, valamint a rövidítések és jelek megfejtése
 - 1.2.2 a *Helyesírási tanácsadó szótár* használata
 - 1.2.3 szakszótárak, szaklexikonok (néprajzi, etimológiai, irodalmi, természettudományos) használatának tanulása: szócikkek olvasása, rövidítések és jelek megfejtése
 - 1.3 könyv- és sajtóismeret tanulása
 - 1.3.1 könyvek tartalomjegyzékének és fülszövegének olvasása
 - 1.3.2 könyvekben lévő tárgymutató, névmutató, időrendi táblázat, képes melléklet olvasása és megnevezése

- 1.3.3 újságok, folyóiratok, napilapok (*Pajtás, Kincskereső, Új Tükör, Élet és Tudomány, Delta, Állatvilág, Alfa, Hahota, Ludas Matyi* stb.) néhány rovatának megismerése, olvasása az érdeklődés kielégítése és a tájékozottság növelése érdekében
- 1.3.3.1 ismeretterjesztő cikkek olvasása és ismertetése
- 1.3.3.2 versek, mesék olvasása és elemzése
- 1.3.3.3 hírek, tudósítások, közlemények olvasása
- 1.3.3.4 riportok és tudósítások olvasása
- 1.3.3.5 interjúk olvasása
- 1.3.3.6 a tanító által alkalmanként kiválasztott vezércikkek, ünnepi megemlékezések, ünnepélyekről szóló hírek olvasása
- 1.3.3.7 a társadalmi viselkedésről szóló, a tanító által kijelölt vitacikkek, tárcák olvasása
- 1.3.3.8 viccek, humoreszkek olvasása
- 1.3.4 az újságok impresszumában szereplő néhány adat (a „laptulajdonos” és a kiadó, a főszerkesztő és a szerkesztők, a szerkesztőség postacíme, a nyomda neve, a terjesztő neve) olvasása, ill. megtanulása

2. A rádió és a televízió használatának tanítása

- 2.1 a műsorfolyam és az egyes műsorok néhány jellemzőjének megnevezése a műsorokról való beszélgetések közben
- 2.1.1 az időviszonyok elemzése: a műsornézés és a műsorkészítés idejének, ill. a műsor által bemutatott időnek a megállapítása
- 2.1.1.1 élő adás
- 2.1.1.2 „konzerv”-műsor
- 2.1.2 a térvizonyok elemzése: a műsorkészítés helyszínének, ill. a műsor által bemutatott helyszínek a megnevezése
- 2.1.2.1 helyszíni közvetítés
- 2.1.2.2 stúdiófelvétel
- 2.1.3 a valóság és a fikció megkülönböztetése
- 2.1.3.1 dokumentumműsor
- 2.1.3.2 szerkesztett műsor
- 2.1.3.3 megírt műsor
- 2.1.4 a hang (szöveg, zene, zörej) és kép viszonyának elemzése tv-műsorokban: a kiegészítő és az uralkodó szerep megnevezése

- 2.1.5 műsorok elemzése műfajuk, ill. szerepük szerint
- 2.1.5.1 hírek
- 2.1.5.2 tudósítások
- 2.1.5.3 riportok
- 2.1.5.4 interjúk
- 2.1.5.5 ajánlóműsorok
- 2.1.5.6 ismeretterjesztő műsorok
- 2.1.5.7 a nézőkkel és a hallgatókkal való kapcsolattartást szolgáló műsorok
- 2.1.5.8 rejtvény- és vetélkedőműsorok
- 2.2 szubjektív értékelés megfogalmazása a műsorokról való beszélgetések közben
- 2.2.1 értékelés a téma iránti érdeklődés alapján (érdekel – nem érdekel)
- 2.2.2 értékelés a közvetítettek újszerűsége, élményszerűsége, fontossága alapján (érdekes, izgalmas, tanulságos – nem az)
- 2.2.3 értékelés a műsor megfigyelt jellemzői szerint (pl. a választott helyszín, a díszletek, jelmezek minősége, a színészek, ill. szereplők teljesítménye, a közvetítés technikai minősége)
- 2.2.4 értékelés a műsorban közvetítettek megértése alapján (értem – bizonyos részleteit nem értem)
- 2.2.5 a műsor értékelése aszerint, hogy milyen mértékben felelt meg az aktuális befogadói szándéknak
- 2.2.5.1 az ismeretszerzés szempontjából
- 2.2.5.2 a szórakozás, kikapcsolódás szempontjából
- 2.2.5.3 a tájékozódás informálódás szempontjából
- 2.2.5.4 az esztétikai élményszerzés szempontjából
- 2.2.5.5 az ünneplés szándéka szempontjából
- 2.3 műsorok megnézése, ill. meghallgatása a nyelvi-kommunikációs képességek fejlesztése érdekében
- 2.3.1 ismeretterjesztő műsorok témájának, résztemájának megnevezése, néhány megjegyzett újszerű ismeret reprodukálása
- 2.3.2 az interpretálás elemzésének gyakorlása irodalmi műveket bemutató műsorok révén
- 2.3.3 tv-műsorok stáblistájának olvasása
- 2.3.4 gyerekeknek szóló rejtvények, feladatok megoldása és beküldése

- 2.3.5 *A nyelv világa, a Vers mindenkinek, a Kis magyar néprajz, a Beszélni nehéz* című sorozatműsorok megnézése, illetve meghallgatása néhány alkalommal
- 2.4 a *Rádió- és Televízióújság* olvasása
- 2.4.1 műsorkeresés
- 2.4.2 műsorelőzetesek és műsorkritikák olvasása
- 2.4.3 a rádió- és televízióműsorok készítését bemutató műsorelőzetesek olvasása

3. *Látogatások előkészítése és irányítása a lakóhely művelődési intézményeiben*

- 3.1 plakátok olvasása
- 3.2 műsorfüzetek, katalógusok olvasása
- 3.3 szubjektív értékelések megfogalmazása megtekintett színházi előadások után
- 3.4 leíró szöveg alkotásának gyakorlása tárlatok, kiállítások megnézése során
- 3.5 kritikák, ismertetések olvasása a megtekintett művelődési programokról
- 3.6 közzétett megnyitó beszédek olvasása
- 3.7 útikalauzok, bedekkerok olvasása
- 3.8 néhány adat megismerése a magyarországi művelődési intézményrendszer szervezetéről és működéséről az osztálykirándulások előkészítése érdekében

HELYESÍRÁS, ANYANYELVISMERET

I. A HELYESÍRÁS TANÍTÁSA

1. *A helyesírás gyakoroltatása és a helyesírási elemzés menetének megtanítása a helyesejtési, valamint a nyelvtani és helyesírási ismeretek aktualizálása révén*

- 1.1 az időtartam jelölése
- 1.1.1 időtartam-jelölés toldalék nélküli szavak írásával

- 1.1.2 időtartam-jelölés határozóragot, tárgyragot, névszóképzőt és igeképzőt tartalmazó szavak írásával
- 1.1.3 időtartam-jelölés névutók írásával
- 1.1.4 időtartam-jelölés fokozott alakú melléknevek írásával
- 1.1.5 időtartam-jelölés múlt idejű igék írásával
- 1.2 mássalhangzó-hasonulást és mássalhangzó-összeolvadást tartalmazó szavak helyesírásának gyakorlása
- 1.2.1 az írásban jelölt teljes hasonulást tartalmazó szavak elemzése és írása
- 1.2.2 az írásban nem jelölt teljes hasonulást tartalmazó szavak elemzése és írása
- 1.2.3 az összeolvadást tartalmazó szavak elemzése és írása
- 1.2.4 a részleges hasonulást tartalmazó szavak elemzése és írása
- 1.3 a tulajdonnevek írásának gyakorlása
- 1.3.1 személynevek írása
- 1.3.2 állatnevek írása
- 1.3.3 földrajzi nevek írása
- 1.3.4 könyv- és folyóiratcímek írása
- 1.3.5 intézménynevek írása
- 1.4 a különírás és az egybeírás gyakorlása
- 1.4.1 az igekötős igék helyesírásának gyakorlása
- 1.4.2 névutós szószerkezetek helyesírásának gyakorlása
- 1.4.3 birtokos jelzős szószerkezetek, ill. szóösszetételek helyesírásának gyakorlása
- 1.4.4 minőségjelzős szószerkezetek, ill. szóösszetételek helyesírásának gyakorlása
- 1.4.5 tárgyias szószerkezetek, ill. szóösszetételek helyesírásának gyakorlása
- 1.4.6 határozós szószerkezetek, ill. szóösszetételek helyesírásának gyakorlása
- 1.5 a hagyományos írásmód gyakorlása
- 1.5.1 a *j* hang kétféle jelölésének gyakorlása szavak írásával
- 1.5.2 a családnevek helyesírásának gyakorlása és a névkincs bővítése
- 1.6 mondatközi és mondatvégi írásjelek használatának gyakorlása
- 1.6.1 a mondatvégi írásjelek használatának gyakorlása
- 1.6.2 a mondatközi írásjelek (vessző, pontosvessző, kettőspont, gon-

- dolatjel) használatának gyakorlása egyszerű és összetett mondatok írása során
- 1.6.3 a kötőszók használatának gyakorlása egyszerű és összetett mondatokban
- 1.7 a számnevek helyesírásának gyakorlása
- 1.8 a rövidítések helyesírásának gyakorlása
- 1.9 a keltezés helyesírásának gyakorlása

2. A helyesírási szabályzat használatának gyakoroltatása

II. A HELYES NYELVHASZNÁLAT GYAKOROLTATÁSA NYELVTANI ISMERETEK AKTUALIZÁLTATÁSÁVAL

1. A helyes igeragozás gyakoroltatása

- 1.1 a -suk, -sük (tárgyas ragozás, felszólító mód) helyes használata
- 1.2 a -nák, -nék és a -nánk, -nénk helyes használata

2. A névszók helyes toldalékolásának gyakoroltatása

- 2.1 a tulajdonnevekhez járuló melléknévképző helyes használata (pl. Dobogókő–dobogókői, Nyíregyháza–nyíregyházi)
- 2.2 a tulajdonnevekhez járuló határozóragok helyes használata (pl. Dobogókő–Dobogókőn)
- 2.3 az -i végű névszók birtokos személyragja több birtokra utalás esetén (pl. kocsi–kocsii, kocsijai)

3. A mondatrészek (szószerkezetek) nyelvhelyességi normáinak megismertetése és gyakoroltatása

- 3.1 az alany és az állítmány egyeztetésének gyakorlása
- 3.2 az igenevek alanyi, illetve állítmányi használata
 - 3.2.1 a főnévi igenevek személyragozása
 - 3.2.2 a melléknévi igenév helyes használata (pl. be van csukva–becsukott)
- 3.3 az őket–azokat helyes használata
- 3.4 a határozók
 - 3.4.1 a -ba, -be, ill. a -ban, -ben helyes használata

- 3.4.2 a -nál, -nél és a -kor helyes használata
- 3.5 a jelzők
 - 3.5.1 a melléknévi igenév a minőségjelzős szerkezetben
 - 3.5.2 a számnév jelzői használata, a jelző és a jelzett szó többségre utalása
 - 3.5.3 a birtokos jelző ragjának helyes használata

4. A névelők helyes használatának gyakoroltatása

5. A mondatokkal összefüggő nyelvhelyességi normák megismertetése és gyakoroltatása

- 5.1 a mellérendelő összetett mondatokban a helyes kötőszóhasználat gyakorlása
- 5.2 az alárendelő összetett mondatok megismerése
 - 5.2.1 az utalószók és a kötőszók helyes használata
 - 5.2.2 a vonatkozó névmások (aki, ami, amely, amelyek) megismerése, és helyes használatuk gyakorlása

6. Az *Édes Anyanyelvünk* című folyóirat megismertetése, és alkalmankénti olvastatása

III. A SZÖVEGRE VONATKOZÓ ISMERETEK TANÍTÁSA

1. A mondategész és a mondategység megismertetése a szövegelemzés érdekében

2. Az utalások (előre, hátra, jelenre) nyelvi eszközeinek megismertetése a szövegalkotás és a szövegkorrigálás érdekében

- 2.1 a névmások szerepe
- 2.2 a határozószók szerepe
- 2.3 az igei személyragok szerepe
- 2.4 a birtokos személyragok (-jelek) szerepe
- 2.5 a névelők szerepe

3. A gondolatalakzatok megismerése a szövegalkotás és a szövegelemzés érdekében

IV. NYELVTANI MŰVELETEK GYAKOROLTATÁSA

1. A bővítés gyakoroltatása

2. A szűkítés gyakoroltatása

3. A kapcsolás gyakoroltatása

4. Az átalakítás gyakoroltatása

4.1 elemi mondatok átalakítása bonyolult mondatokká

4.2 bonyolult mondatok lebontása elemi mondatokra

5. A helyettesítés gyakoroltatása

V. NÉHÁNY NYELVTÖRTÉNETI (HANGTÖRTÉNETI), VALAMINT NYELVJÁRÁSI ISMERET ÉS ÖSSZEFÜGGÉS MEGTANÍTÁSA A HANG- ÉS ALAKTANI ISMERETEK AKTUALIZÁLTATÁSÁVAL

1. Anyanyelvünk főbb fejlődéstörténeti korszakainak a bemutatása

1.1 a szókincs fejlődésének megismerése néhány hangtörténeti összefüggés bemutatásával

1.1.1 az eredeti szókincs

1.1.2 jövevényszavak

1.2 régi szövegek olvasásához, megértéséhez néhány hang- és alaktani ismeret megtanulása

2. A magyar nyelvjárástípusok néhány jellegzetességének megismertetése a nyelvjárástípusok összehasonlítása révén

2.1 szókincstani összehasonlítás

2.2 hang- és alaktani összehasonlítás

BESZÉDMŰVELÉS, KOMMUNIKÁCIÓ, ILLEM

I. HELYESEJTÉS-TANÍTÁS

1. A helyesejtési normákhoz igazodó beszédhallás és beszédmozgás fejlesztése

1.1 helyesejtési gyakorlatok végzése

1.1.1 a légzéstechnika gyakorlása szövegolvasás közben

1.1.2 az ajakartikuláció gyakorlása versrészlet- és szövegolvasás közben, valamint mondókák, versek mondásával

1.1.3 ritmusgyakorlatok végzése jól ritmizálható versek olvasásával

1.1.4 az időtartam érzékeltetésének gyakorlása szópárok, szókapcsolatok és szöveg olvasásával

1.1.5 a hangsúlyozás gyakorlása mondatok és szöveg olvasásával

1.1.6 a hanglejtés gyakorlása szöveg olvasásával

1.1.7 a beszédfolyamat-váltások (tempó, hangerő, hangmagasság) gyakorlása szövegolvasás közben

1.1.8 a beszédszünetek megtartásának gyakorlása vers- és prózarészlet olvasása, valamint szövegalkotás közben

1.2 a hangos olvasás és szövegmondás (vers- és prózamondás) közben elkövetett helyesejtési hibák felismerése és javítása: időtartamhiba, hanglejtéshiba, hibás artikuláció, hangsúlyhibák, hibás szünettartás és hibás levegővétel, valamint a beszédfolyamat-váltások hibáinak javítása tanulói és/vagy nevelői visszajelzésre

2. Helyesejtési normákhoz igazodó vers- és prózamondás gyakoroltatása

2.1 vers- és prózamondás gyakorlása a szünetek és a levegővételi helyek megtartásával

2.2 vers- és prózamondás gyakorlása a fő- és mellékhangsúlyok megtartásával

2.3 vers- és prózamondás gyakorlása, tekintettel az időtartam helyes ejtésére

2.4 vers- és prózamondás gyakorlása a beszédfolyamat-váltások helyes alkalmazásával

2.5 vers- és prózamondás gyakorlása a ritmus érzékeltetésével

II. BESZÉDFEJLESZTÉS, KOMMUNIKÁCIÓTANÍTÁS

1. A szövegalkotás tanítása

- 1.1 a kapcsolatteremtés és kapcsolattartás illemszabályainak tanulása és megtartása mindennapi helyzetekben; nyelvi sémák, nem nyelvi eszközök felismerése, kezelésük tanulása; a kapcsolat indokolatlan vagy durva megszakításának tudatosítása
- 1.2 a szándéknyilvánítás tanulása; a közlés felhívó (felszólító) funkciójának udvarias érvényesítése mindennapi helyzetekben
- 1.2.1 kérés, tudakozódás: segítségkérés kísérőtől táborban; felső tagozatos tanártól az iskolában, idegen embertől utcán, közművelődési intézményekben; tudakozódás telefonon (pl. menetrendről)
- 1.2.2 szülők és más felnőttek, gyerekek meghívása gyermekrendezvényekre
- 1.3 a véleménynyilvánítás tanulása
- 1.3.1 a közlés érzelmeit kifejező funkciójának felismerése képek és mindennapi helyzetek elemzése folyamán
- 1.3.2 a sérelem, jogos panasz, bejelentés pontos megfogalmazása, lehetőleg az érzelmkifejezés kiküszöbölésével
- 1.3.3 a vélemény kifejtésének tanulása; a szerepcsere gyakorlása
- 1.3.4 az értékelés tanulása
- 1.3.5 a vita tanulása (érvelés, bizonyítás, cáfolás, szerepcsere)
- 1.4 tájékoztató-ábrázoló szövegek alkotása
- 1.4.1 az elbeszélés
- 1.4.1.1 elbeszélés kép, képzőművészeti alkotás, magnószalagon rögzített zene, valamint írásban adott élethelyzetek alapján
- 1.4.1.2 elbeszélés élmény, fantázia alapján kiscsoportban; a közlés tájékoztató (megismertető) funkciójának érvényesítése, tekintettel az 1. és a 2. személy közös ismereteire
- 1.4.1.3 mesealkotás
- 1.4.2 üzenetközvetítés tanítóknak, szülőknek, gyerekeknek
- 1.4.3 a leírás tanulása
- 1.4.3.1 állatok, növények leírása egyéni megfigyelés alapján
- 1.4.3.2 tevékenység leírása tapasztalatok és megfigyelés alapján
- 1.4.3.3 személyek leírása (valóságos személyek, történelmi alakok, irodalmi alkotások hősei)

- 1.4.3.4 tárgyak leírása
- 1.4.3.5 tér leírása (útbaigazítás kérésre, valamint érdeklődő vagy vendég felnőttek tájékoztatása saját kezdeményezésre)
- 1.4.4 társalgás kiscsoportban élmények, „távoli témák”, elképzelt események alapján
- 1.4.4.1 a szerepcsere gyakorlása
- 1.4.4.2 az érintkezés nyelvi és nem nyelvi eszközeinek (térközszabályozás, testtartás, gesztus, arcjáték, tekintet, érintés, nem nyelvi hangadás) felismerése kép, filmrészlet, mindennapi helyzet elemzése közben, a nyelvi és nem nyelvi eszközök kezelésének gyakorlása
- 1.4.4.3 a nyelvi és nem nyelvi eszközök együttes működésének felismerése, viszonyuk megnevezése (ismétlés, ellentmondás, kiegészítés, hangsúlyozás, helyettesítés); a nyelvi és nem nyelvi eszközök együttes helyes használatának gyakorlása
- 1.4.4.4 személyek jellemzése érintkezési szokásaik alapján
- 1.5 az interjúkészítés tanulása

2. A szövegbefogadás és a szövegértés tanítása

- 2.1 a szándéknyilvánítás fogadása
- 2.1.1 válaszolás tudakozódásra
- 2.1.2 válaszolás meghívásra
- 2.2 szövegértés elbeszélő, leíró, magyarázó szövegek befogadása, valamint társalgás, vita során
- 2.2.1 a figyelmes meghallgatás gyakorlása kiscsoportban, az indokolatlan közbeszólás szükségletének leküzdése
- 2.2.2 az elhangzó szövegben (esetleg képen) a kommunikáció körülményeinek (hely, idő, esemény, a közlés tárgya) felismerése és megnevezése
- 2.2.3 kérdésfeltevés a hiányzó vagy nem kellőképpen kifejtett információk tisztázására
- 2.2.4 a szerepcsere gyakorlása az illemszabályoknak megfelelően (tématartás, témaépités, helyreigazítás)

3. Kommunikációs zavarok tudatosítása: felismerésük mindennapi élethelyzetben és szövegelemzés alapján

- 3.1 hallgatás
- 3.2 hazudás és elhallgatás
- 3.3 szóözőn
- 3.4 az érzelmek által elferdített közlés
- 3.5 félreértés
- 3.6 kettős értelem
- 3.7 közhely

4. Érintkezési, kapcsolatfelvételi szokások történetének tanítása mimetizálással, szövegolvasással, képelemzéssel

- 4.1 néhány érintkezési szokás eredete
- 4.2 érintkezési szokások tájegységként jeles napokon
- 4.3 érintkezési szokások népünk történetében
- 4.4 érintkezési szokások más népeknél

III. AZ ILLEM TANÍTÁSA

1. *Az iskolai viselkedésre vonatkozó illemszabályok tanítása*
2. *Az étkezés (terítés, evés) gyerekekre, ill. felnőttekre vonatkozó illemszabályainak tanítása*
3. *A közlekedésre vonatkozó, a gyerekeket, illetve a felnőtteket érintő illemszabályok tanítása (gyalogos közlekedés; autóbuszon, villamoson, trolibuszon, vonaton, repülőgépen, hajón, személygépkocsin való közlekedés)*
4. *Az otthoni viselkedés (felnőtteket is érintő) illemszabályainak tanítása*
5. *A jó megjelenés (ápoltság, testi tisztaság, öltözködés, ruházat tisztasága) illemszabályainak tanítása, tekintettel a felnőtteket is érintő szabályokra is*
6. *A vásárlás – felnőtteket is érintő – illemszabályainak megismertetése*
7. *A szabadidős tevékenységekre vonatkozó illemszabályok tanítása*
 - 7.1 a könyvek használata és a könyvtárban való viselkedés
 - 7.2 a mozi- és a színházlátogatás

- 7.3 a kiállítás- és a múzeumlátogatás
 - 7.4 a televíziózás
 - 7.5 a játék és a sportolás
 - 7.6 a kirándulás, túra
 - 7.7 az üdülés, strandolás
 - 7.8 külföldön való viselkedés
8. *Az ajándékozás (ajándékadás, ajándékfogadás) felnőtteket is érintő illemszabályainak tanítása*
 9. *Az írásbeli érintkezésre (levél, távirat, képeslap, levelezőlap) vonatkozó illemszabályok tanítása*
 10. *A telefonálás illemszabályainak tanítása*
 11. *Az elsősorban felnőttek tevékenységével (diplomáciával, kitüntetések átadásával, viselésével) kapcsolatos illemszabályok megismertetése*

FOGALMAZÁS

I. KÜLÖNBÖZŐ MŰFAJÚ SZÖVEGEK KÉSZÍTÉSÉNEK ÉS KORRIGÁLÁSÁNAK IRÁNYÍTÁSA

1. *Az elbeszélés tanítása*
 - 1.1 a második személy megválasztása
 - 1.2 a választott téma leszűkítése címmel
 - 1.3 az elbeszélés leírása időrendben
 - 1.4 az eseményben megvalósuló szerepcsere jelölése párbeszéd formában
 - 1.5 az elkészült szöveg javítása
 - 1.5.1 önkorrekción a 2. személy, az olvasó beavatottsága szempontjából
 - 1.5.2 az időrendnek megfelelő mondatrend helyességének ellenőrzése
 - 1.5.3 a témához nem tartozó mondatok törlése
 - 1.5.4 a nem megfelelő szavak, szókapcsolatok „kicserélése”

2. A hír, a hirdetés, a meghívó tanítása

3. A riport tanítása

- 3.1 a 2. személy megválasztása
- 3.2 a problémák összegyűjtése, kérdések megfogalmazása a választott témában
- 3.3 a riport megfogalmazása
- 3.4 a riport javítása: önkorrekció az I. 3.1–3.2 alapján

4. A leírás tanítása

- 4.1 a 2. személy megválasztása
- 4.2 a választott téma leszűkítése címmel
- 4.3 a leírás szempontja(i)nak megválasztása
- 4.4 a leírás elkészítése, a tárgy, növény, állat, személy, tér megismertetése a 2. személlyel
- 4.5 a leírás javítása: önkorrekció az I. 4.1–4.3 alapján

5. A jellemzés tanítása

- 5.1 a második személy megválasztása
- 5.2 a megismertetésre kiválasztott irodalmi hős vagy jól ismert személy jellemének bemutatása cselekedetei, magatartása alapján
- 5.3 a jellemzés javítása: önkorrekció az I. 5.1–5.2 alapján

6. A levél tanítása

- 6.1 a levél címzettjének: a 2. személynek a megválasztása
- 6.2 a levél tárgyának megválasztása
- 6.3 kommunikációs funkciók érvényesítése a levélben
 - 6.3.1 kapcsolatfelvétel, kapcsolattartás és -zárás a levélben
 - 6.3.2 a megismertető és az érzelmi elemek aránya, elrendezése a levélben a címzettől, a témától és a levélíró mondanójától függően
 - 6.3.2.1 a leíró, elbeszélő, jellemző részletek a levélben
 - 6.3.2.2 a levél hangneme: tárgyilagos, humoros
- 6.4 az íráskép mint a levélíró igényességének mutatója
- 6.5 a levél javítása: önkorrekció az I. 6.1–6.3 alapján

7. A könyvismertetés tanítása

8. A szövegtömörítés tanítása

- 8.1 tételmondat megkeresése
- 8.2 vázlatkészítés
 - 8.2.1 vázlat készítése meglévő szöveg tömörítésével
 - 8.2.2 szövegalkotást segítő vázlat készítése
- 8.3 táviratírás
- 8.4 elhangzó és írott szöveg jegyzetelése

II. SZÖVEGTANI ÉS NYELVHELYESSÉGI ISMERETEK TANÍTÁSA

1. Az alanyváltás hiányának felismertetése, valamint a hiányzó alany pótlásának gyakoroltatása

2. Értelemzavaró egyeztetési hibák (alany–állítmány, utaló névmások) javíttatása szövegrészletekben, a tanulók saját fogalmazásában

3. Előre és hátra utalás névmásokkal és más anaforikus elemekkel

- 3.1 utaló elemek keresése kész szövegrészletekben
- 3.2 szövegkorrigálás: utaló elemek pótlása vagy javítása hibásan szerkesztett fogalmazvány-részletekben

4. A tematikus főnév és a szinonimák alkalmazásának tanítása

5. Terjengősség javíttatása szövegrészletekben, a tanulók saját fogalmazásában

6. Rosszul elhelyezett tételmondat helyének megkeresése a szövegben, a szöveg átszerkesztése

7. A szövegkorrigálás tanítása, tekintettel az 1. és 2. személy közös ismereteire

- 7.1 adott mondatok lehetséges előfeltevéseinek megfogalmazása saját fogalmazás, ill. más gyerekek szövegeinek javítása abból a szempontból, hogy a 2. személy számára elegendő információt tartalmaz-e a szöveg
- 7.2

8. *A határozott és a határozatlan névelő koherenciateremtő szerepének tanítása szövegrészletek grammatikai elemeztetésével, valamint a hiányzó névelők pótolásával*

IRODALOM

I. IRODALMI MŰVEK MIMETIZÁLTATÁSA

1. *Epikus művek jelenetekre bontása, majd eljátszatása*
2. *Irodalmi élményszerzés versek szövegének reprodukálása és mimetizálása révén*

II. IRODALMI MŰVEK ELEMEZTETÉSE

1. *Irodalmi művek elemeztetése a művek által közvetített világkép megértése végett*
 - 1.1 bevezetés a lírai művek által közvetített társadalom- és ember szemlélet megismerésébe a magyar költészet alkotásai révén
Témakörök és alkotók
 - a) A költői hivatásról
(Benjámín László, József Attila, Kazinczy Ferenc, Képes Géza, Kormos István)
 - b) Az emberi kapcsolatok világából
(Bella István, Buda Ferenc, Fodor András, Juhász Ferenc, Kiss Anna, Szabó Lőrinc, Utassy József)
 - c) Az emberi konfliktusokról
(Berda József, József Attila, Palasovszky Ödön, Ratkó József, Szabó Lőrinc, Zelk Zoltán)
 - d) Az ember és a természet kapcsolatáról
(Babits Mihály, Bartalis János, Erdélyi József, Szabó Lőrinc, Weöres Sándor)
 - e) A magyarság iránti elkötelezettségről
(Ady Endre, Balassi Bálint, Bornemisza Péter, Kölcsey Ferenc, Mikes Kelemen, Zrínyi Miklós)

- f) *A folklórhagyomány továbbéléséről*
(Bartók Béla, Erdélyi József, József Attila, Kiss Anna, Nagy László)

- 1.2 a népmesei világkép megértése különböző típusú mesék elemzése révén
 - 1.2.1 állatmesék elemzése
 - 1.2.2 tréfás mesék elemzése
 - 1.2.3 csalimesék elemzése
 - 1.2.4 tündérmesék elemzése
 - 1.3 bevezetés a mítoszok világképének megismerésébe
 - 1.4 a gyermek- és serdülőkor élményvilágának megismerése
 - 1.4.1 elbeszélések elemzésével
(Karinthy Frigyes, Móricz Zsigmond, Sarkadi Imre, Sütő András)
 - 1.4.2 mese- és ifjúsági regények elemzésével (Csukás István, Gárdonyi Géza, Gyurkovics Tibor, Rudyard Kipling, Jack London, Alan Alexander Milne, Molnár Ferenc, Mark Twain)
2. *Irodalomelméleti ismeretek tanítása és elmélyítése műelemzések során*
 - 2.1 verstani ismeretek alkalmazása
 - 2.1.1 rövid és hosszú szótagok jelölése versekben, a jelölésnek megfelelő ritmus érzékeltetése
 - 2.1.2 a nyomaték, az ütem és a szótagszám megállapítása hangsúlyos verselésű művekben
 - 2.1.3 a gondolatritmus megismerése
 - 2.1.4 a párosrím, a bokorrím, a keresztrím, az ölelkező rím, a félrím felismerésének gyakorlása
 - 2.1.5 az alliteráció felismerése
 - 2.1.6 a szabadvers megismerése
 - 2.1.7 a prózaköltemény megismerése
 - 2.2 versek költői képekre bontása
 - 2.2.1 a költői képben a kettőskép felismerése
 - 2.2.1.1 a metafora
 - 2.2.1.2 a megszemélyesítés
 - 2.2.1.3 a hasonlat
 - 2.2.1.4 a költői képben a metaforikus jelző felismerése, megnevezése

- 2.3 az epikai művekre jellemző ismeretek elmélyítése elemzéssel
- 2.3.1 az események időrendjének és helyszíneinek megállapítása mesékben, elbeszélésekben, ifjúsági regényekben
- 2.3.2 epikai művek szerkezetének: előkészítés, bonyodalom, tetőpont, megoldás elemzése
- 2.3.3 a jellemzés nyelvi eszközeinek megfigyelése
- 2.3.3.1 az író cselekvéseik leírásával jellemzi a szereplőket
- 2.3.3.2 az író beszéltetéssel jellemzi a szereplőket
- 2.3.3.3 az író egyes szám 3. személyben beszél a szereplőkről
- 2.3.3.4 az író valamelyik szereplő beszéltetésével jellemzi a hőst

3. Az irodalmi művekkel szembeni értékelő magatartás kialakítása

- 3.1 az elemzett művekről szubjektív értékkijelentések megfogalmazása, indoklása
- 3.2 az irodalmi műben foglalt költői, írói üzenet megfogalmazása

III. VERS- ÉS PRÓZAMONDÁS TANÍTÁSA

1. Egyéni vers- és prózamondás, valamint együttes versmondás tanítása

- 1.1 vers- és prózamondás osztálytársaknak
- 1.2 vers- és prózamondás ismeretlen gyerekeknek
- 1.3 vers- és prózamondás felnőtteknek

2. A vers- és prózamondás elemeztetése, értékeltetése a költői, írói üzenetközvetítés szempontjából

IV. AZ IRODALOM OLVASÁSÁVAL KAPCSOLATOS SZOKÁSOK KIALAKÍTÁSA

- 1. Fényképek gyűjtetése a megismert költők, írók gyermekkoráról, életéről
- 2. Irodalmi lexikon, életrajzi lexikon alapján az írók, költők életére, munkásságára vonatkozó adatok összegyűjtetése cédulákon

3. A műveik alapján megismert költők, írók kötete(i)nek megkeresetése könyvtárban

4. A megjelenő gyermekfolyóiratok figyeltetése, olvastatása

5. Interjúk, kritikák, recenziók olvastatása

6. A Könyvvilág című tájékoztató lap alapján a megjelenő gyermekirodalom figyeltetése

A követelményrendszer

A nyelvi, irodalmi és kommunikációs program követelményrendszere a kutatás utolsó szakaszában záródott le. A követelmények leírásakor arra törekedtünk, hogy az elvárt tanulói teljesítmény igazodjon egy-egy tevékenységosztályhoz, jelölje a követelmény teljesítésének körülményeit és feltételeit. Nem mondjuk ki, hogy a tantervi követelmények csupán a törzsanyagra vonatkoznak, mivel a mi rendszerünkben a törzs- és a kiegészítő anyag megkülönböztetésével nem élünk. Helyette azt valljuk: mindenkinek el kell sajátítania azt a tananyagot, amelyet tantervünk tartalmaz. Ez az elsajátítás a gyerekek különböző fejlettségi szintje miatt különböző időszakokban következik be a szociálisan teljesen érett, nagyon jó képességű tanulók és a szociálisan fejletlen, átmenetileg gyenge teljesítésre képes tanulók esetében.

Követelményrendszerünk legszembetűnőbb vonása, hogy a tanterv tevékenységosztályaihoz igazodva közli az „elégészes”, a „közepes”, a „jó” és a „jeles” érdemjegyek megfelelő teljesítményt. A követelményeket a gyermekekhez szólva fogalmaztuk meg. E követelményeket a gyermekek olvasókönyvének mellékleteként adjuk közre. Ezek segítségével történik mind az évközi (formatív), mind pedig az év végi (szummatív) értékelés, illetve osztályozás. A nyilvánossá tett követelményrendszer nem csekély mértékben csökkenti az osztályzatok szubjektivitását, és hozzájárulhat egy demokratikusabb pedagógiai kommunikáció kialakulásához a szülők, gyerekek és pedagógusok körében.

A tanítási program

A *tanítási programok* önálló kötetekben jelennek meg. Itt a tanítási programról mint a pedagógiai programcsomag részéről szólnak.

Programunkban a tananyag egyes elemeit tevékenységosztályoknak nevezzük. A tevékenységosztályok pedagógiai folyamatokat jelölnek. Pedagógiai folyamatok esetén jól elkülöníthető a tanulási és a tanulás-irányítási folyamat. A tanulási folyamat valamely főfolyamatból áll, amit egy vagy több feltételi folyamat előz meg. A főfolyamatot egy vagy több kiegészítő folyamat kíséri. Ezek a főfolyamat megvalósulásának szükségképpen velejárói. Főfolyamat pl. a magán- és mássalhangzó-időtartam helyes jelölésének tanulása. Ennek feltételi folyamata, hogy a tanulók tudjanak másolás és tollbamondás alapján legalább szavakat írástechnikai hiba nélkül leírni. Másik feltétel, hogy tudjanak különbséget tenni a hangzók rövidege és hosszúsága között. A főfolyamatot helyesejtési: időtartam- és artikulációs gyakorlatok egészíthetik ki.

A gyakorlatban természetesen számos, egymással összefüggő pedagógiai folyamat létezik. Ezt pedagógiai folyamatrendszernek mondjuk. Ezt a pedagógiai folyamatrendszert a nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelés programcsomagja teljességre törekedve, részletesen bemutatja. A pedagógusnak természetesen a pedagógiai programcsomag alkalmazásakor azon módosításokat, „mikroadaptációt” kell végeznie: a pedagógiai programcsomagot a konkrét-egyes pedagógiai (tanulási-tanítási) folyamatrendszerhez, vagyis saját tanítványaihoz kell „illeszteni”.⁵ Ehhez nyújt segítséget a tanítási program.

A tanítási program a tanulásirányításhoz szükséges pedagógustudást a tanterv minden egyes tevékenységosztályához igazodva írja le. A tanítási program négyféle tudást közvetít a pedagógusnak:

1. ún. „mi”-tudást (pl. Mi a vegyes mélylégzés?);
2. „stratégiai” tudást (pl. Hogyan tanítjuk a ritmust?);
3. „diagnosztizáló” tudást (pl. Milyen tanulási nehézségek fordulnak elő a „leírás” tanításakor?);
4. a tanulásirányításra vonatkozó „norma”-tudást.

⁵Zsolnai József–Zsolnai László: A pedagógiai technológia lehetőségei Magyarországon. OOK, Veszprém, 1980.

II. TANÍTÁS A NYELVI, IRODALMI ÉS KOMMUNIKÁCIÓS NEVELÉSI PROGRAMBAN

A pedagógus gyakorlati tevékenysége az orvoséhoz hasonlóan a „diagnózis”, magyarázat, „terápia” hármasságából áll. Ez azt jelenti, hogy a pedagógus a konkrétan és egyedien föllépő tanulás- vagy tanulásirányítási problémákat először pontosan, lehetőleg tudományos terminusokban megfogalmazza, majd föltárja a probléma okait (magyarázatot ad), végül a leghatékonyabbnak gondolt cselekvési stratégiát alkalmazza. Ehhez segítséget adunk. Tanítási programunk ugyanis tartalmazza az egyes pedagógiai folyamatok pontos leírását és a megtanítás stratégiáit. A programunkat megvalósító pedagógust elsősorban döntéshozónak tekintjük, hiszen a pedagógiai program az adott osztály tanulóira történő adaptálása a döntés, a mérlegelés, az alternatívák közötti választás lehetőségét jelenti.

Eltértünk tehát attól a hagyományos felfogástól, amely a pedagógust kizárólag vagy elsődlegesen a dolgok tudójának, információforrásnak tartja. Programunkban a pedagógus döntéshozó szerepe mellett megnövekszik még tervező, tanulászervező, tanulást irányító, ellenőrző és értékelő szerepe. A feladatokat adaptáló, kiválasztó munkája és szervező tevékenysége során lényegileg a tanuló *aktuális teljesítményéhez*, magatartásához kell igazodnia. Ezen túl koordinálnia kell a különböző tempóban haladó tanulók tevékenységét, és mindent meg kell tennie, hogy a tanulási munkát zavaró tényezőket elhárítsa, kirekessze vagy kompenzálja.

A továbbiakban a fentebb vázolt gondolatmenet szerint mutatjuk be a pedagógus teendőit. „A tanulásirányítás szakaszai” címen írjuk le azt a hat, egymástól jól elkülöníthető szakaszt, melyben a tanító és a tanuló együtt tevékenykedik. Ezek: *a motiváció, a tanulászervezés, a döntés, a feladatadás, az ellenőrzés és az értékelés*. Ez a hat szakasz természet-

sen nem épül szorosan egymásra. Egymást váltogathatják, megelőzhetik, követhetik, de együtt, egyszerre is jelen lehetnek. Ismertetésük után a pedagógus tevékenységét a tervezés, az óravezetés és az óraelemzés sorrendjében is bemutatjuk. Látható, hogy e három tevékenység lényegesen különbözik az előző hat tanulásirányítási tevékenységtől. Míg azok egymást váltogatva fordulnak és fordulhatnak elő pl. egy-egy tanítási órán, a pedagógus tevékenységének az imént említett három szakasza mind térben, mind időben elkülönül egymástól, és szigorúan egymást követve egymásra épül.

A tanulásirányítás szakaszai

A tanulásirányítás szakaszait a következőképpen mutatjuk be. Programunk szempontjából definiáljuk az egyes szakaszokat, majd szólunk arról, hogy az adott szakasz megvalósítását miként segíti a tanítási program, illetve a taneszközegyüttes. Ezután a mikroadaptáció, tehát a mindennapi aktualizálás szempontjából jellemezzük a kérdéses szakaszt.

Motiválás

A motiváció olyan tevékenységre készítő belső feszültség, amely külső, elsősorban a nevelés során kapott, motiváló (aktivizáló, tevékenységre indító) hatásokra alakult ki.⁶

A gyerekek számára készített tanulási program (nyomtatott, audiovizuális, demonstrációs taneszközök, feladatgyűjtemények) feladatait úgy állítottuk össze, hogy szem előtt tartottuk a kisiskolások tanulásában szerepet játszó motívumokat, indítékokat. A tanulási program

⁶Kozéki Béla: A motiválás és a motiváció összefüggéseinek pedagógiai-pszichológiai vizsgálata. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 12. o.

kísérleti kipróbálása során nyert tapasztalataink alapján – a teljesség igénye nélkül – az alábbi táblázatban felsoroljuk a különböző tevékenységek tanulásában érvényesülő legjellemzőbb motívumokat.

Mi motivál?	Milyen tevékenységen keresztül?
játék	nem-verbális kommunikációs gyakorlatok; mimetikus játékok
közlési szükséglet	csoportkommunikációs gyakorlatok; szövegalkotás különböző témákban, műfajokban
önkifejezés-szükséglet	rajzolás (feladatok megoldása irodalomból); vers- és meseírás
szereplés-szükséglet	versmondás; prózamondás
önálló tanulás lehetősége	betűtanulás a betűmodellek önálló olvasásával; feladatmegoldás a munkáltató tankönyvekben
versengés	gyorsolvasási gyakorlatok
teljesítmény (siker)	néma és hangos olvasás; helyesírás; nyelvtanulás
a felfedezés öröme	nyelvtani műveletek végzése
érdekesség	szövegalkotás dia, zörejsorozat alapján; mesebefejezés

Mi motivál?	Milyen tevékenységen keresztül?
humor, jókedv	viccek olvasása
életszerűség	információs szövegek olvasása; publicisztikai szövegek olvasása; könyvtárhasználat tanulása
élményszerűség	szépirodalmi alkotások (versek, mesék) hallgatása, olvasása

E táblázatos áttekintéssel támpontot kívánunk adni a különféle motivációs hatások tudatos tervezéséhez. Mert pl. egy óraterv a motiváció szempontjából akkor mondható jónak, ha benne az egymást követő tevékenységek lehetőség szerint más-más motiváló hatásokat biztosítanak, a tanulók más-más szükségleteit tartják szem előtt. E szempont szerint megítélve a kizárólag teljesítménymotivációra építő óratervnel jobb az, amely olyan feladatokat is tartalmaz, mely kielégíti a tanulók játékszükségletét, közlési szükségletét.

De mi a feltétele annak, hogy a tanulási programban tervezett motivációs hatások a tanítási órákon érvényesüljenek? Szinte egyetlen feltételről van szó: a pedagógus nevelési stílusa kooperatív legyen, tehát legyen képes az állandó meleg-korlátozó légkör⁷ megteremtésére és fenntartására, amelyben előítéletmentesen viszonyul minden tanítványához.

Tanulásszervezés, differenciálás

A tanulásszervezés a tanító olyan tevékenysége, amely során az óratervben meghatározott célok, azaz a megoldásra váró tanulási feladatok érdekében megteremti a tanulás feltételeit, meghatározza a

⁷Ungárné Komoly Judit: A tanító személyiségének pedagógiai-pszichológiai vizsgálata. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.

munkaformákat (frontális, differenciált, csoport-, egyéni munka), valamint ezeket koordinálja az időre, a tanulási módszerekre és a taneszközökre való tekintettel. Az időbeni tagolódás szerint megkülönböztünk óra eleji, óra végi, óra közbeni szervezést. Az óra közbeni szervezés az egyes tanulási szakaszokban a tanulás feltételeinek megteremtését, valamint a szimultán (egyidejűleg folyó) tevékenységek koordinálását jelenti.

Az a tény, hogy programunkban a tanítási órákon több, általában öt-hat tevékenység folyik, azt feltételezi, hogy a tevékenységek váltása (az előző lezárása és egy új elkezdése) gyors tempóban történjék. Ez a pedagógustól azt kívánja, hogy az óra közbeni szervezési jellegű utasításait röviden, pontosan, egyértelműen fogalmazza meg, s mindig ellenőrizze azok végrehajtását. A tanulóktól pedig azt kívánja, hogy mihamarabb ismerjék meg, miként kell a különböző tevékenységek végzéséhez előkészülni, hogyan kell rájuk beállítani.

A fentiek jelentőségét növeli az, hogy programunkban leggyakrabban nem frontális, hanem differenciált munkaformában folyik a tanulás, illetve a tanulásirányítás. Ez a szervezési feladatokat tovább nehezíti, hiszen a pedagógusnak szimultán, egyidejű tevékenységeket kell szerveznie. Azaz:

1. közvetlenül irányított tevékenységeket,
2. önálló tanulói tevékenységeket és
3. közvetett irányítású tanulói tevékenységeket.

Tapasztalataink szerint a differenciált tanulásirányítás az 1. osztály első hónapjában már elképzelhető, sőt szükséges is elkezdni. Mielőtt azonban feltételeiről szólnánk, nézzük meg, mit is jelent a differenciálás!

A differenciálás a tanulás megszervezésének az a módja, amely lehetővé teszi, hogy a pedagógus a tanulók közötti egyéni különbségek figyelembevételével határozza meg a tanulás tempóját és módszereit. Ennek érdekében viszonylag homogén csoportokba sorolja a tanítványait, arra való tekintettel, hogy a fejlesztendő képességek szempontjából milyen felkészültségűek. A differenciált tanítás akkor fejlesztő, ha kizárja a tanulók merev csoportokba sorolását.

A differenciálás feltételei:

- a) Az első és legfontosabb feltétel az, hogy a pedagógus alakítsa ki tanítványában a munkafegyelmet, vagyis azt, hogy legyenek

képesek a megértett feladatokat önállóan megoldani, eközben állfőtódnak be arra, hogy nem kaphatnak azonnali megerősítést, ha egy feladattal elkészültek.

- b) A közvetlen feladatmegoldások során halk tónusban beszéljen a pedagógus, és a tanulókat is ehhez szoktassuk, hogy az önállóan dolgozó gyerekeket a hangos beszéd ne zavarja.

Döntés

Pedagógiai programcsomagunk gyakorlati megvalósítása pedagógusainktól döntések sorozatát kívánja meg.

A szovjet és az amerikai pedagógiától már régóta nem idegen a pedagógustevékenység döntésközpontú megközelítése. A Szovjetunióban a vizsgálódások főként a tervezéssel kapcsolatos pedagógus döntésekre irányulnak, az amerikai kutatók viszont az oktatás, nevelés interaktív szakaszára, az óravezetésre koncentrálnak. A hazai pedagóguskutatásban is kezd meghonosodni a döntési szemlélet, főként Falus Iván munkássága nyomán.⁸

A magunk részéről ugyancsak erőfeszítéseket tettünk a pedagógus döntéseinek leírására alkalmas terminológia kialakítására, figyelembe véve a döntéskutatás fogalomrendszerét is. A döntés valamely cél (célok) elérésére irányuló elhatározás, alternatív lehetőségek közötti választás. A döntési problémahelyzetek az alábbi tulajdonságokkal jellemezhetők:

- a) A döntéshozó (pedagógus) rendelkezik legalább két döntési alternatívával, lehetőséggel;
- b) a döntésre vonatkozóan céljai vannak (vagy legalább egy célja van);
- c) birtokol bizonyos információkat a lehetséges alternatívák melletti döntése következményeiről.

A döntési folyamat mindig egy probléma megoldását jelenti. A döntést, ha nem rutin jellegű döntésről van szó, alapos döntés-előkészítés

⁸ Falus Iván: A pedagógus tevékenységének sajátosságai. Pedagógiai Szemle. 1979/12. 1098. o.

előzi meg. Ennek további mozzanatait különíthetjük el. Ezeket egy példán keresztül mutatjuk be.

a) *A döntési helyzet felismerése.* Az 1. osztályban tanító pedagógus szeptember első napjaiban azt észleli, hogy két tanítványa már olvasgat, miközben könyveivel, munkafüzeteivel ismerkedik.

b) *Helyzetfelmérés.* Információkat szerez a két gyerek valóságos olvasástudásáról. Meggyőződik arról, hogy mely betűket ismerik, s ezeket milyen biztonsággal és gyorsasággal vonják össze, illetve hogy egyszerre hány betű összevonására képesek. A pedagógus a gyerekek olvasási teljesítményét magnón rögzíti.

c) *Helyzetelemzés.* A felmérés alapján megállapítja: részleges betűismerettel rendelkeznek-e, vagy a teljes betűkészletet ismerik; milyen mértékben alakult ki olvasási automatizmusuk, vagyis mekkora nyelvi egységek olvasására képesek: vannak-e olvasástechnikai hibáik, és ha igen, milyenek (betűcsere, -tévesztés, újrakezdés, „mást olvasás”).

d) *Célkitűzés, a célok meghatározása.* A pedagógus a „Nyelvhasználati tevékenységek indítási és fontossági rendje” c. táblázat és a tanítási program olvasástanításról szóló instrukciói alapján tudhatja, hogy 1. osztály első félévében az olvasás megtanítása az egyik leginkább preferált teendő. Ezért nyilván azt a célt tűzi ki, hogy a két gyerek hangos és néma olvasásának fejlesztését arról a szintről indítsa, ahol a gyerekek éppen állnak, ugyanakkor maximálisan tekintettel lesz arra is, hogy az osztály többi tanulóját a nekik megfelelő tempóban fejlessze.

e) *Alternatívák kidolgozása és értékelése.* A fenti cél elérése két úton valósulhat meg:

1. A pedagógus a tanítási órákon az olvasásra fordítható idő egy részében az olvasni még nem tudó gyerekek tanulását irányítja, majd a fennmaradó időben az olvasni már valamilyen szinten tudó két gyereket fejleszti.

2. A második alternatíva szerint a pedagógus megtanítja a két olvasni tudó gyereket az önálló feladatmegoldásra: a didaktikus szövegek olvasására és megértésére; a feladatmegoldásra biztosított idő gazdaságos kihasználására, problémát jelentő feladat esetén a gyors és pontos kérdésre, továbbá arra, hogy feladatmegoldás közben nem mindig kaphatnak megerősítést. Miután mindezt elsajátítja a két gyerek, tehát képessé válnak az önálló tanulásra, a pedagógus az osztályba járó többi tanuló fejlesztésére fordíthatja energiáit és idejét a tanítási órákon.

f) A gondosan kimunkált döntéselőkészítés után következik a tulajdonképpeni *döntés, vagyis az alternatívák közti választás*, ami a példánk szerint két alternatíva közti elhatározás.

A pedagógus döntések sorát hozza napi tevékenységének egymástól jól elkülönülő, egymást követő szakaszaiban: az óratervezéskor, az óravezetés során. Döntései mindkét szakaszban irányulhatnak a mikroadaptációra, vagyis arra, hogy miként konkretizálja a pedagógiai programban javasolt tanulási folyamatokat osztályára és egyes tanítványaira. Ezenkívül gyakran dönt önmaga irányító tevékenységére, magatartására, stílusára vonatkozóan is.

A továbbiakban öt különféle felosztás szerint mutatjuk be a tanításban lehetséges döntéstípusokat. Megadjuk a felosztás szempontját, értelmezzük az egyes döntésfajtákat, majd a pedagógus szempontjából verbalizáljuk a döntési helyzetet.

A pedagógus döntéseit tipizálhatjuk *irányultságuk szerint*. Eszerint beszélünk egy tanulóra irányuló és tanulócsoporthoz irányuló döntésekről. (Példa az egy tanulóra irányuló döntésre: Elkezdjem-e a tanulóval a betűk vázoltatását, ha még a betűelemek vázolását is sok hibával végzi?) Ilyen döntési problémákat old meg a pedagógus akkor is, amikor egy-egy tanulót átsorol egy másik haladási csoportba. (Példa a tanulócsoporthoz irányuló döntésre: Hogyan válasszam ki a kiscsoportos kommunikáció résztvevőit: milyen legyen a szorongó és a nem-szorongó gyerekek aránya?)

A *bonyolultság tekintetében* a döntések egyszerűek vagy bonyolultak. Egyszerű a döntés, ha a pedagógus előtt csak egy döntési cél van. (Példa: a tanítási órán azt észlelem, hogy a gyerekek figyelme lankad. Ebben a helyzetben úgy látom, mindenképpen pihentetnem kell őket. Mit tegyek?) Több döntési cél esetén bonyolult a döntés. (Példa: Egyetlen feladat megoldásával egyszerre több tevékenységet, normát kívánok gyakoroltatni: a hangos olvasást, a helyes hangsúlyozást, a helyes időtartamot, a hangkapcsolatok ejtését. Milyen feladatot válasszak, tervezek?)

Megkülönböztethetjük még *az előre várt és az előre nem várt*, az ún. explicit és implicit döntéseket. Az explicit (kifejtett) döntések a pedagógus szándékaiból adódó tervezett, tudatos döntések. (Példa: Mennyi időt fordítsak a vers megtanítására?) Az explicit döntésekhez sorolandó valamennyi, a tervezéskor jelentkező döntési probléma, sőt körültekin-

tő tervezés esetén az óravezetés legtöbb döntési problémája is explicit. Az implicit (rejtett) döntések nem a pedagógus szándékaiból, hanem a pedagógiai folyamat más tényezőjének állapotából elkerülhetetlenül következnek. Vagyis a pedagógus azért dönt, mert kell. (Példák: Mit tegyek? Váratlanul jött az áramszünet, éppen hogy bekapcsoltam a diavetítőt. Vagy: az egyik gyerek végigbohóckodja a mimetikus játékot. Beavatkozom-e?) Ezek a döntési problémák mindig az óravezetés folyamatában jelentkeznek.

A döntések *végeredményük szempontjából* biztosak vagy bizonytalanok. Biztos döntés esetén a pedagógus alternatíva-választása határozza meg a döntés végeredményét. (Példa: Milyen módot válasszak a gyerekek helyesírásának ellenőrzésére, ha az a célom, hogy minden gyerek munkájáról pontos képet alakuljon ki? Az önellenőrzést alkalmazom-e vagy szedjem be a füzetet?) Bizonytalan döntési problémák esetén a döntés végeredménye gyengén valószínűsíthető, vagyis bármely alternatíva mellett dönt is a pedagógus, nem lehet biztos a végeredményben. Csak azt segíti, hogy az általa választott alternatíva valószínű, hogy jobb, eredményesebb, mint a másik, a többi. (Példa: Differenciált munkát tervezek. Erre az óraszakra egyetlen, de hosszabb ideig tartó feladatot, vagy több, rövidebb idő alatt megoldható feladatot tervezek-e az önállóan dolgozó gyerekeknek, hogy munkájukat félbeszakíthassák az utána következő közös légygyakorlat idejére?)

A döntések feloszthatók *a választott alternatíva eredetisége szempontjából*. Így megkülönböztethetünk rutin és alkotó döntéseket. A rutin döntések rendszerint ismétlődőek. (Példa: A betűösszevonás melyik részletezettségű algoritmus szerint olvastassam X tanulót?) Az alkotó döntések nem ismétlődő, újszerű problémákra vonatkoznak. (Példa: Milyen magatartással reagálnak majd a tanulók a szövegalkotás céljából meghallgatott zörejsorozat egyik részletére, amely hosszas horkolással kezdődik. Mit tegyek?) Az átlagtól eltérő, nagyon hátrányos helyzetű, nagyon tehetséges vagy az ún. nehezen nevelhető tanulók teremtenek alkotó döntési helyzeteket.

A pedagógusnak, amikor tervez, a következő kérdéseket kell feltennie:

– Az adott döntési helyzet egy tanulóra vonatkozik, vagy a tanulók nagyobb csoportjára, esetleg az egész osztályra?

– Az adott döntés kapcsán egy vagy több célt old meg, azaz döntései egyszerűek vagy bonyolultak lesznek-e?

– Döntései végeredményének szempontjából mennyi a kiszámíthatóan biztos, mennyi a csak valószínűsíthető, azaz bizonytalan döntés.

– Végül: mennyi az órán várható problémák köre, mennyi explicit döntésre kell felkészülnie.

Felmerül a kérdés, segíthető-e a pedagógusnak mint döntéshozónak a munkája, állnak-e rendelkezésre olyan segédletek melyek megkönnyítik döntéseit. Kötetünk két ilyen segédletet bocsát rendelkezésre: a tanítási eljárásokat, valamint az orvosi gyakorlatban bevált, annak mintájára általunk is elkészített eseteleirást. Ezek a könyv végén levő *Függelékben* található.

Feladatadás

A feladatadás az óratervezés során kiválasztott vagy megfogalmazott feladatok közlését jelenti a tanítási órán. Olyan információk közvetítését foglalja magában, amelyek éppen szükségesek és elégségesek a tanulók számára valamely tevékenység elvégzéséhez. E megszorításból következik, hogy a feladatadás másképp jelenik meg a különböző tevékenységek tanításakor, de eltérő az egyes tevékenységek, feladattípusok begyakorlottságának mértékében is.

A tanulási program megvalósítása során a gyerekek a megoldandó feladatok legnagyobb részét írásban kapják (pl. néma olvasás, szövegelemzés, nyelvtani, irodalmi ismeretek gyakorlása), míg a többit szóban közli a pedagógus (pl. helyesejtés, versmondás, mimetikus játék, nem-verbális kommunikációs gyakorlat, szövegalkotás, gyorsolvasás).

A feladatok, akár szóbeliek, akár írásbeliek, lényegileg didaktikus szövegek. Tapasztalatunk szerint e didaktikus szövegek megértését is tanítani kell. Ugyanis a gyerekek sokszor azért nem tudnak megbirkózni a feladat szövegével, mert nem értik a feladatba sűrített tárgyinformációt, vagy nem ismerik, nem értik az elvégzendő műveletet.

Ellenőrzés

Az ellenőrzés a pedagógusnak az a tevékenysége, amellyel felméri, regisztrálja a tanulók teljesítményét. Nélkülözhetetlen feltétele a továbbhaladásnak: visszajelentés arról, hogy az osztály egésze, és azon belül az egyes tanulók milyen felkészültséggel rendelkeznek a továbbhaladáshoz.

Programunkban minden tanítási órán többször kerül sor ellenőrzésre, és ez a tanulók minden teljesítményére kiterjed. Rendkívül nagy a szerepe programunkban az önellenőrzésnek. Ez a teljesítmények ellenőrzésének az a módja, amelynek során a tanuló önmaga győződik meg – leggyakrabban a jó megoldáshoz való hasonlítás alapján – tanulása eredményességéről, maga bírálja el teljesítményének helyességét, illetve hibáit.

A továbbiakban azt írjuk le, hogy a tanulók feladatmegoldásának ellenőrzésében milyen lehetőségei vannak a pedagógusnak.

a) *Szóban elhangzó vagy mozgásos választ igénylő feladatok.* E feladatok esetén nincs mód az önellenőrzésre, ezeket csak a pedagógus ellenőrizheti. Sőt az is jellemző, hogy a pedagógus ellenőrző és értékelő tevékenysége nem különíthető el. Az a körülmény, hogy egyszerre csak egy gyerek válaszol (pl. elmond egy verset, bemutat egy kifejező mozdulatot, fintort) vagy egyszerre több, akár az egész osztály (pl. artikulációs gyakorlatot végeznek, nem verbális gyakorlat közben ugyanazt a cselekvést mutatják be), eleve meghatározza, hogy a pedagógus ellenőrzése és értékelése személyre szóló-e, vagy a tanulócsoporthoz, illetve az egész osztály együttesen nyújtott teljesítményére irányul-e.

b) *Rögzített válaszadást tételező feladatok.* Az e típusba sorolható feladatokat ellenőrizheti a pedagógus is, de mód van arra is, hogy a tanulók maguk minősítsék teljesítményüket. Mint már említettük, programunk szempontjából az a helyes és követendő, hogy a tanulók minden lehetséges esetben végezzenek önellenőrzést.

Értékelés

Az értékelés az egész tanulási folyamat során bármikor és bármely területen nyert információk feldolgozását, a tanulók teljesítményének és magatartásának a megerősítését, illetve korrigálását célozza.

A tanítás és tanulás folyamatában betöltött szerepe szerint az értékelés kétféle lehet: formatív és szummatív. A formatív értékelést formáló-segítő, a szummatív értékelést lezáró-összegező értékelésnek is nevezik.⁹ A tanulók félevenkénti, ún. szummatív értékeléséhez színtezett követelménysor áll rendelkezésre.

A formatív értékeléskor a tanulók aktuális tudását értékeljük. Ezt két oldalról közelíthetjük meg. Ha a tanulók személyisége felől nézzük, akkor az értékelés feladata az lesz, hogy motiválja, serkentse, biztassa, segítse, jutalmazza, elmarasztalja, esetleg büntesse őket az optimális tanulás érdekében. Ebben az esetben értékelnünk kell minden teljesítményt, a részteljesítményeket, de a „nem-teljesítményeket” is. Ha az év végi követelmények felől közelítünk a gyerek aktuális teljesítményéhez, akkor az értékeléskor csupán a valóságos teljesítményeit vehetjük figyelembe.

Programunkban a tanulók nagyon sok feladatot oldanak meg, s törekvünk, hogy a feladatok megoldását mielőbb sikerként éljék át. Ezért a legkisebb eredmény esetén is dicsérünk, buzdítunk. Az időben és a tananyagban haladva azonban dicséret csak egyre nagyobb teljesítményekért jár.

A tanítás munkaszakaszai

Az egymástól jól elkülöníthető tanítási munkaszakaszok: a tervezés, az óravezetés és az óraelemzés. A többször emlegetett mikroadaptáció e munkaszakaszokban valósul meg.

⁹Báthory Zoltán: A pedagógiai értékelés és annak tantervi alkalmazása. Magyar Pedagógia, 1978/2. 201–202. o.

Tervezés

A tervezés a tanítói tevékenységnek az a fázisa, amelynek során a tanító a rábízott tanulók fejlődése és fejlesztése érdekében tanulmányozza, elemzi hosszú, közép- és rövid távra tantervünk cél-, tananyag- és követelményrendszerét, valamint a megvalósításához rendelkezésre bocsátott tanítási programot és taneszköze gyűjtést.

A tervezés fázisát a gyakorlati megvalósulás szempontjából három szakaszra tagoljuk. Ezek: *a hosszú távú tervezés, az óratervezés, és felkészülés az óravezetésre.*

A hosszú távú tervezés érdekében a pedagógus az alábbiakat teheti:

- a) megismeri a program cél-, tananyag- és követelményrendszerét és tanítási programját;
- b) tanulmányozza a program tanításához szükséges és kívánatos gyermekszemléletet és nevelési stílust;
- c) számba veszi és fejleszti pedagógiai képességeit.

Az óratervezés olyan döntések sorozata, melynek során a pedagógus a követelmények, valamint a tanítási programban leírt folyamatok ismeretében, illetve a tanulók aktuális tudásának elemzése után egyetlen tanítási órára meghatározza saját és a tanulók feladatait. Azaz eldönti, hogy

1. milyen munkaformában folyik majd a tanulás;
2. milyen tevékenységeket végeztet az órán;
3. ezek időben hogyan követik egymást;
4. mennyi ideig tart egy tevékenység;
5. a tevékenységekhez milyen feladatokat választ, illetve állít össze, tehát mely taneszközöket használtatja;
6. milyen oktatástechnikai eszközre lesz szüksége;
7. hogyan ellenőrzi és értékeli a tanulók munkáját;
8. végül, ha indokoltnak véli, tervét óravázlatban rögzíti.

Az óratervezéshez az alábbi tanítási segédletek állnak rendelkezésre.

1. *Időterv.* Az időterv heti bontásban tartalmazza a tanulókkal végeztetendő tevékenységeket. A tevékenységek mellett a taneszközök felüntetésével, jelzetek alkalmazásával adja meg az elvégzendő feladatokat. Kétfajta időtervet bocsátunk a pedagógus rendelkezésére. Az egyik a tanulók átlagos haladási tempóját veszi figyelembe, a másik a lassan

haladók tempójához igazodik. Ez a késleltetett időterv természetesen nem redukálja a tananyagot, pusztán azokat a gyerekeket veszi figyelembe, akik fejletlenebb iskolakészültséggel léptek az 1. osztályba, s ezért átmenetileg nem képesek társaikkal együtt haladni.

2. *Nyelvhasználati tevékenységek indítási és fontossági rendje.* E segédlet a tanítási teendők olyan táblázatos áttekintését tartalmazza, amelyben függőlegesen következnek sorra a tanítandó nyelvhasználati tevékenységek. Vízszintesen a tanév hónapjai láthatók. A vízszintessel párhuzamosan futó tevékenységszalagokról leolvasható, melyik hónapban kb. mikor indíthatjuk az adott tevékenység tanulását. A szalagok kipontozott része azt jelenti, hogy az adott tevékenység tanítása még nem kezdődött el, vagy már befejeződött. Csupa nagybetűvel jelöltük azokat a tevékenységeket, amelyeket az adott időszakban (egyik vagy másik félévben, vagy az egész tanév során) kiemelten fontosnak tartunk. Ezeknek a tanítására, gyakoroltatására kell ugyanis a legtöbb időt fordítani.

3. *Óramodellek.* Óramodelljeink mintájára sok-sok konkrét óraterv (óravázlat) készíthető. Ezek a modellek ugyanis csak tevékenységeket, és nem feladatokat tartalmaznak. A tevékenységek mellett minden modell feltünteti a tevékenység végzésére javasolt időt is. Egy-egy modell három különböző szempontnak felel meg.

a) Az adott óra lehet új tananyagot bevezető, vagy gyakorló. (A mindenkor új tananyagot arról lehet felismerni, hogy azt dőlt betűvel írtuk. Új tananyagnak számít pl. minden újonnan vázolandó betű, minden újonnan elolvasandó vers vagy ismeretterjesztő szöveg.)

b) A domináns (legtöbb ideig, intenzíven végzett) tevékenység szerint egy óra lehet: olvasás és önművelés; írás és helyesírás; anyanyelvismeret; beszédművelés; fogalmazás vagy irodalom jellegű óra.

c) Végül a választott munkaformák szerint az óramodell frontális vagy differenciált osztálymunkára épülhet.

E szempontok alapján minden óramodell más-más címet kapott.

Végezetül a modellek két sajátosságára irányítjuk még a figyelmet. 1. Érdemes bármelyiket tanulmányozni abból a szempontból, hogy az időben egymást követő tevékenységek miként veszik figyelembe a tevékenységekben rejlő motiváló hatásokat. 2. Segítséget adnak továbbá a differenciált osztálymunka megtervezéséhez is azáltal, hogy feltüntetik, mikor melyik csoportnak ad feladatot a pedagógus. (Ezt egy *P* betű

jelöli, s zárójelben olvashatjuk azt is, hogy feladatot ad csupán, és nem közvetlenül irányít.) Továbbá az is kihámozható belőlük, melyik csoportot irányítja közvetlenül, és az is, hogy velük milyen tevékenységet végeztek.

4. *Óravázlat.* Megjegyezzük, kész óravázlatot nem azért adunk, hogy a pedagógusok hasonló vagy ugyanilyen formátumú, kifejelettségű vázlatban rögzítsék óratervüket. Ezek részben a szervezés, a feladatadás, az ellenőrzés tervezhetőségét és a tervezés módját illusztrálják, továbbá mintát adnak a három csoportban történő tanulásirányítás megtervezéséhez.

Az óratervezés menete

1. A tanulók (tanulócsoportok) aktuális tudásának ismeretében a pedagógus kiválasztja az órán végzendő tevékenységeket, azaz dönt az óra jellegéről (olvasás és önművelés, írás és helyesírás, beszédművelés, irodalom stb.), s arról, hogy új tananyagot tanít-e vagy sem.

2. A „Nyelvhasználati tevékenységek indítási és fontossági rendje” című tervezési segédletben megnézi, hogy a tervezett tevékenységek közül mit lehet majd intenzíven végeztetni.

3. Eldönti, milyen munkaformát választ, s hogy az egyes tanulócsoportok milyen tevékenységeket, milyen sorrendben, mennyi ideig végeznek. (Tulajdonképpen ebben a fázisban választ az óramodellek közül.)

4. Az időterv alapján az egyes csoportok tevékenységéhez feladatot választ vagy tervez, ezáltal dönt a taneszközök és audiovizuális eszközök szükségességéről.

5. Megtervezi, milyen szervezési jellegű feladatokat kell majd megoldania az óra elején, az óra közbeni feladatadáskor és az óra végén.

6. Végiggondolja, milyen módon és az óra melyik szakaszában ellenőrizi az egyes tanulócsoportok feladatmegoldásait. Felkészül arra is, mit fog tenni, ha a gyerekek előre sejthető típushibát követnek el.

Felkészülés az óravezetésre

Az óraterv elkészülte után a pedagógusnak fel kell készülnie az eltervezett óra vezetésére. Ez a következőket jelenti:

1. Tanulmányoznia kell a feladatgyűjteményekben az összetett, hosszabb terjedelmű instrukciókat, s fel kell készülnie ezeknek mint didaktikus szövegeknek esetleges értelmezésére.

2. Az általunk elkészített tanítási eljárások közül érdemes tanulmányoznia azokat, amelyek olyan tevékenységek tanítását mutatják be a lehetséges problémák és döntések szempontjából, amelyek a tervezett órán előfordulnak, s amelyekben maga is bizonytalan.

3. Célszerű, ha elvégzi a tanulókkal megoldandó feladatokat.

4. Végig kell gondolnia a tervezett külső motiváció kivitelezésének módját.

5. Ha a tervezett órán verset tanít, verset vagy mesét olvas fel, úgy előzetesen fel kell készülnie az élményszerű, szép előadásra.

6. Ellenőriznie kell az oktatástechnikai eszközök működőképességét, az audiovizuális taneszközök állapotát.

Óravezetés

Az óravezetés a tanító osztály- és órakeretben folytatott olyan tevékenysége, amelynek során az előzetesen elkészített óratervét realizálja, azaz a tanulókkal személyközi kommunikációs viszonyban döntések sorozatát hozza és biztosítja a tanulás feltételeit, összehangolja a tanulási folyamatokat, ellenőrzi a tanulók aktuális teljesítményét, értéleli azokat, és szakadatlanul ügyel a kedvező tanulási légkör meglétére. A következőkben az óravezetésnek csak azokat a körülményeit tekintjük át, amelyeket eddig a tanulásirányítás szakaszai (a motiválás a tanulásszervezés, a döntés, a feladatadás, az ellenőrzés, az értékelés) címen nem írtunk le.

Az óraterv realizálása az óratervben felvett feladatok megoldását jelenti 45'-es időkeretben. A realizálást akadályozhatják, zavarhatják

a tanulók, a pedagógus és a külső körülmények is. A tanulók azzal, hogy nem értik a feladatot, vagy elfáradnak, vagy nem kellően motiváltak. Maga a tanító is lehet a realizációs folyamatban akadály, azáltal pl. hogy nem tud biztonságosan, megfelelő szövegezésben feladatot adni, vagy bizonytalan a feladatmegoldások helyességének megítélésében, vagy nem tud koncentrálni, nem tudja figyelmét megosztani stb. A fentiek mellett zavarhatja a realizációt külső tényező is: pl. erős zaj, kedvezőtlen időjárás stb.

Az óravezetés lényege: erőfeszítés a megtervezett óra kivitelezésére, illetve e kivitelezést zavaró tényezők elhárítására, kiiktatására vagy kompenzálására. A mondottak ellenére leszögezzük, hogy a jó óraterv csak egyik feltétele a sikeres óravezetésnek. A másik feltétel maga a pedagógus: tudása és ezzel egyenrangúan pedagógiai képességei és beállítódása. Az óravezetés során nemcsak az óratervet realizáljuk, nemcsak az akadályozó tényezőket hártjuk el, hanem a tanulók aktuális teljesítménye alapján szabályozást, ellenőrzést, értékelést is végzünk. Igaz, ez csak részben tervezhető. Nem tervezhető minden egyes tanulóra vonatkoztatva a feladatteljesítés mennyisége és minősége. Ezt is figyelembe véve belátható, hogy az óratervezés az óraterv realizálását, implicit (rejtett) döntések meghozatalát jelenti a zavaró tényezők kiiktatása, valamint a tanulók aktuális teljesítményének szabályozása érdekében.

Az eddigiekben leírtak konkrétabbá tétele érdekében közöljük egy valóságosan lezajlott óra menetét. Megadjuk az óra leírását, amelyben arra helyezük a hangsúlyt, hogy kimutassuk a terv (az óravázlat) és az óra valódi lefolyása (a megvalósulás) közötti különbséget, különös tekintettel az implicit döntési helyzetekre. Egy elsőosztályos anyanyelvi óráról lesz szó, november második hetében. Közöljük a tanító óravázlatát, majd a jó összehasonlíthatóság érdekében hasonló technikával leírva a valódi óra menetét. Az ID_1 , ID_2 stb. jelek az implicit döntésekre utalnak, amiket a terv és a megvalósulás összehasonlítása közben külön elemzünk.

Tervezett idő	1. csoport	2. csoport	3. csoport
0–1. 1–2. 2–5. 5–8. 8–13. 13–15.'	Óra eleji szervezés Versmondás közösen a tanulók kívánsága alapján Artikulációs gyakorlatok Gyorsolvasást előkészítő gyakorlatok Hangsúlygyakorlatok Légzőgyakorlatok		
15–25.'	<i>P</i> feladatadás: újságból ismert szórészek, szavak, szókapcsolatok keresése <i>P</i> ellenőrzés	<i>P</i> feladatadás: mondatok olvasása a tábláról helyesejtéssel <i>P</i> feladatmegoldás (közvetlen irányítás) <i>P</i> ellenőrzés	<i>P</i> feladatadás: szóképek és tárgyképek összepárosítása <i>P</i> ellenőrzés
25–40.'	Az <i>u</i> betű vázolása		
40–45.'	Néma olvasás az olvasókönyvből		

Megjegyzés: A *P* azt jelenti, hogy a pedagógus melyik csoportot irányítja.

Az óra 1. percét az óra eleji szervezés töltötte ki. Ez a tervnek megfelelően zajlott le. A második szakaszban a tanulók a kívánságuknak megfelelő verset mondták el. Az általuk választott vers címe: *Szarka, szarka...* A tanító a versmondás után implicit döntési helyzetbe került (ID₁), a tanulóknak annyira tetszett a közös versmondás, hogy kérték: hadd ismételhessék meg. A tanító beleegyezett, és a tanulók még egyszer elmondták a verset. Ez 1 perc csúszást eredményezett, a tevékenység a 1–3. percig tartott a tervezett 1–2. perc helyett.

Az artikulációs gyakorlatok következtek. Minden az elgondolt módon folyt le a tervezett idő alatt. Így az 1 perces csúszás megmaradt. Terv: 2–5. perc, a valóság: 3–6. perc.

Az óra következő szakaszában a tanulók gyorsolvasást előkészítő

Valóságos idő	1. csoport	2. csoport	3. csoport
0–1. 1–3. 3–6. 6–10. 10–16. 16–18.'	Óra eleji szervezés Versmondás közösen a tanulók kívánsága alapján ID ₁ Artikulációs gyakorlatok Gyorsolvasást előkészítő gyakorlatok ID ₂ Hangsúlygyakorlatok ID ₃ Légzőgyakorlatok		
18–31.'	<i>P</i> feladatadás: újságból ismert szórészek, szavak, szókapcsolatok keresése <i>P</i> ellenőrzés	<i>P</i> feladatadás: mondatok olvasása a tábláról helyesejtéssel <i>P</i> a feladatmegoldás folytatása <i>P</i> ellenőrzés	<i>P</i> feladatadás: szóképek és tárgyképek összepárosítása <i>P</i> segítség ID ₄ <i>P</i> segítség ID ₅ <i>P</i> ellenőrzés
31–45.'	Az <i>u</i> betű vázolása ID ₆		

gyakorlatokat végeztek. A tevékenység időzítése a terv szerint 5–8. perc, amiből az órán 6–10. perc lett. További 1 perces csúszás tehát, aminek az oka egy implicit döntési helyzet (ID₂). A következőről van szó: egy igen gyengén teljesítő tanuló vállalkozott az egyik részfeladat megoldására, és egészen képtelen megoldást produkált. (Helyes válasz: „az *a* hang”, míg ő azt mondta: „úrhajó”). Az osztály harsány nevetésben tört ki. A tanító leintette a csúfolódó nevetést, és elmagyarázta, hogy egymás rossz feladatmegoldását nem szabad kinevetni. A tévesztő tanuló ennek ellenére megszegyenülve érezte magát.

Hangsúlygyakorlatok következtek. A tervezett idő erre a 8–13. perc volt, a megvalósulás pedig a 10–16. perc lett. Ismét egyperces csúszás tehát! Ez abból adódott, hogy a feladatok végzése közben teljesen

szétzilálódott az osztály. Újból implicit döntési helyzet (ID₃). A tanító rendet teremtett. Fölidéztette a hangsúlygyakorlatok végzésének külső feltételeit, majd a rendetlenkedő tanulók közelébe állva ellenőrizte az újbóli utasítás végrehajtását.

A légzőgyakorlatok 3 perces csúszással, de a tervezett idő alatt és módon folytak le. Terv: a 13–15. perc, a valóság: a 16–18. perc.

A tanulók csoportokban dolgoztak tovább. Elsőként a 3. csoport kapott munkát. Ide egyetlen tanuló tartozott. Neki szóképeket kellett a megfelelő tárgyképekkel párosítania. Ezután az 1. csoport tanulói (4 gyerek) kapták meg feladatukat. Nekik a kézhez kapott újságban az általuk ismerős szórészeket, szavakat, szókapcsolatokat kellett aláhúzniuk. Utolsóként a 2. csoport került sorra. Ők a tanító közvetlen irányításával, a táblára írt, ismerős szavakból álló mondatokat olvasták fel helyesejtéssel. A feladatadások 3 perces késéssel, de a tervezettek szerint zajlottak le. Az óra 23. percében a tanító – miközben a 2. csoporttal foglalkozott – újabb implicit döntési helyzetbe került (ID₄). Láttá, hogy az egyetlen 3. csoportos tanuló jóllehet már 5 perce megkapta a feladatát, semmit sem tud kezdeni a szó- és tárgyképekkel. A tanító döntött: magára hagyta a 2. csoportot, és segített a 3. csoportos tanulónak. A segítségnyújtás egy perc kiesést jelentett a 2. csoporttal való foglalkozásból. Ugyanez a helyzet két perc múlva megismétlődött (ID₅). A tanító ekkor ismét úgy döntött, hogy magára hagyja a 2. csoportot, és segít a 3. csoportos tanulónak. Ez további 2 perc csúszást okozott. Az óra differenciált irányítású része a továbbiakban zökkenőmentesen zajlott le a tervnek megfelelően. Az óra differenciált részére tervezett idő: a 15–25. perc, a megvalósulás: a 18–31. perc.

Az óra utolsó szakaszában a gyerekek az *u* betű vázolását tanulták és gyakorolták. A tanító itt is implicit döntési helyzetbe került (ID₆), két tanulónak már ki volt töltve a vázolólapján az *u* betű oldala. A tanulók ezeket otthon töltötték ki, de a feladatmegoldások rosszak voltak. A tanulók ezt nem tudván, önállóan hozzáláttak a következő betű (*t* betű) vázolásához. A tanító közbeavatkozott: írólapon előírta nekik az *u* betűt különböző (a munkalappal megegyező) méretben, és ezen vázoltak együtt a többiekkel.

Az osztály nem tudta befejezni a tanító által tervezett írásgyakorlatokat, mert kicsöngettek. Az *u* betű vázolására tervezett idő: a 25–40. perc volt, a valóságban ebből a 41–45. perc lett. A tanító az utolsó

tervezett tevékenységet (40–45. perc: néma olvasás az olvasókönyvből) idő hiányában nem tudta elvégeztetni a tanulókkal.

Láthatjuk, a bemutatott órán a pedagógus hatszor került implicit döntési helyzetbe. Az implicit döntési helyzetek száma a valóságban ennél mindig több, de ezek egy részét a pedagógus vagy nem veszi észre, vagy szándékoltan nem vesz róla tudomást. Természetesen ez nem hiba! Hiszen a pedagógus célja az óravezetés során az óraterv realizálása a zavaró körülmények kiiktatásával, illetve kompenzálásával. Hogy az implicit döntési helyzetekben mikor avatkozzon be, ezt több szempont mérlegelése után kell megállapítania: pl. hány gyerek tanulását zavarja, szakítja meg, ha egy tevékenységet leállít; milyen súlyú következménye lesz a be nem avatkozásnak; az esetleges leállás mennyi időt vesz igénybe, mennyire zavarja meg az óra tervezett menetét stb.

A továbbiakban két olyan óravezetési problémáról szólnunk, amelyek a pedagógus felkészültségével és beállítódásával függnek össze. Egyszerűbben: azokról a feltételekről lesz szó, amelyeken egy-egy óra sikere – az esetleges jó óraterv ellenére – „áll vagy bukik”.

A figyelemkoncentráció és a megosztott figyelem fejletlensége a legjobb óratervet is megghiúsíthatja. Ha nincs meg a megfelelő figyelemkoncentráció, nem sikerülhet a tervezett feladatok pontos felidézése, az utasítások, értékelések egyértelmű megfogalmazása, szegényes lesz az önkontroll, a döntések lelassulnak. A megosztott figyelem hiánya esetén nem lehet szó a különböző tempóban haladó gyerekek tanulásának koordinálásáról, mert a pedagógus nem veszi észre, hogy kinek van tanulási nehézsége, ki van már készen, ki nem dolgozik, ki zavarja a társait. A megosztott figyelem hiánya miatt a tanító nem képes észrevenni az arcokon tükröződő unottságot, örömet, a tanulók egymáshoz való érzelmi viszonyát, ezért csak arra reagál, ami nagyon feltűnő. Az érkező hatások között szelektálni nem tud, rosszul dönt, rosszul értékel. Egyszerűbben szólva: nem tudja megteremteni a kedvező tanulási légkört.

Kedvező tanulási légkörön azt a pszichoszociális légkört értjük, amely a tanulótól munkafegyelmet követel, de biztosítja számára a derűt, a jókedvet, a félelemtől és szorongástól mentes tanulási kedvet, valamint azt, hogy a tanuló a fáradtságát mindenkor tudja mozgás- és játékszükségletének kielégítésével kompenzálni. A kedvező tanulási légkörben a gyerek tanítójával állandó interaktív-kommunikatív vi-

szonyban lehet, nemcsak a verbális kommunikáció, hanem a tekintet-tartás, a mimika, a kedvezően alakítható térköz révén is. Mindezek megvalósulásának elemi feltétele, hogy a tanulónak ne kelljen rejtett agressziót elszenvednie. Jól tudjuk, a rejtett agressziót a tanító – legtöbbször akarata ellenére – az ún. vokális kód révén juttatja kifejezésre. A tanítási óra keretében történő tanulást a pedagógus szempontjából akkor tartjuk kedvezőnek, ha a lelki egészséget is óvja az emberi kultúra értékeinek elsajátítása mellett.

A tanulásszervezés, a feladatadás, az ellenőrzés, az értékelés verbális kommunikáció révén történik. Ennek formáit, nyelvileg lehetséges megoldásait a tanítási program és a feladatgyűjtemények ajánlják. A kedvező tanulási légkör elérését segítik még az alábbi szempontok:

– A pedagógusnak a gyerekekkel nyelvileg változatosan és udvariasan kell érintkeznie. Ezért kerülnie kell az ún. „közlekedési” felszólító módú kapcsolatfelvételt és szabályozást („egyenesen ülsz, leteszed a ceruzát”).

– Ha a nevelő a 6–10 éveseket is már potenciálisan személyiségnek tekinti, ez arra kötelezi, hogy tapintatos legyen intimebb élményviláguk és családi életük iránt.

– A nevelőnek alkalmaznia kell a nyelvi humor eszközeit. Az iróniát kerülnie kell!

Óraelemzés

A következőkben az órák megfigyeléséhez egy olyan szempontsort teszünk közzé, amely a kívülállókat elsődlegesen tények összegyűjtésére orientálja, és ezzel óvja őket a felületes általánosítástól és az előítéletektől.

Egy-egy órán végzett megfigyeléssel a tanulókról a következő információk szerezhetők: viselkedési, kommunikációs kultúrájuk; tanulási szokásaik; munkafegyelmük, koncentrált és megosztott figyelmük, önellenőrző képességük, az egyes tevékenységek végzéséhez szükséges szokásaik. Teljesítményüket füzetekben, munkafüzeteikben, munkál-

tató könyvekben tanulmányozhatjuk. Versmondásukat, hangos olvasásukat pedig magnószalagról.

A pedagógusról szerezhető információk: az egyes nyelvhasználati tevékenységekkel összefüggő szaktudományos (nyelvészeti, kommunikációs, irodalmi stb.) tudása; az egyes nyelvhasználati tevékenységek tekintetében a tanulásirányítási algoritmusok elsajátíttottsága, begyakorlottsága; verbális, metakommunikatív, szervező, figyelemmegosztó, figyelemkoncentrátor, helyzetfelismerő és -elemző, valamint döntési képességeinek fejlettsége; magatartása, nevelési stílusa, az önfegyelme, a tűrőképessége, az empátiája, a tárgyilagosságra való hajlama, humorérzéke, az irónia- és agressziómentessége, modorossága stb.

Csak szakszerűen és korrekt módon végzett óramegfigyelés alapján vállalható egy-egy óra elemzése. Az óraelemzést gyakorlatunkban problémafeltárásként értelmezzük, tehát nem szűkítjük le az értékelésre.

Az elemzés azzal kezdődhet, hogy a megfigyelő, az elemzésre vállalkozó sorra veszi a tanítási órán látott tevékenységeket. Majd ezek köréből kiválasztja azokat, amelyeket jól oldottak meg a gyerekek, vagy szembeütközően hibásan. Ez utóbbin értendő, hogy a tanulók az adott feladatot nem tudták elkészíteni, vagy felületesen oldották meg.

A tanulságos problémákat egyenként célszerű elemezni. Ennek kapcsán elemezhetők a megoldott tanulói feladatok, azok szövegezése, nehézségi foka, a megoldáshoz szükséges ismeretek mennyisége. Elemezhető a feladat megoldásához adott instrukció (mind a szóbeli, mind az írásos). Ha kudarccal végződött a feladatmegoldás, akkor feltevések fogalmazhatók meg a kudarc valószínűsíthető okáról. Mivel a kudarc rendszerint a tanulásirányítás hibája (és nem a gyermeki képességek fogyatékossága), az elemzés további menetében a pedagógus felkészültségére, tudására, a tanulásirányítási algoritmusok begyakorlottságára, az esetleges tervezési hibára, a pedagógus képességeire vonatkozóan fogalmazható meg néhány ténykijelentés.

A fentebb bemutatott szempontsor jól alkalmazható önelemzésre is. A függelékben közöljük egy konkrét óra vázlatát és a megtartott óra elemzését. A pedagógus munkájának elemzése során arra törekedett, hogy feltárja a problémákat, és magyarázatot keressen rájuk.

III. A TANÍTÓ A NYELVI, IRODALMI ÉS KOMMUNIKÁCIÓS NEVELÉSI PROGRAMBAN

A közel másfél évtized kutatómunkája igazolta, hogy e programot minden olyan pedagógus képes eredménnyel tanítani, aki nyitott, aki tanulásra kész, aki hajlandó elsajátítani azt a tudást, azt a képességszisztemet és azt a beállítódást, amely feltétele a nyelvi, irodalmi és kommunikációs program sikeres végzésének. Ez azt jelenti: új gyermekszemléletre kell szert tenniük, s olyan szaktudományos (nyelvészeti, kommunikációelméleti, irodalomelméleti) tudást kell szerezniük, amit tanulmányaik során nem sajátíthattak el. Ugyanakkor felismertük, hogy programunk a pedagógus szempontjából is fejlesztő program. Adatokkal (interjúkkal, kérdőívre adott válaszokkal) tudjuk igazolni, hogy pedagógusaink az önmegvalósítás, a megújulás lehetőségét ismerik föl benne.

A tanítói szakmát a kívülállók alacsony presztízszűnek tekintik. Ezt a tanítók is jól tudják. Sőt azt is, hogy a tanítói pálya a pedagógusok körében is aláértékelt, azon leegyszerűsítő logika alapján, hogy aki kisiskolásokat tanít, annak alacsonyabb tudásszint is elegendő. Nem szükséges hozzá jól megalapozott tudományos tudás, nem szükséges hozzá a tudományos problémák iránti fogékonyság.¹⁰ Ez azért alakulhatott így, mert többen sokáig kétségbe vonták, hogy kisiskolásoknak is lehet a tudományt, pontosabban a tudomány alapjait tanulni, illetve tanítani.

A tanítók nagy része az elmúlt évtizedek során önállótlanná, gyámoltalanná vált. Közülük többen elhitték, hogy nem képesek önállóan problémákat fölvetni, megfogalmazni. E jelenség nyilvánvaló oka, hogy már a tanítóképzőben megtanították nekik, hogy „a tanterv

¹⁰Zsolnai József: Tanítónak jó lesz? Köznevelés, 1973/28.

törvény”, attól eltérni nem lehet, ugyanakkor nem tanították meg őket, hogy rákérdezzenek: vajon azok a módszerek és normák, amelyeket tőlük megkövetelnek, tudományosan igazoltak-e, megalapozottak-e, egyáltalán ésszerűek-e. Ha a képzőben nem tanulták meg, hogyan kell dolgokra, pedagógiai problémákra rákérdezni, az „életben” aligha kerülhetett erre sor, hisz ott elsősorban a konfliktust kerülő magatartást jutalmazták.

Akár a többi pedagógus körében, sajátos módon alakult a siker és a gyermekért vállalt felelősség ügye a tanítók körében is. Ha jó eredményt ér el egy-egy tanító, az kizárólag az ő érdeme. Ha nem, a felelősséget a gyerekre, a szülőre lehetett hárítani. Programunkban azt ismerjük el korrekt tanítói magatartásnak és teljesítménynek, amely a jó eredményt nem sajátítja ki, ám a kudarcért önmagát teszi felelőssé, és a kudarcok elemzése révén igyekszik tökéletesíteni tudását, fejleszteni képességeit, hogy alkotó módon vehessen részt a programban.

A magunk részéről készek vagyunk a tanító napi munkáját alkotó munkának, sőt művészi jellegű alkotó munkának tekinteni, de csak akkor, ha ez a munka tudományosan megalapozott. Miért tartjuk a tanítói munkát „művészi jellegűnek” is? Azért, mert a tanítás a művészi tevékenységekhez hasonlóan ideális esetben olyan aktív, antropomorfiáló tevékenység, amelyben a tanító önkifejezésére is mód kínálkozik. Ám a tanító munkáját mindenestől művészi tevékenységnek tekinteni egyszerűen túlzás.

A fentiek alapján azt mondhatjuk, hogy a tanítói munka alkotómunka is. Hogy mennyiben, azt persze nemcsak az dönti el, hogy a tanító aktív a tanítási folyamatban. Nem is az, hogy értékeket közvetít, hanem az, hogy eközben milyen produktumot hoz létre. A gyakorlati pedagógiai munka produktumai között elkülöníthetünk egyéni és közös produktumokat. Az egyéni produktum kizárólag a pedagógus tevékenységének a tárgyasulása, pl. ilyen egy óravázlat, egy saját készítésű feladatlap, egy tudományos vagy publicisztikai írás stb. A közös produktum mindig a tanulóval (tanulókkal) közös. Ilyen produktum a tanuló bármely, a pedagógus irányításával született teljesítménye.

A pedagógusmunka produktumait a produkció minősége szerint is számba lehet venni. Eszerint megkülönböztethetjük a rutinmunka termékeit és az alkotásokat. Az alkotások mindig problémamegoldások eredményei, olyan eredmények, amelyek valamely körben újak. A ru-

tinmunka termékei nem ilyenek, ezeknek semmilyen újdonság értéke nincs.

Az alkotásoknak két szintje, két fajtája lehetséges: szubjektív alkotások és minőségi alkotások. A szubjektív alkotások a rutinmunkával szemben már alkotások, tehát problémák eredeti megoldásai, de csak szűk körben érvényesek, pl. az adott osztály vagy az adott iskola szintjén, egyediségükön némigen mutatnak túl. Ezzel ellentétben a minőségi alkotások egy egész kultúrkör (pl. Magyarország) számára újak, azaz egy bizonyos körben általános érvényűek.¹¹ A fentiek szerint a pedagógusmunka – így a tanítói munka – produktumait az alábbi táblában helyezhetjük el:

A pedagógusmunka produktuma			
Jellege	Rutinmunka eredménye	Szubjektív alkotás	Minőségi alkotás
Egyéni	x	x	x
Közös	x	x	x

Az egyéni rutinmunka eredményeit mindenki jól ismeri. Ezek nem mások, mint pl. az előre megadott időterv megfelelő részének kimásolása óravázlat gyanánt, vagy a pedagógiai programcsomag egyszerű megvalósítása, „letanítása”. A szubjektív alkotások viszont messzemenően figyelembe veszik a tanulók, az osztály fejlettségi szintjét, a gyerekek tanulási tempóját stb., s ahhoz alkalmazkodva, azt alakítva valósítják meg a fejlesztők által megtervezett és megszervezett pedagógiai folyamatokat.

Programunk realizálása során a tanítónak az egyéni, minőségi alkotások számos fajtájára kínálkozik lehetőség: az ötletek, a javaslatok leírásától az új taneszközök kifejlesztéséig. A pedagógiai gyakorlatból kinövő szakmai publikációk és a tudományos munkák szintén ide tartoznak. A közös, minőségi pedagógiai alkotásoknak számos feltétele van. A pedagógus szakmai és emberi kvalitásán túl a tanulók kivételessége, a jó iskolai körülmények, sőt még a jó családi környezet is.

¹¹Magyar Beck István: Kísérlet a tudományos alkotás produktumának interdiszciplináris meghatározására. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976. 33–55. o.

Vajon az általunk kifejlesztett pedagógiai programcsomagot a tanítók többsége rutinszerűen, a rutinmunkára jellemző egyediséggel valósítja csak meg, vagy egyre többen jutnak el az egyéni, szubjektív alkotás szintjére? Mi az utóbbit sürgetjük. Ezért szorgalmazzuk és kérjük, hogy tanítóink a programban való közreműködést úgy fogják föl, mint a tudományosan megalapozott munkavégzés alkalmát, amely művészi jellegű tevékenységet is biztosít számukra, mivel felkínálja az önkifejezés lehetőségét. Persze ez csak akkor valósul meg, ha az állandó tanulás és az önbecsülés mellé „a gyerek a törvény” jelszót fogadják el. Ez utóbbiként említett kívánalom kapcsán szólunk a tanító gyermekszemléletéről és felelőségéről.

Programunk sikerre vitele nemcsak a tanító tudásától, képességeitől függ, hanem attól is, hogyan viszonyul a gyermekhez, milyen a gyermekszemlélete, a nevelési stílusa, a pedagógiai felelősége. Konceptciónk azzal, hogy a hátrányos helyzet felszámolását és a tehetséggondozást elsődleges feladatának tartja, a tanítónak parancsolóan írja elő, hogy napi munkáját a pedagógusethika normái szerint végezze. Pedagógusethika mint szakethika (szakmai ethika) régóta létezik. Létezését sajnos, sokáig félreértették, leszűkítették a pedagógusok kötelező példaadására. Ezért kevésszer kérték számon a tanítón, hogy rendelkezik-e azokkal a személyiségvonásokkal, amelyek feltételei annak, hogy egyáltalán gyermekkel bánhasson, a szó ethikai és nem szűk szakmai értelmében.

Minden olyan szakmában, amely alkotó jellegű, amely nem tűri a rutint, amely kezdeményezőképeséget tételez fel, ahol az ún. „munka tárgya” maga az ember, ahol a munkatevékenység az emberekkel való közvetlen kapcsolatban, a velük való közvetlen érintkezésben realizálódik, mégpedig olyan szituációban, amelyben a két fél között az egyenlőség és az egyenlőtlenség, az alá- és fölérendeltség tetten érhető, ott helye van a fokozott felelőség fölvetésének.¹² Nyilvánvaló: a pedagógus szakma ilyen. Ezért programunk gyakorlatában meg kellett fogalmaznunk a nevelői magatartás néhány szabályát és a tanítók kívánatos nevelési stílusát. A kívánatos stílust az együttműködő (kooperatív) tanítói magatartásban láttuk. Felismertük ugyanis, hogy programunk célkitűzése forog kockán, ha a tanítás folyamatában nem jön létre együttműködés a tanító és a gyerek között.

¹²Farkas Endre: Ethölcs, érték, nevelés. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 161.o.

A következőkben felvázoljuk, hogy programunk terjesztése során milyen problémákat, milyen negatív vonásokat tapasztalunk. A legtipikusabb gond a gyerekek egy részével szembeni negatív beállítódás, a nevelhetőségük megkérdőjelezése. Pedagógusaink egy része előítéletekkel rendelkezik a cigány tanulókkal, a hátrányos helyzetűekkel szemben. Egy másik probléma: a gyermekek teljesítőképességének kétségbevonása. Többen nem hiszik el, hogy a gyerekek intellektuális és kreatív kapacitása egészen más, mint ahogyan azt tanulták vagy gondolták. Gyakran a „gügyögés pedagógiájá”-hoz folyamodnak, mindent agyonmagyaráznak. Nem tételezik fel, hogy a gyermekek rejtett, azaz látens tanulással sok mindent megtanultak már a szülőktől, a kortárs csoportjuktól és a tömegtájékoztatóból. Gyakori hiba még a szakmai felkészületlenségből származó türelmetlenség is. Még gyakoribb a gyermekkel szembeni rejtett agresszió, amely a hanghordozásban, a tekintetben, a mimikában jut kifejezésre, de nagyon gyakran a modoros nyelvhasználatban is. Lényeges, hogy a személyi érintkezésben, az interakció egyenlőségen alapuljon, kölcsönös kapcsolattá váljon. Kiiktatandó belőle a gyermek lebecsülésének mindenfajta jele.

Programunk sürgetően fölveti a pedagógiai humanizmus és a pedagógiai optimizmus kérdésének helyes értelmezését is. A pedagógiai humanizmus lényege a tanuló személyiségének tisztelete, egyéniségének megbecsülése, függetlenül attól, hogy kinek a gyermeke, milyen szociális háttérrel rendelkezik. Azt is valljuk, hogy a gyermek tisztelete és megbecsülése nem vezethet elnéző, „lágy” szeretethez. Ezért hangsúlyozzuk, hogy az együttműködés mellett mindig fontos a felelősségteljes korlátozás is. Nem lehet humánus eljárás például az, hogy a gyermekeket nem terheljük arányosan. De az sem, hogy egyes gyerekeket csak sikerben részesítünk, másokat pedig csak kudarcban. A pedagógiai humanizmus lényegét Szuhomlinszkij nyomán abban a figyelmességben látjuk, amely minden gyermekben képességeinek a maximumát akarja a felszínre hozni.¹³ Ezzel függ össze az optimizmus is, nevezetesen, hogy minden egészséges növendék idővel teljes értékű emberré nevelhető. Úgy véljük, aki a tanulásirányításban az egyenlőség és a kölcsönös együttműködés elvét vallja, az aligha idéz elő nevelési ártalmat.

¹³Farkas Endre: Erkölc, érték, nevelés. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980. 162. o.

A tanító gyerekekkel szembeni beállítódása

A tanítónak az egyes gyerekekhez való viszonya alapvetően háromféle lehet: pozitív (igenlő), ambivalens (kétértelmű) vagy előítéletes. Attól függően, hogy a tanuló konkrét teljesítménye milyen, e háromféle viszony a teljesítményt elismerő „igen” és a teljesítményt kifogásoló „nem” magatartásra polarizálódik. Néhány példa a fentiek illusztrálására:

A tanító		Példák
beállítódása	magatartása	
pozitív (igenlő)	igen	Örülök, hogy hibátlanul oldottad meg a feladatot.
	nem	Van néhány hiba a munkádban. Nézd át újból! Biztosan ki tudod javítani egyedül is!
ambivalens	igen	Úgy látszik, használt a tegnapi szidás! Ha akarsz, tudsz! Ilyenkor szeretlek!
	nem	Egyszer legyen jó hozzád az ember! Másodszor már visszaélsz velem! Nem érdemelsz bizalmat!
előítéletes	igen	Na, nem néztem ki belőled, hogy meg tudod csinálni!
	nem	Tudtam! Tudtam előre! Csak egyszer hagyjon magadra az ember! Abból csak rossz sült ki!

A hátrányos helyzetű gyerekekkel szemben gyakori az ambivalens vagy az előítéletes viszony. E negatív beállítódások áthatják a pedagógus érzelmeit, gondolatait és viselkedését. Torzító lencseként működnek, csökkentik a tanító fogékonyságát a gyerekek pozitív megnyilvánulásaira. („Ezeknek? Nincs egy ép ötletük!”) Ugyanakkor hozzájárulnak ahhoz, hogy a pedagógus előítéleteinek hatására eltorzítva értelmezze a tanulók viselkedését, teljesítményeit. („Fogadok, hogy szándékosan tette! Ez akkor örül, ha a másikkal bajt okozhat!”)

Az előítéletes, negatív beállítódás a gyerekek számára is érzékelhető-

vé válik, elsősorban a pedagógus nem nyelvi (nem verbális) közléseiben. Olyanokban, mint például a megvető tekintet, a lenéző fintor, a leki-csinyló ajakbiggyesztés, kézlegyintés, a durva érintés, a közömbösséget vagy éppenséggel agressziót kifejező hanghordozás, és még sorolhatnánk tovább. Ezeket a jelzéseket a gyerekek – érzékenységüktől függően, akár csak a felnőttek – előbb „veszik”, mint a nyelvi (verbális) közléseket. A nem-verbális megnyilvánulások kevésbé tudatosak, kevésbé ellenőrizhetők. Elárulják a pedagógust, ha viselkedése nem hiteles, azaz ha szavai és nem-verbális közlései közt ellentmondás van (például: ha a gyerekekre rá se nézve, unott hangon mondja: „Figyelek, mondd csak tovább!”).

A hátránnyal küszködő gyerekek teljesítményében, viselkedésében előfordul az időszakos megtorpanás vagy visszaesés. A gyenge tanulói teljesítmény észlelésekor az ambivalens vagy az előítéletes pedagógus szituatív magatartása könnyen fordul a „nem” irányába. Ez verbális és nem-verbális közléseiben egyaránt megjelenik, és gátlóan hat a gyermek további teljesítményeire. A pedagógus a tanulók sikertelen teljesítményeit saját erőfeszítései kudarcaként, a tanuló nevelhetetlenségének, képezhetetlenségének újabb bizonyítékaként éli át („Már ezerszer elmagyaráztam, és mégse érti!”), s ez megerősíti kedvezőtlen beállítódását. Így termelődik újra az a negatív viszony, amely a gyerekekben hozzájárul a nevelési eredetű ártalmak kialakulásához (pl. szorongás, csökkent önbizalom, elutasító viszony a tanuláshoz stb.).

Mint az a fenti gondolatmenetből is kiderül, a pedagógus negatív beállítódásának a hátrány újratermelésében is szerepe lehet. Ennek megelőzésére a tanítónak meg kell vizsgálnia a gyerekekhez való viszonyát: nem előítéletes vagy ambivalens-e? Amennyiben az, törekednie kell negatív beállítódásának leküzdésére, a pozitív, igenlő attitűd kiépítésére. Az igenlő beállítódáson belül természetesen éppúgy helye van a teljesítményt kifogásoló „nem” magatartásnak, mint a teljesítmény elismerésére irányuló „igen” magatartásnak.

A tanító nevelési stílusa

A következőkben öt nevelési stílust mutatunk be – Ungárné Komoly Judit kutatásai alapján¹⁴ – a tanulók viselkedésére tett hatásukkal összefüggésben.

Az *erőszakos* (agresszív) pedagógus gyakran büntet, rágalmoz, a gyermeket megalázza. Állandóan hangsúlyozza hatalmát („Itt az lesz, amit én mondok!”), s ezzel kizárja a tanulói függetlenség és kezdeményezés szinte minden lehetőségét. Az erőszakos pedagógus hatalmát a gyerekek fenyegető veszélyként élik át. Veszélyérzetük annál nagyobb, minél kevesebb az önbecsülésük, valamint minél kevésbé érthető számukra a konkrét helyzet. A hátrányos helyzetű gyerekek gyakran nem tudják pontosan értelmezni a fennálló szituációt, mert szociális, művelődési, nyelvhasználati tapasztalataik hiányosak. A sikertelen teljesítményekre kapott negatív nevelői visszajelzések pedig csökkentik önbecsülésüket. Így ők még fenyegetőbb, sok esetben meg sem érthető veszélyként élik át az agresszív pedagógus hatalmát. A veszélyérzet a tanulók részéről védekező akciókat szül, ezek a pedagógusban feszültséget keltenek, s ez a feszültség újabb agresszió forrása. Az agresszív viselkedés nagyon jól tanulható, emellett átmenetileg hatékony is lehet. Ezért feltételezhető, hogy a sok nevelői agressziót elszenvedett gyerekek ezt nagy eséllyel sajátítják el, és maguk is gyakran produkálják. Az agresszív pedagógus ezért időszakosan tehetetlenné válhat.

A *tehetetlen* (inerciás) pedagógus passzív, így lemond a nevelés lehetőségéről. Mivel nem követel, a tanulók normasértő magatartása nem jelent kínzó élményt számára. A gyermeki személyiség tiszteletben tartása kizár nála minden korlátozást. A tehetetlen pedagógus a hibákat csak megállapítja vagy helyteleníti, a tanulót megérti. A konfliktushelyzeteket nem tudja megoldani, ehelyett panaszkodik, megsértődik, de megoldást nem javasol. („Már megint rendetlenkedtek, mindig szomorúságot okoztok nekem. Hát szabad így viselkedni? Most mondjátok meg, mit csináljak veletek ilyenkor?”) Mivel a tehetetlen pedagógus hatása gyenge, a gyerekek magatartása fellazul. A tanulók akciói aka-

¹⁴Ungárné Komoly Judit: A tanító személyiségének pedagógiai-pszichológiai vizsgálata. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978. 182. o.

dályozzák a nevelő tevékenységét, s ez a pedagógusban kellemetlen, bénító élményt, frusztrációt idéz elő. A frusztráció hatására a tehetetlen pedagógus agresszívvé válhat.

A *korlátozó* (restriktív) pedagógus tiltja a célkitűzéseit akadályozó tanulói viselkedést. Ez szükségképpen utasításokban, parancsokban, határozott felszólításokban, büntetésekben, tiltásokban jelenik meg. Nem egyenlő a tanulók személyiségét károsító agresszióval, de a közönyös, hideg, érzelemmentes korlátozással sem. Mint alapmagatartás, a négy stílus bármelyikével kiegészülve előfordulhat. A lehetséges kombinációk hatása különböző: a korlátozó komponens agresszióval párosulva az egyik legerősebben ható stílus. A leírásunkban most következő közömbös stílussal kiegészülve viszont alig hat a tanulókra.

A *közömbös* (indifferens) nevelési stílus közönyös, hideg magatartást jelent, a pedagógus érzelmileg nem azonosul a gyerekekkel. Nem érdeklik a tanulók, mereven korlátozza őket, esetenként gúnyal, iróniával is. („Ez a gyerek kiáll, és sürgősen ráteszi a kezét a szájára, nehogy véletlenül is megszólaljon!”) A közömbös nevelési stílus hatására a gyerekek érdektelenek, passzívak lesznek. Megnyilvánulásaikban megjelenik a hidegség, a cinizmus, a sablonosság stb., mivel e stílus jegyei is könnyen tanulhatók.

Az *együttműködő* (kooperatív) nevelési stílus alaptónusa a megértve együttműködő, fejlesztő pedagógiai magatartás. Alapmotívuma nem a kudarcok elkerülése, hanem a közös eredményekre való törekvés. A fejlesztést a tanulók aktuális teljesítményéből kiindulva kíséri meg, döntéseit, akcióit a gyerekek módosíthatják. Az együttműködő, illetve az együttműködő és korlátozó nevelési stílusú pedagógus a hatás szempontjából ugyanúgy a legerősebbek közé sorolható, mint az erőszakos és korlátozó stílusú. A különbség a kettő közt azonban jelentős. Az együttműködő modellel könnyű azonosulni, mert ez a magatartás nem kelt a tanulóban félelmet, bizonytalanságot, az egyes helyzeteket érthetővé teszi, és növeli a gyermek önbecsülését.

Mint az az eddigiekből is kiderült, a bemutatott öt stílus tisztán – feltételezhetően – nemigen fordul elő. A leggyakoribb kombinációk az osztály pedagógiai klímája, azaz a tanító és a tanulók közérzete szempontjából két csoportra oszthatók:

	A pedagógiai klíma	
	pozitív	negatív
A pedagógus nevelési stílusa	együttműködő korlátozó	erőszakos korlátozó
	együttműködő tehetetlen	erőszakos tehetetlen
		közömbös korlátozó

A rossz pszichés klíma csökkenti a pedagógiai hatást a hátrányos helyzetű gyerekeknél éppúgy, mint a nem hátrányos helyzetű társaiknál, sőt az előbbieknél valószínűleg nagyobb mértékben. A hatékony nevelőmunka feltétele a pozitív pedagógiai klíma, s ezt leginkább az együttműködő és korlátozó nevelési stílus hozza létre.

A tanító tudása

A tanító tudását a szaktudományos és a pedagógiai tudás szempontjából mutatjuk be az önművelés és az önképzés elősegítése érdekében. Külön szólnunk az egyes ismeretrendszerekhez kapcsolódó képességek köréről.

A szaktudományos vagy az úgynevezett háttértudásra azért van szüksége a tanítónak, hogy értse, milyen tudományos ismeretháttér húzódik meg az adott tananyag mögött. Ez a tudás teszi lehetővé számára a taneszközökben feldolgozott tárgyinformációk értékelését, bővítését, ha szükséges, javítását, a tanítványok fejlettségéhez való igazítását. A különböző tudományágakban, tudományszakokban való jártasság azonban mit sem ér, ha a pedagógus nem rendelkezik az egyes ismeretkörökhöz kapcsolódó készségekkel, képességekkel. Hiszen hiába ismeri a beszédtechnikát mint ismeretrendszert, ha nem fejlett a beszédhallása, ha nem tudja maga is pontosan elvégezni, bemutatni a

helyesejtési gyakorlatokat, ha nem vált szükségletévé és szokásává az igényes, jól artikulált beszéd.

A tanító pedagógiai tudásába beletartoznak mindazok az ismeretkörök, amelyek hozzájárulnak a tervezés, az óravezetés és az óraelemzés, valamint a motiváció, a tanulásszervezés, a döntés, a feladatadás, az ellenőrzés, az értékelés stb. problémáinak megértéséhez. Megjegyezzük, hogy a nevelésemélet, didaktika, pedagógiai pszichológia, gyermeklélektan, gyermek-szociálpszichológia stb. ismeretkörökön kívül segítheti a tanítót pl. a szervezés- és vezetésemélet, de még a döntésemélet is.

A következőkben azokat a pedagógiai képességeket soroljuk föl, amelyek a tanulásirányítás valamennyi szakaszában megjelennek.

A sikeres óravezetés elemi föltétele, hogy a pedagógus biztonságosan tudja kezelni a taneszközöket és az oktatástechnikai eszközöket. Rendelkeznie kell a koncentrált és a megosztott figyelem képességével, hiszen enélkül nem sikerülhet a tervezett feladatok pontos felidézése, az utasítások, az értékelések egyértelmű megfogalmazása, szegényes lesz önkontrollja. A megosztott figyelem hiánya esetén nem lehet szó a különböző tempóban haladó gyerekek tanulásának koordinálásáról, mert a tanító nem veszi észre, kinek van tanulási nehézsége, ki van már készen a feladattal, ki nem dolgozik. Rendelkeznie kell a fejlett szociális észlelés, az empátia képességével, továbbá a szervezési, a helyzetfelismerési és gyors döntési képességgel is. Előnyös, ha fejlett humorérzéke van. A kommunikációs képességek köréből a kapcsolatfelvétel, a kapcsolattartás, az árnyalt szövegalkotás, a szövegbefogadás képességét kell birtokolnia. Rendkívül fontos, hogy rendelkezzen fejlett interpretáló képességgel, amelybe nemcsak a versmondás, a prózamondás, a mesélés képessége tartozik bele, hanem az elbeszélés, a jellemzés, a magyarázat, továbbá a kérdés és a türelmes válaszadás képessége is.

IV. FÜGGELÉK *

Tanulásirányítási eljárások

(1. osztály)

Tanulásirányítási eljárások bemutatása szokatlan a hazai gyakorlatban. Hiányának magyarázata egyszerű: pedagógusképzésünk és -továbbképzésünk hosszú ideig elhanyagolta a képességfejlesztést, ezért nem kereste azokat az eszközöket, amelyek ebben a munkában számításba jöhettek volna. Mi azért kényszerültünk ezek kidolgozására, mert számos olyan új tevékenységet tanítunk, amelyekkel nem találkozhatunk a pedagógusok eddigi képzésük során.

Ezek az eljárások lényegében egyes feladatok, ill. feladatsorok végzetésének a módját mutatják meg azokra az esetekre, ha a tanító közvetlenül irányítja a tanulók – az osztály vagy valamelyik csoport – munkáját. Törekedtünk arra, hogy a közreadott tanulásirányítási eljárások tipikusak legyenek, hogy mintájukra más feladatokat, feladatsorokat is végeztethessenek a tanítók.

A *tanulásirányítási eljárások* megadására az algoritmikus leírási módot választottuk. Az algoritmusokat úgy értelmezzük, mint különböző lépések (tevékenységek, problémamegoldások, döntések) rendezett egymásutánjait. A tanulásirányítási eljárásokban e *tevékenységeket* mindig bal oldalra írtuk, a *problémákat* és a *döntéseket* pedig mindig jobb oldalra. A döntéseket külön is jelöltük dőlt betűs szedéssel. Az algoritmusok olvasását a nyilak mentén kell végezni! A problémáknál és a döntéseknél minden esetben elágazásokat találunk. Ha az adott kérdésre, amely az elágazás előtt szerepel, igen a válasz, akkor az „igen”

* A függelék összeállításában a következő munkatársaim voltak segítségemre: Csik Endre, Csizmazia Sándor, Csizmazia Sándorné, Farkas Julianna, Horváth Éva, Kiss Éva, Máté Magdolna, Zsolnai Józsefné. A szemelvényeket az OOK-nál megjelent munkáikból válogattam.

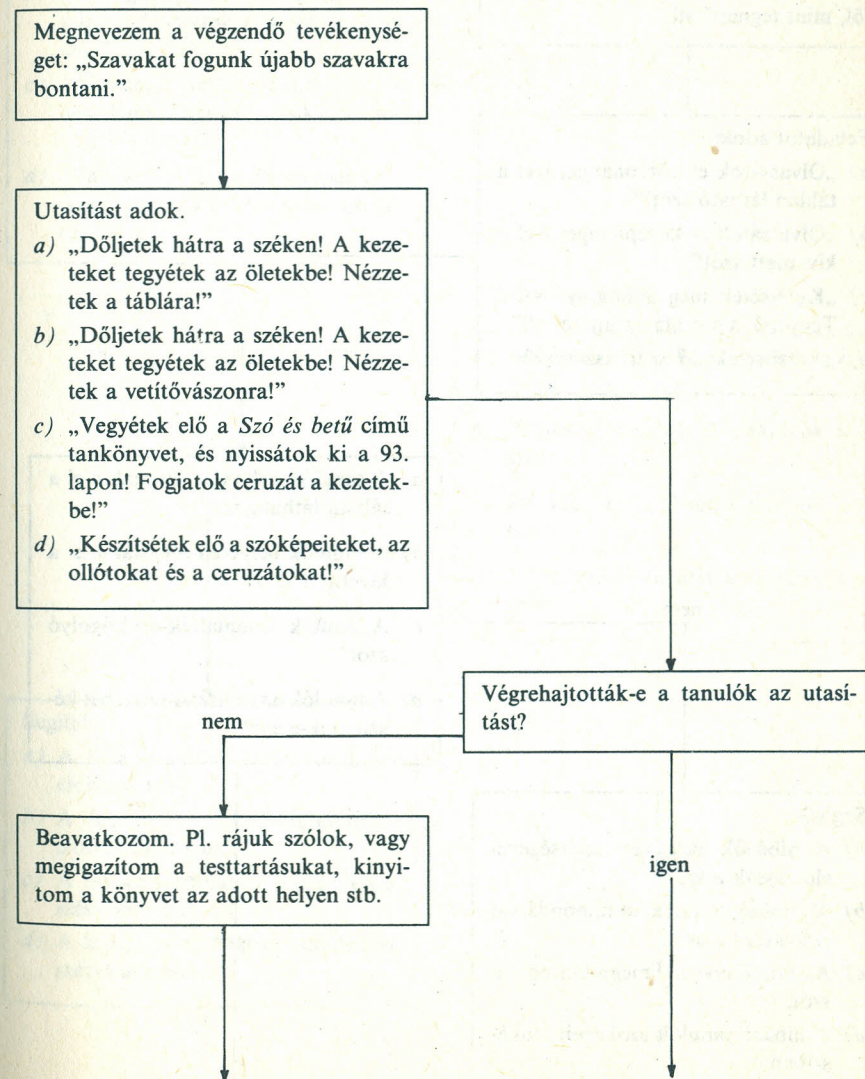
nyíl mentén, nemleges válasz esetén pedig a „nem” nyíl mentén kell továbbhaladni. Egyes lépéseknél nem egyetlen, hanem több változat is szerepel. Ezeket *a)*, *b)* stb. módon jelöltük, és ezt a jelölést az egész algoritmuson belül megtartottuk. Ilyen esetekben a tanulásirányítási eljárást ezeknek a jeleknek megfelelően kell olvasni!

Az algoritmusok az adott feladat vagy feladatsor ideális megoldását mutatják be. Nem számolnak tehát az ún. implicit helyzetekkel. Így csak a kívánatosat rögzítjük: azt, ahogyan jó lenne az adott feladatokat, feladatsorokat a tanulókkal végeztetni.

Szóképek elemzése

Tevékenységek:

Problémák – döntések:

Értékelem a tanulók munkához készü-
lését. Pl. „Gyorsak voltatok.” vagy
„Most sokkal lassabban készültetek
fől, mint tegnap” stb.

Feladatot adok:

- „Olvassátok el középhangerővel a táblán látható szót!”
- „Olvassátok el középhangerővel a kivetített szót!”
- „Keressétek meg a hógolyó szót! Tegyétek a szó alá az ujjatokat!”
- „Készítsétek elő az íróasztal szót!”

- A tanulók helyesen olvasták-e el a táblán látható szót?
- A tanulók helyesen olvasták-e el a kivetített szót?
- A tanulók megtalálták-e a hógolyó szót?
- A tanulók az íróasztal szóképet készítették-e elő?

nem

igen

Segítek.

- A hibázók tárgykép segítségével elolvassák a szót.
- A hibázó tanulók utánmondással elolvassák a szót.
- A tankönyvben megmutatom a szót.
- A hibázó tanulók szóképeit előkészítem.

Feladatot adok.

- Kettévágom a szót. „Olvassátok el az így kapott első szót!”
- Álló egyenessel kettéválasztom a szót. „Olvassátok el a szó első részét!”
- Válasszátok ketté a szót álló egyenessel úgy, hogy két másik értelmes szót kapjatok!”
- „Válasszátok ketté a szóképet úgy, hogy két másik értelmes szót kapjatok!”

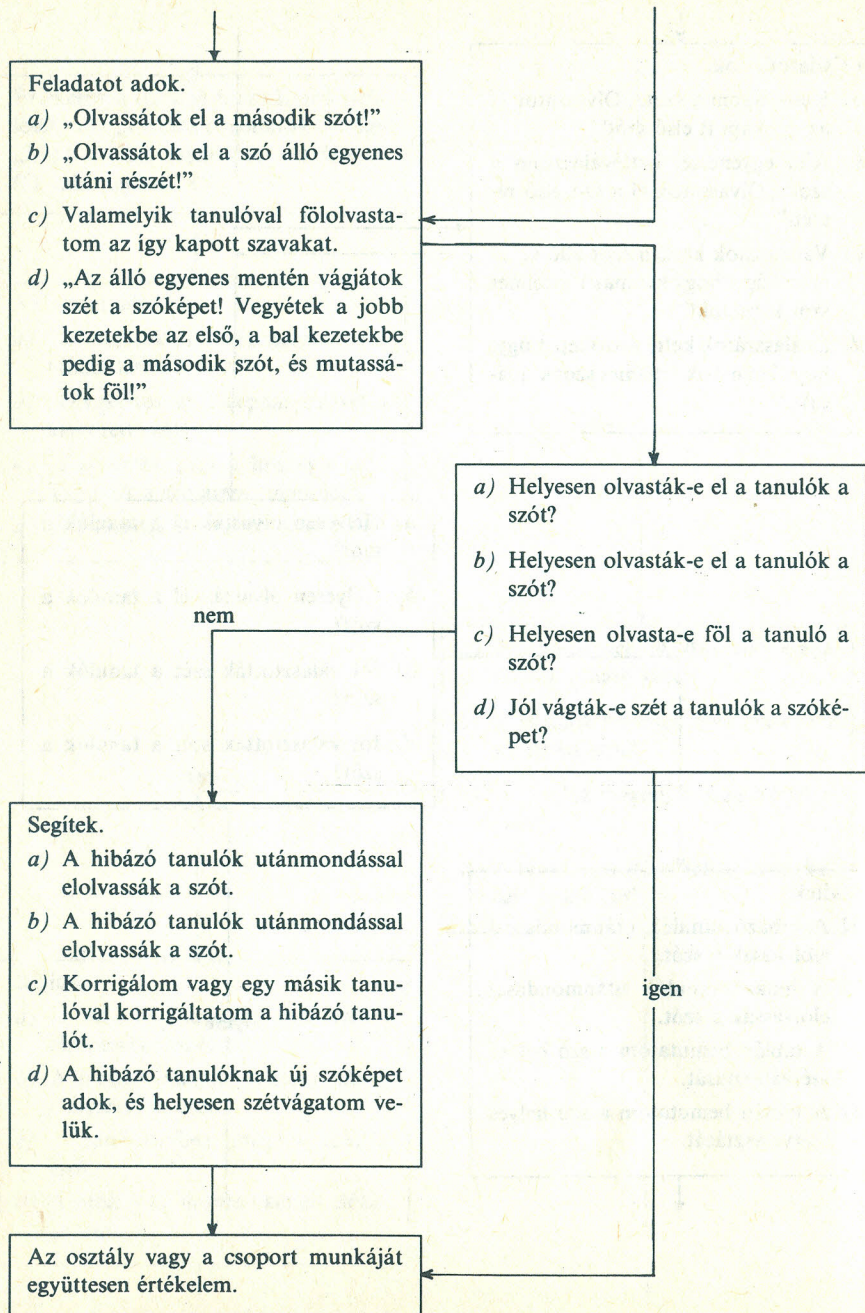
nem

Segítek.

- A hibázó tanulók utánmondással elolvassák a szót.
- A hibázó tanulók utánmondással elolvassák a szót.
- A táblán bemutatom a szó helyes szétválasztását.
- A táblán bemutatom a szó helyes szétválasztását.

- Helyesen olvasták el a tanulók a szót?
- Helyesen olvasták el a tanulók a szót?
- Jól választották szét a tanulók a szót?
- Jól választották szét a tanulók a szót?

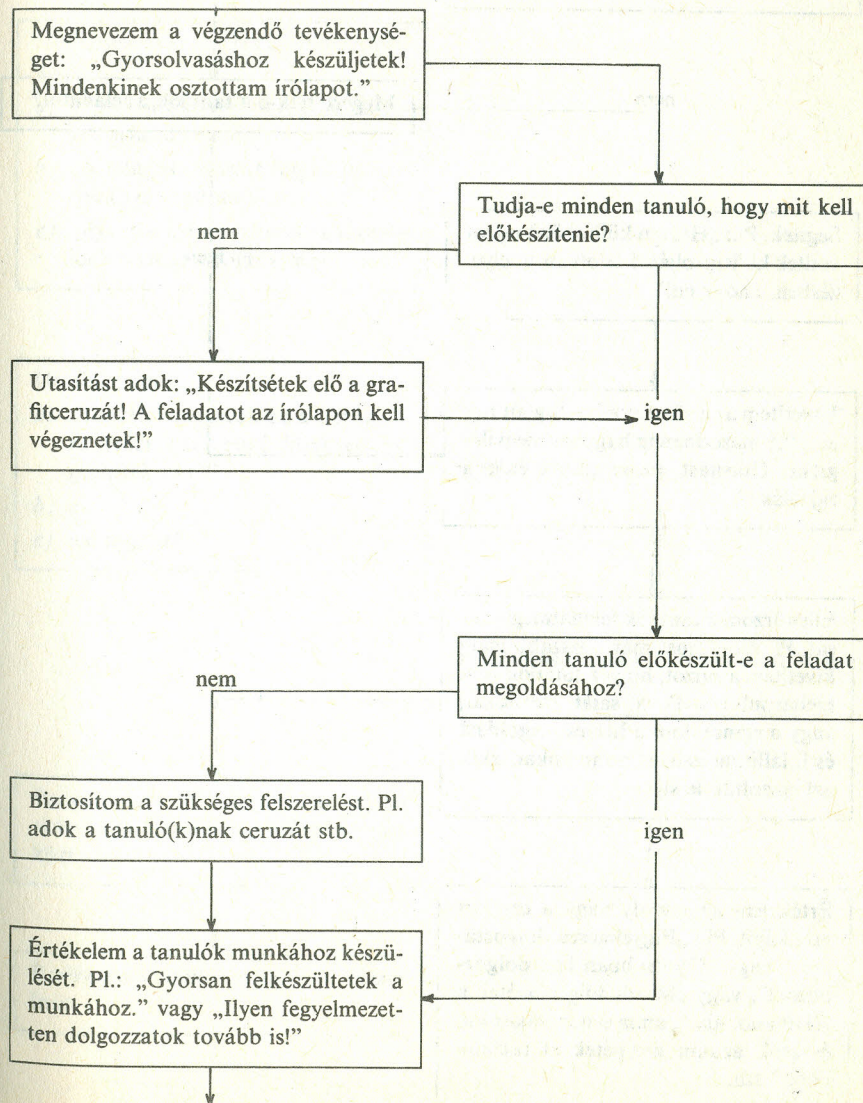
igen

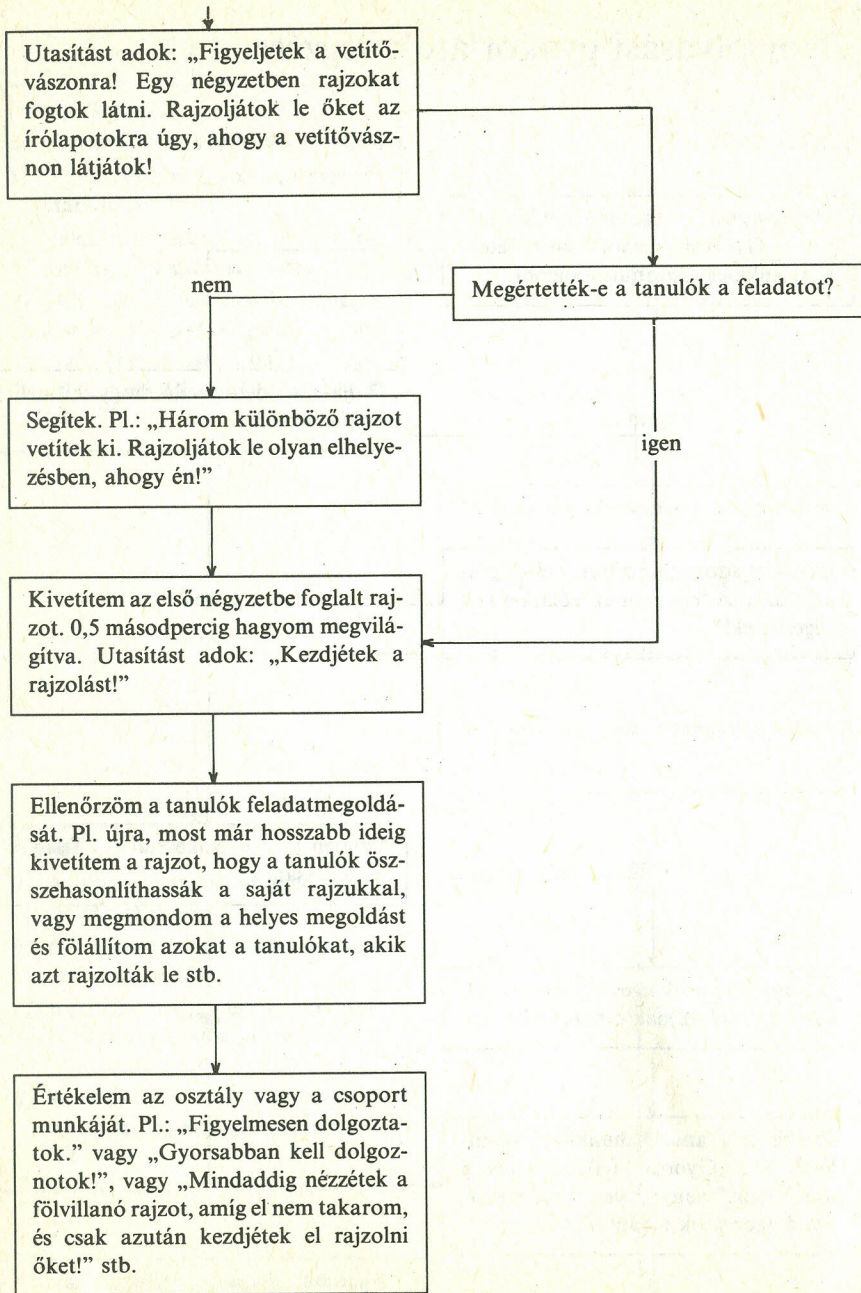

Gyorsolvasási gyakorlatok végzése

Tevékenységek:

Problémák – döntések:

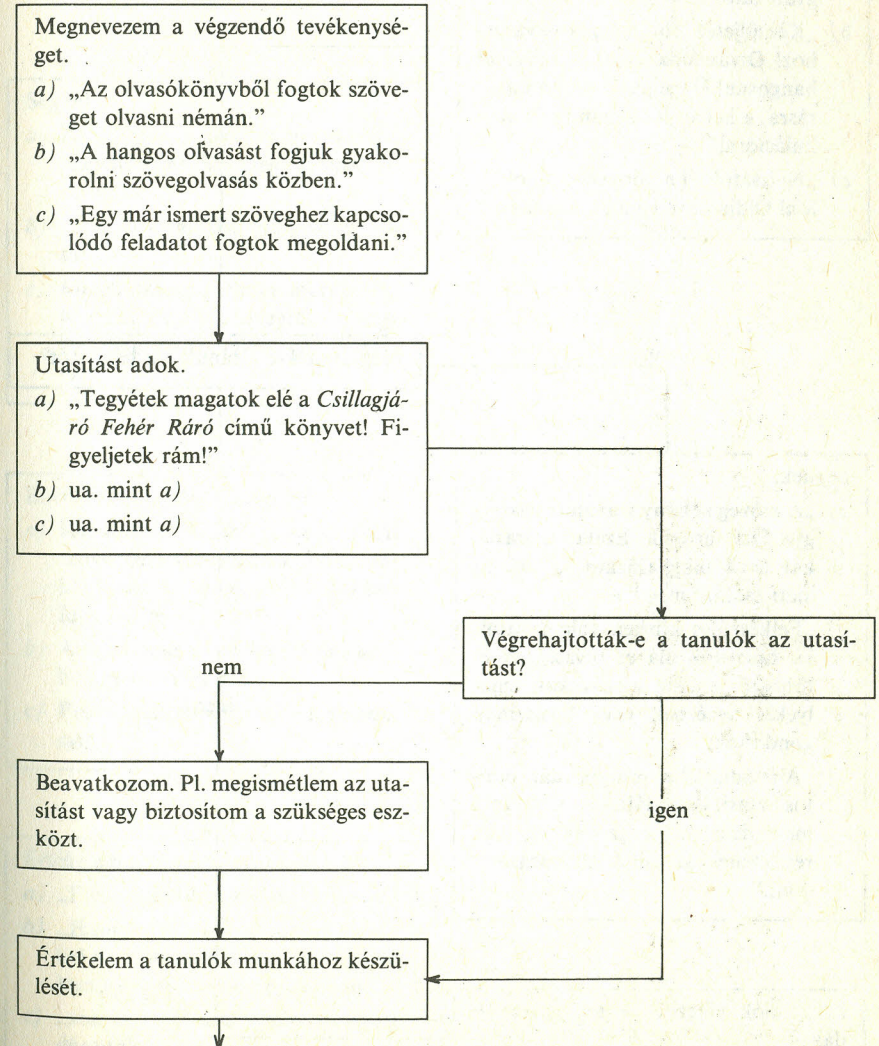

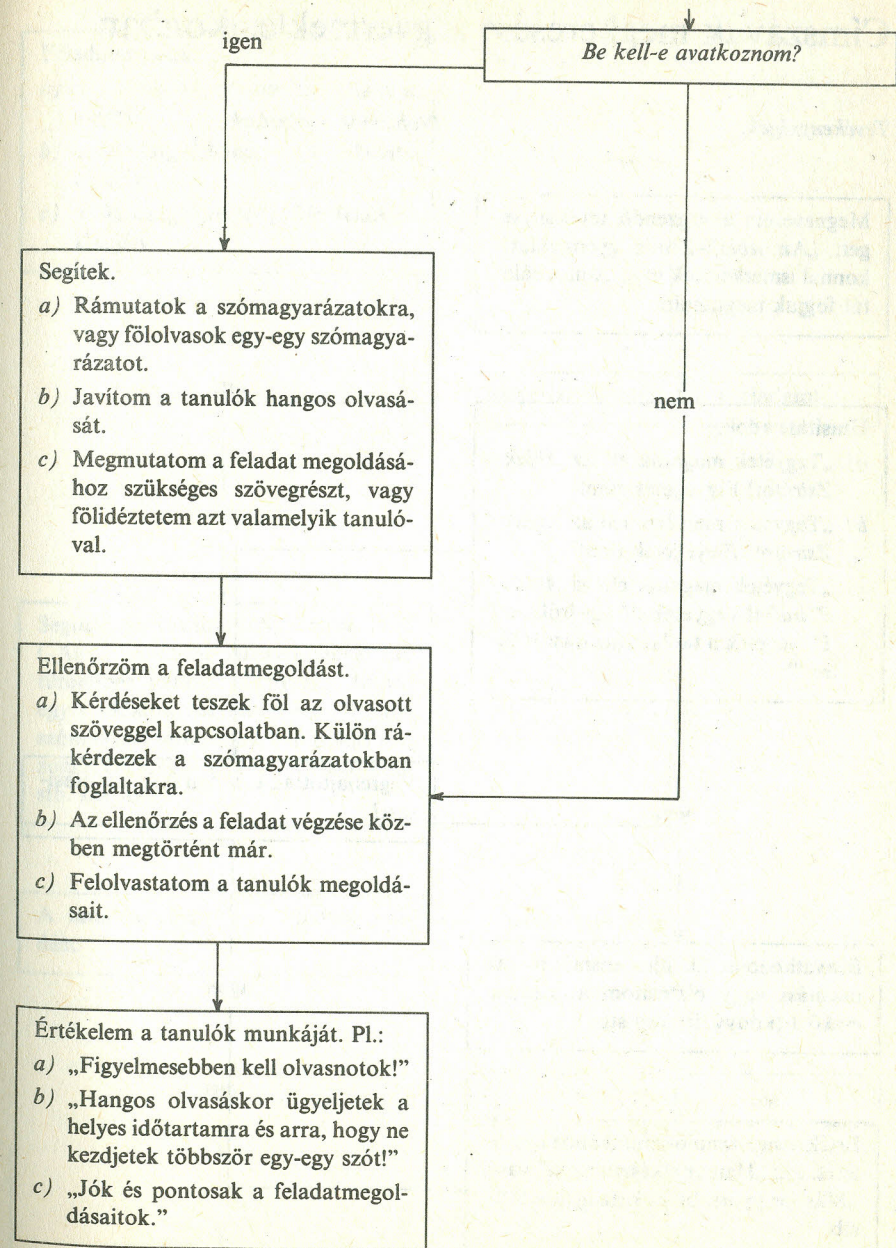
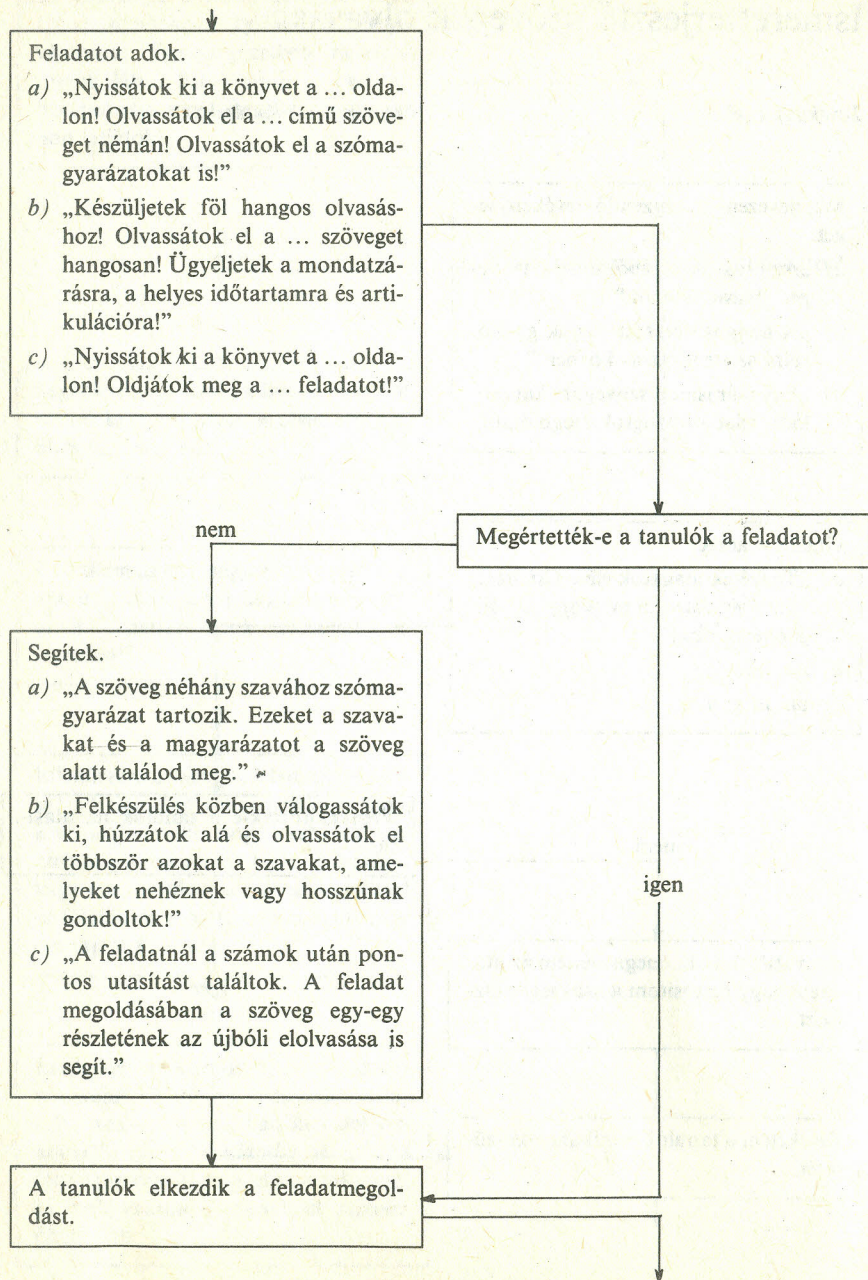

Ismeretterjesztő szövegek olvasása

Tevékenységek:

Problémák – döntések:

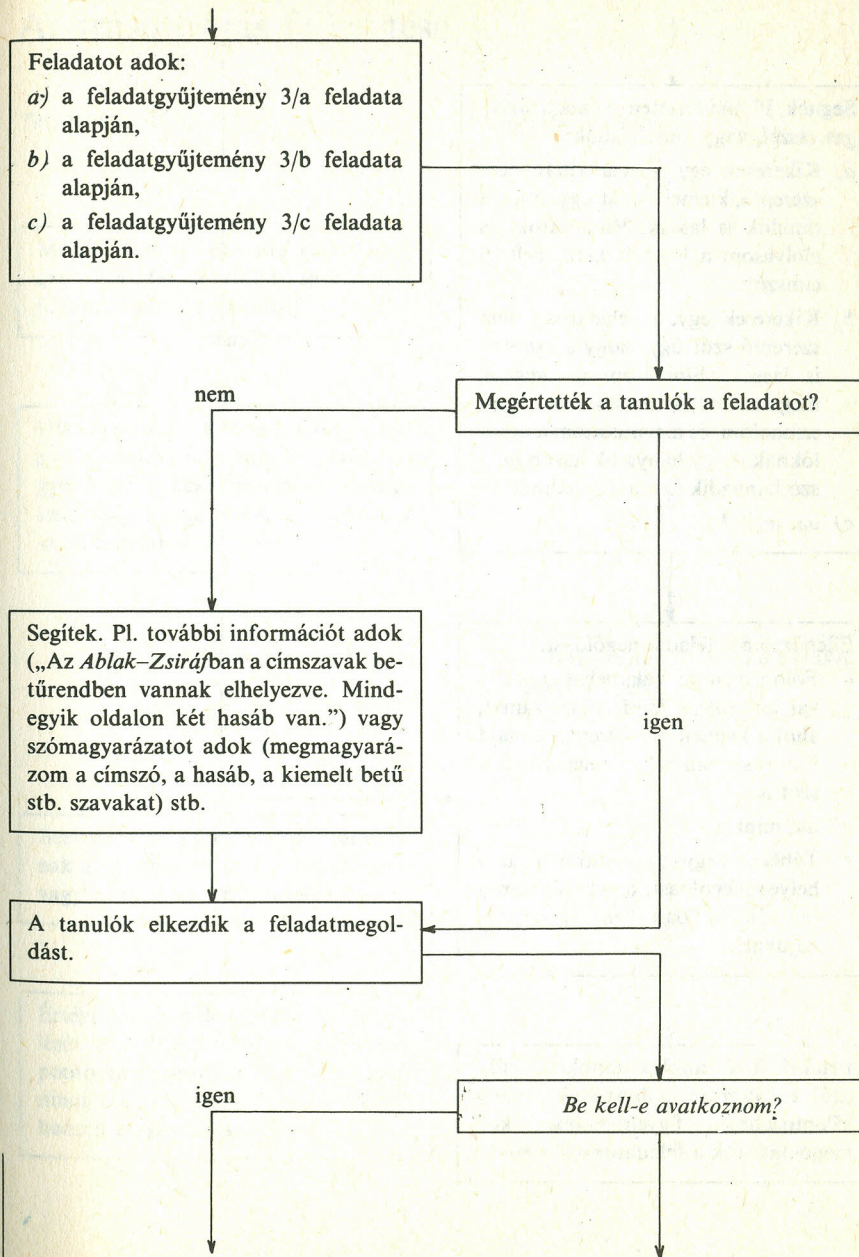
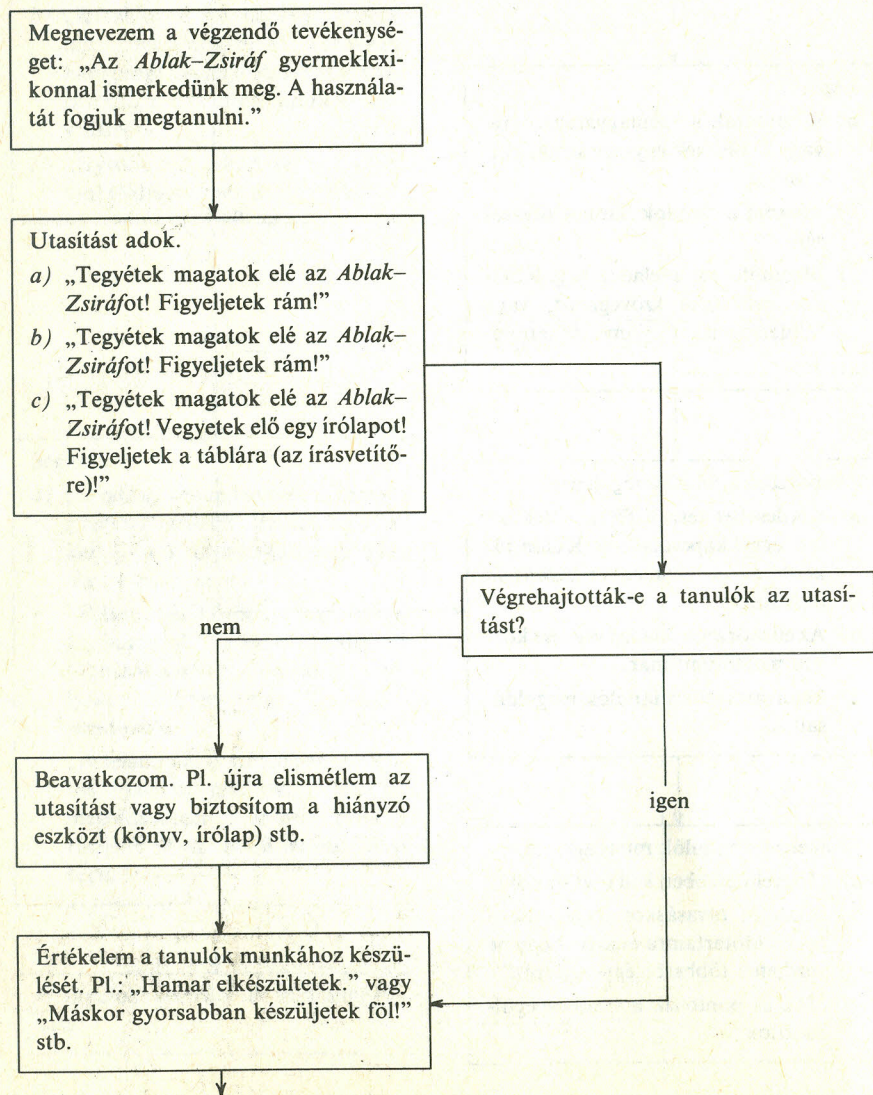

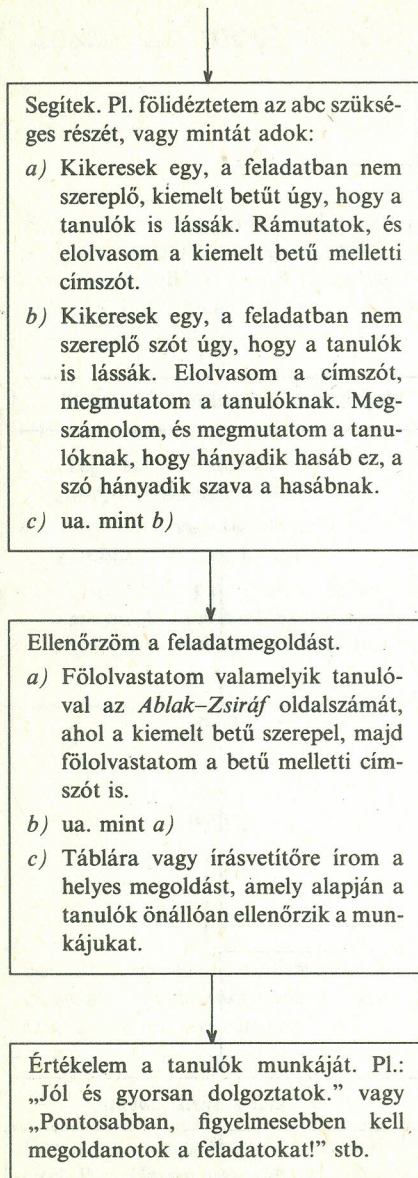

Címszavak megkeresése a gyermeklexikonban

Tevékenységek:

Problémák – döntések:

nem

Az írásmozgás fejlesztése

Tevékenységek:

Problémák – döntések:

Megnevezem a végzendő tevékenységet: „Álló, fekvő és ferde egyeneseket fogunk vázolni a vázolólapon.”

Utasítást adok: „Keressétek meg a *Vázolólapon* a 2. számú oldalt! Vegyék elő a kék színű postairónókat, vagy ha az nincs, akkor a kék színű ceruzákat!”

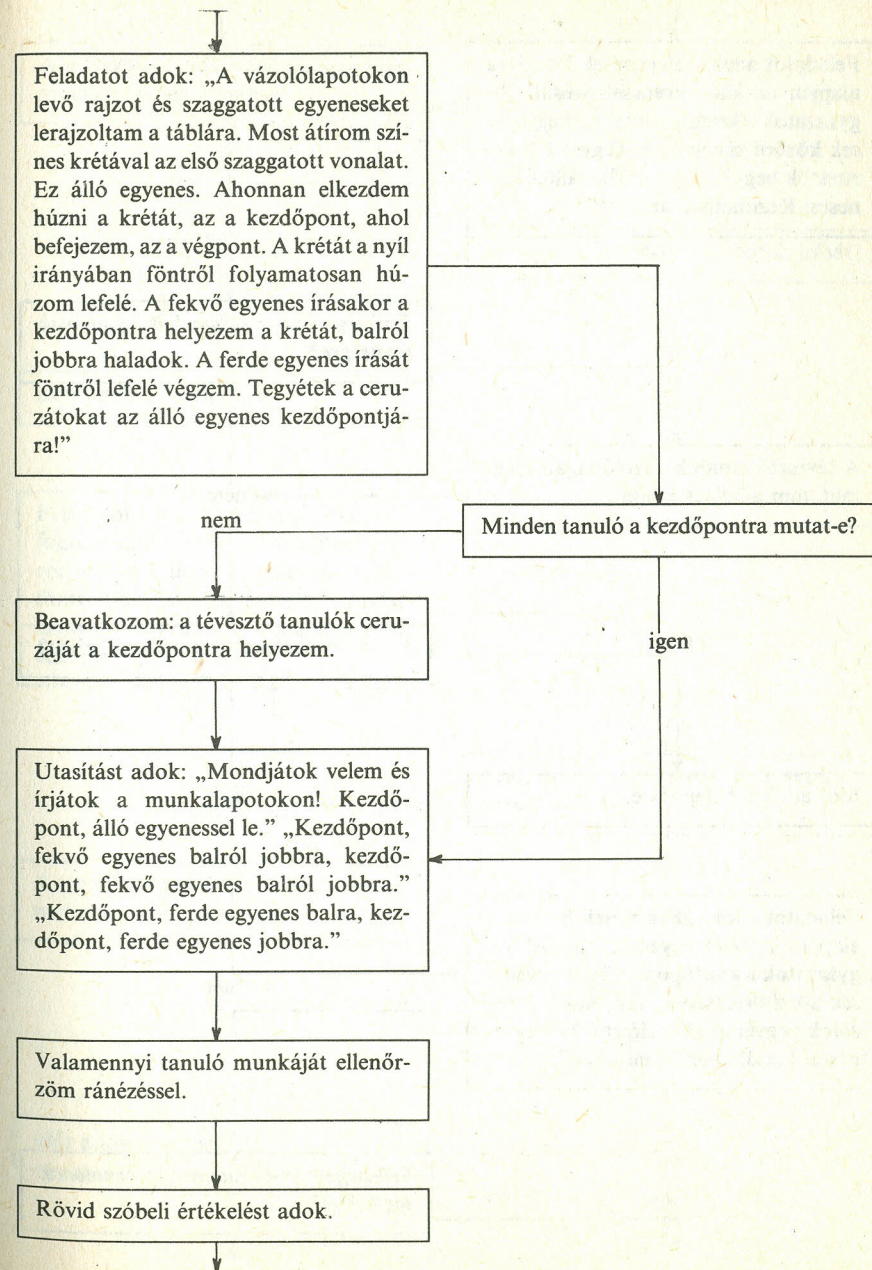
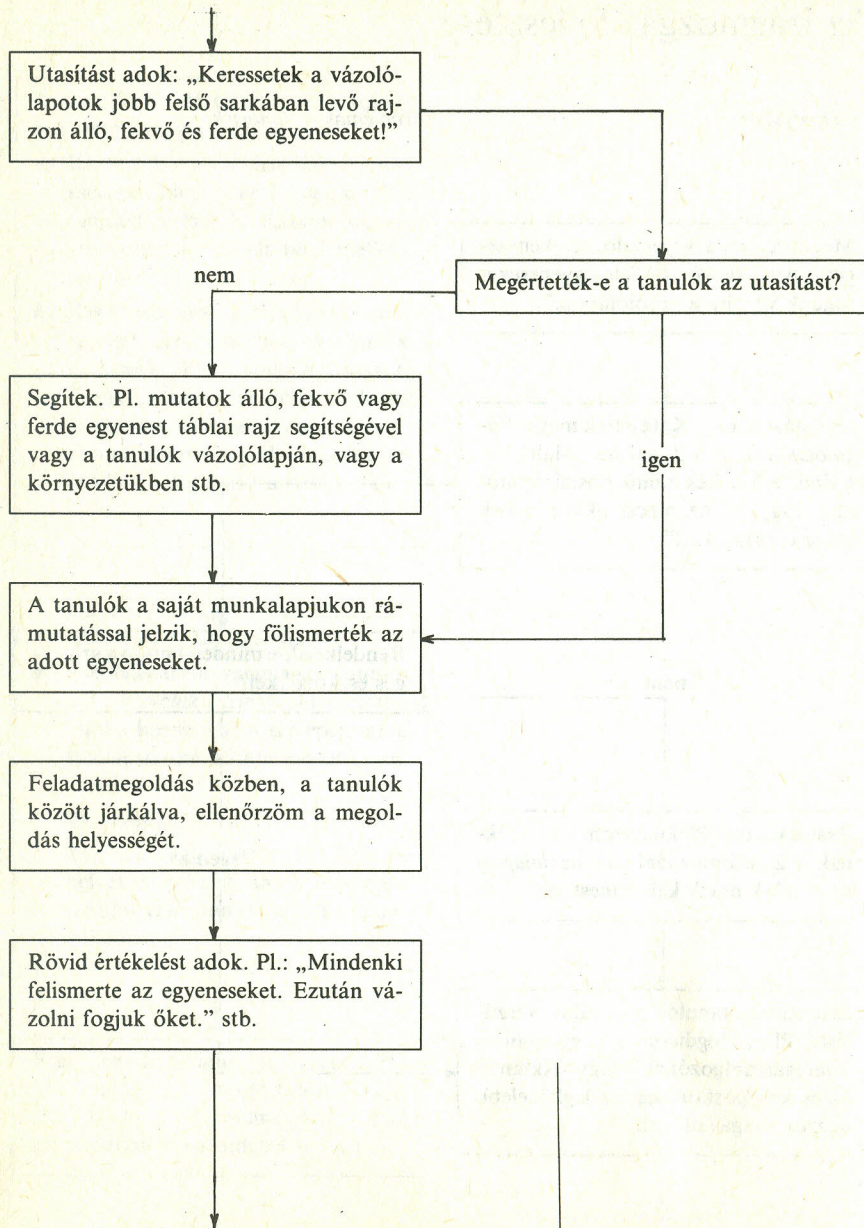
Rendelkezik-e minden tanuló a szükséges eszközökkel?

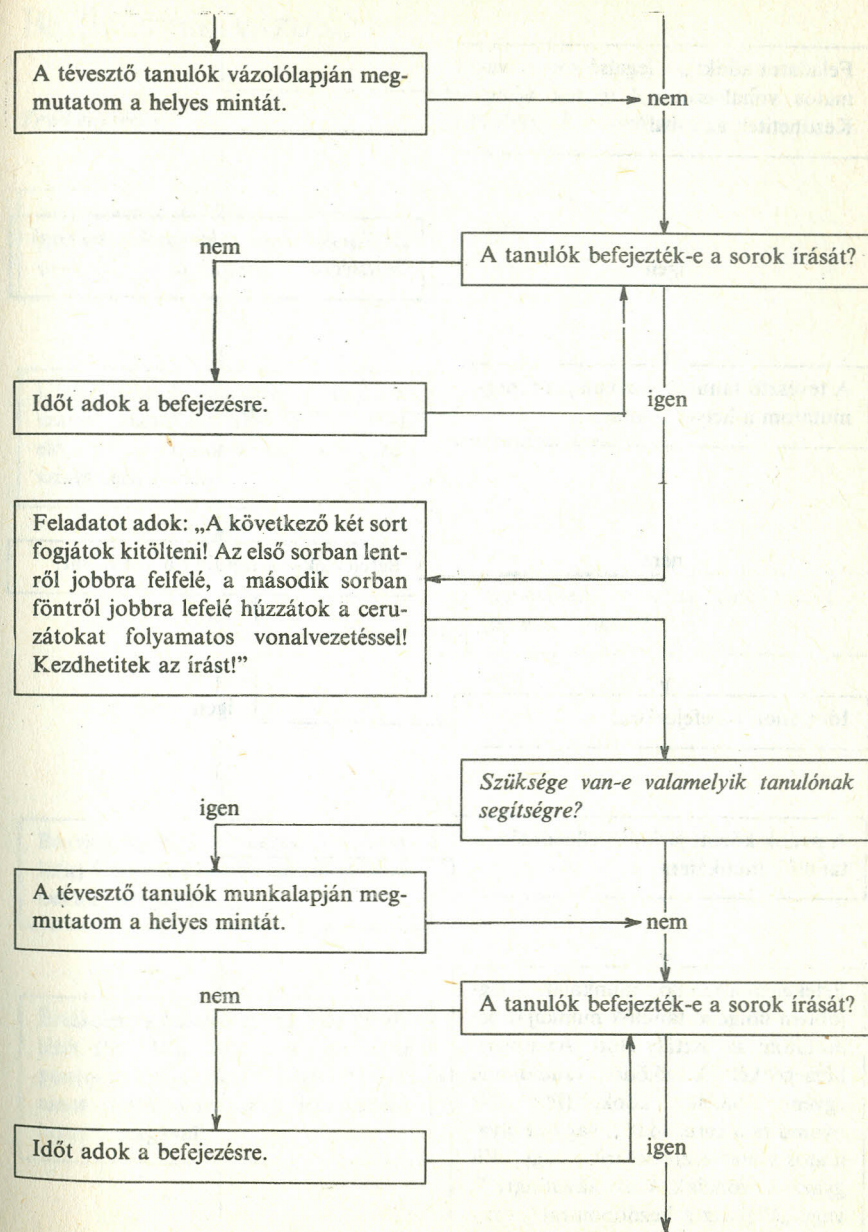
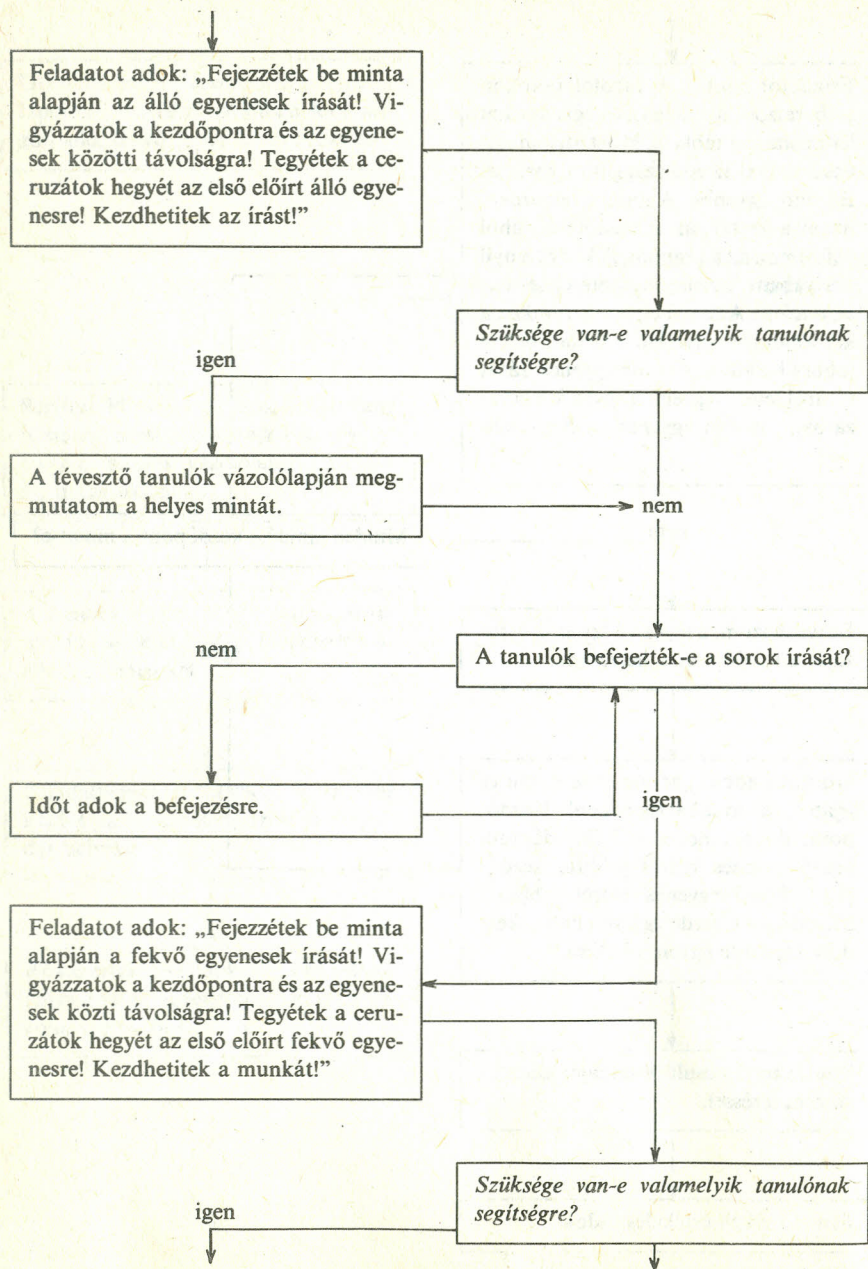
nem

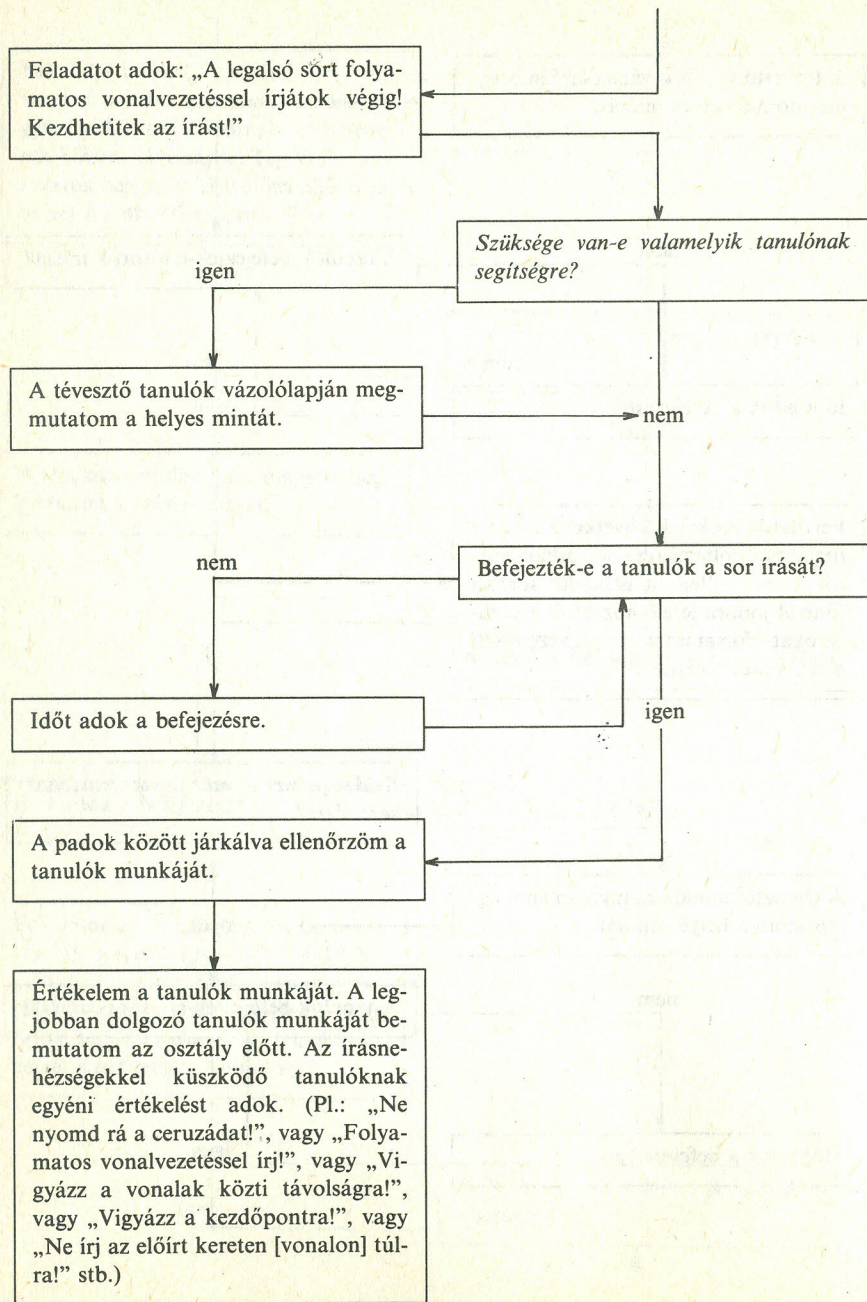
Beavatkozom. Pl. kikeresem a tanulóknak a 2. számú oldalt a *Vázolólapon* vagy adok nekik kék színest stb.

igen

Értékelem a tanulók munkához készülését. Pl.: „Megdicsérem a gyorsan és pontosan dolgozókat.” vagy „Akiknek nincs kék postairónja, az legközelebb hozzon magával!” stb.

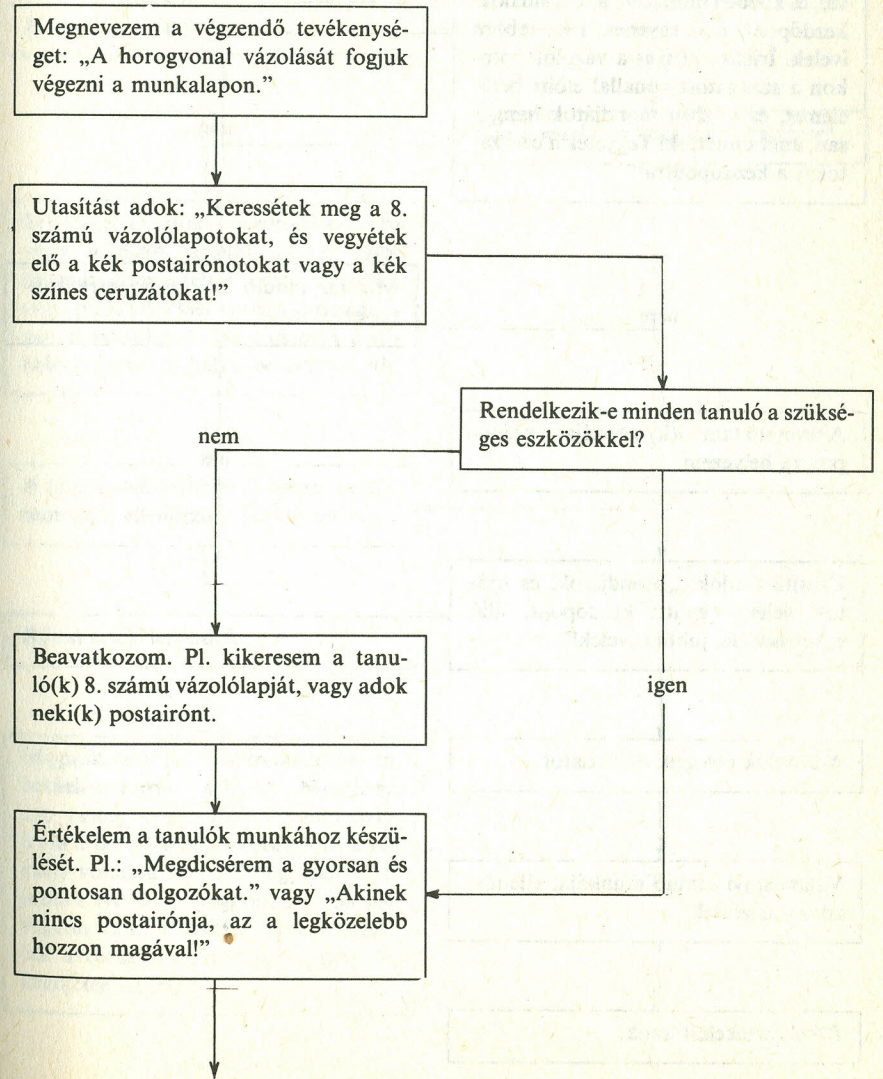

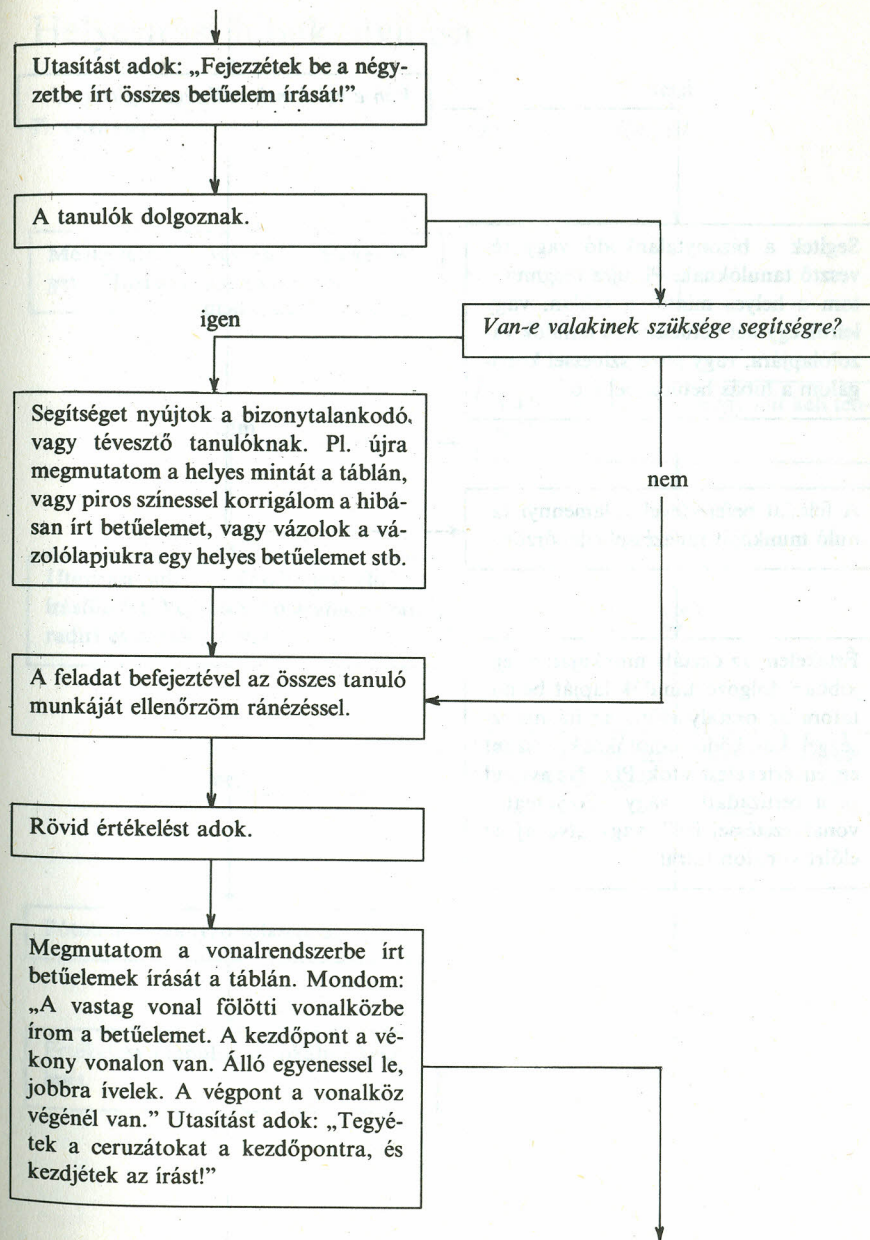
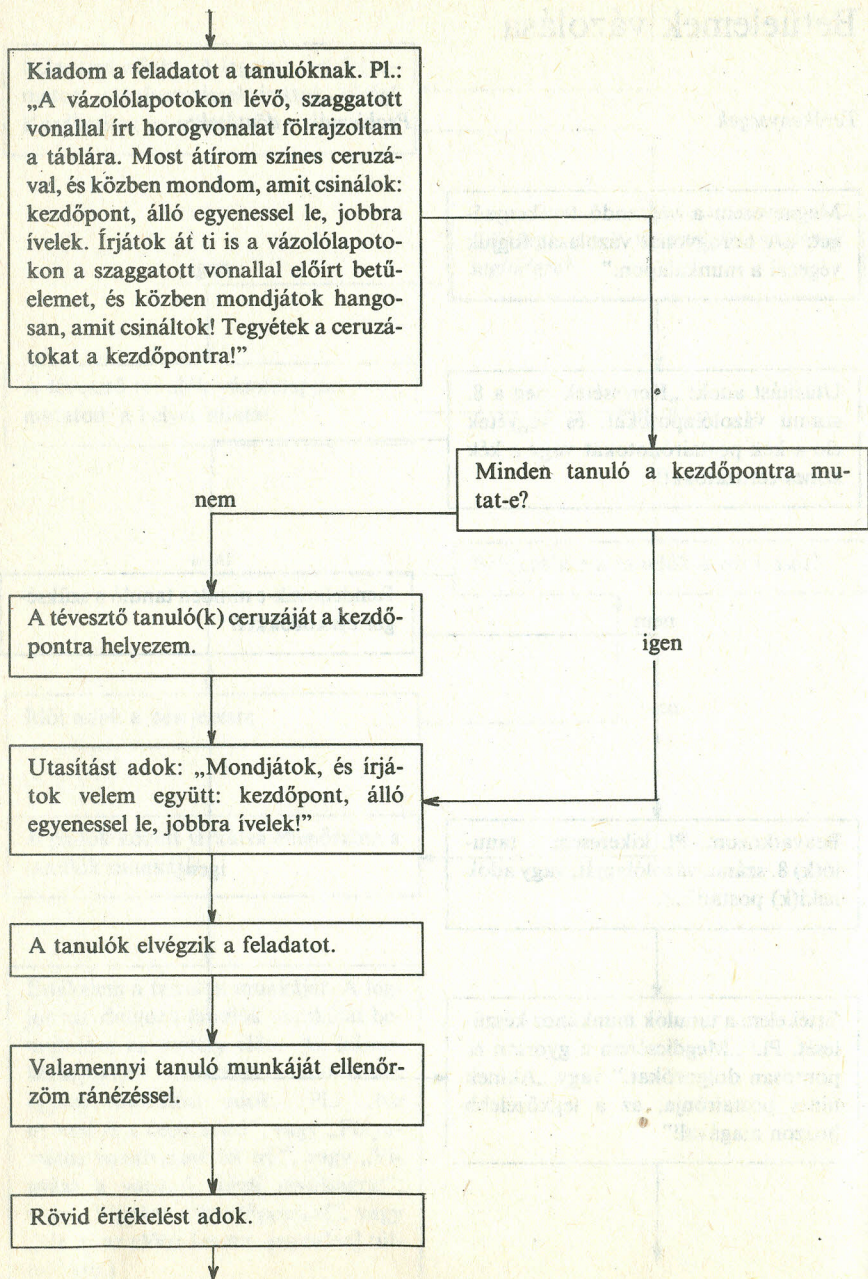

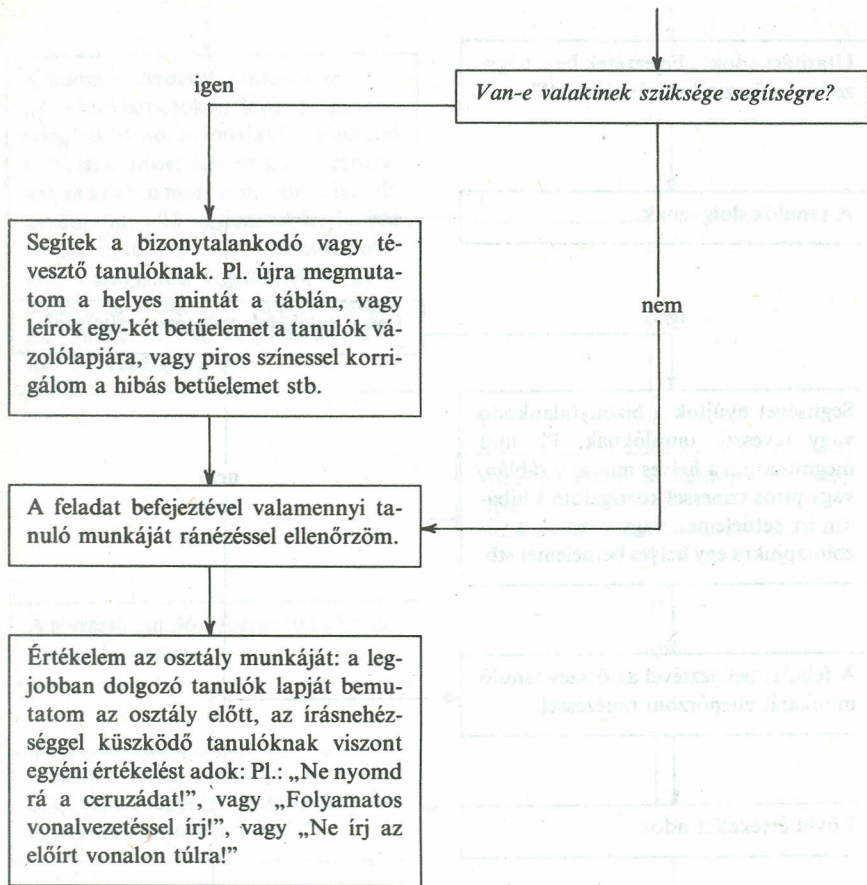
Betűelemek vázolása

Tevékenységek:

Problémák – döntések:

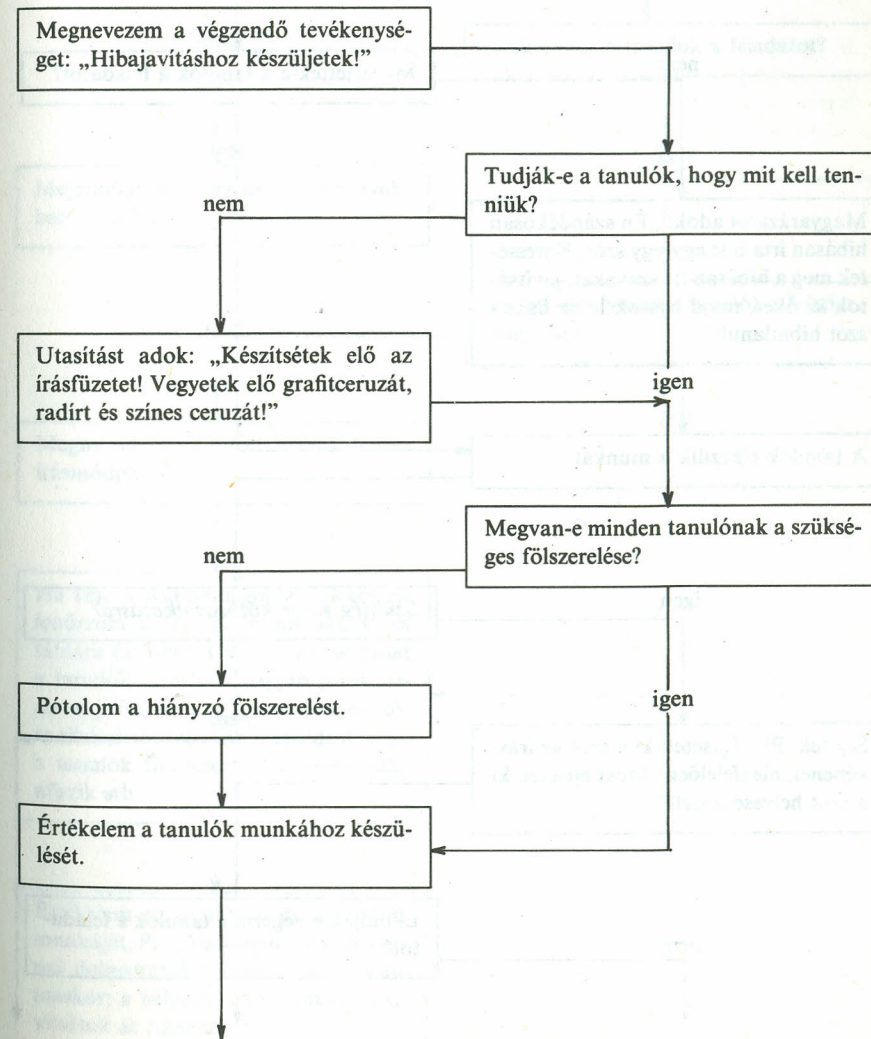

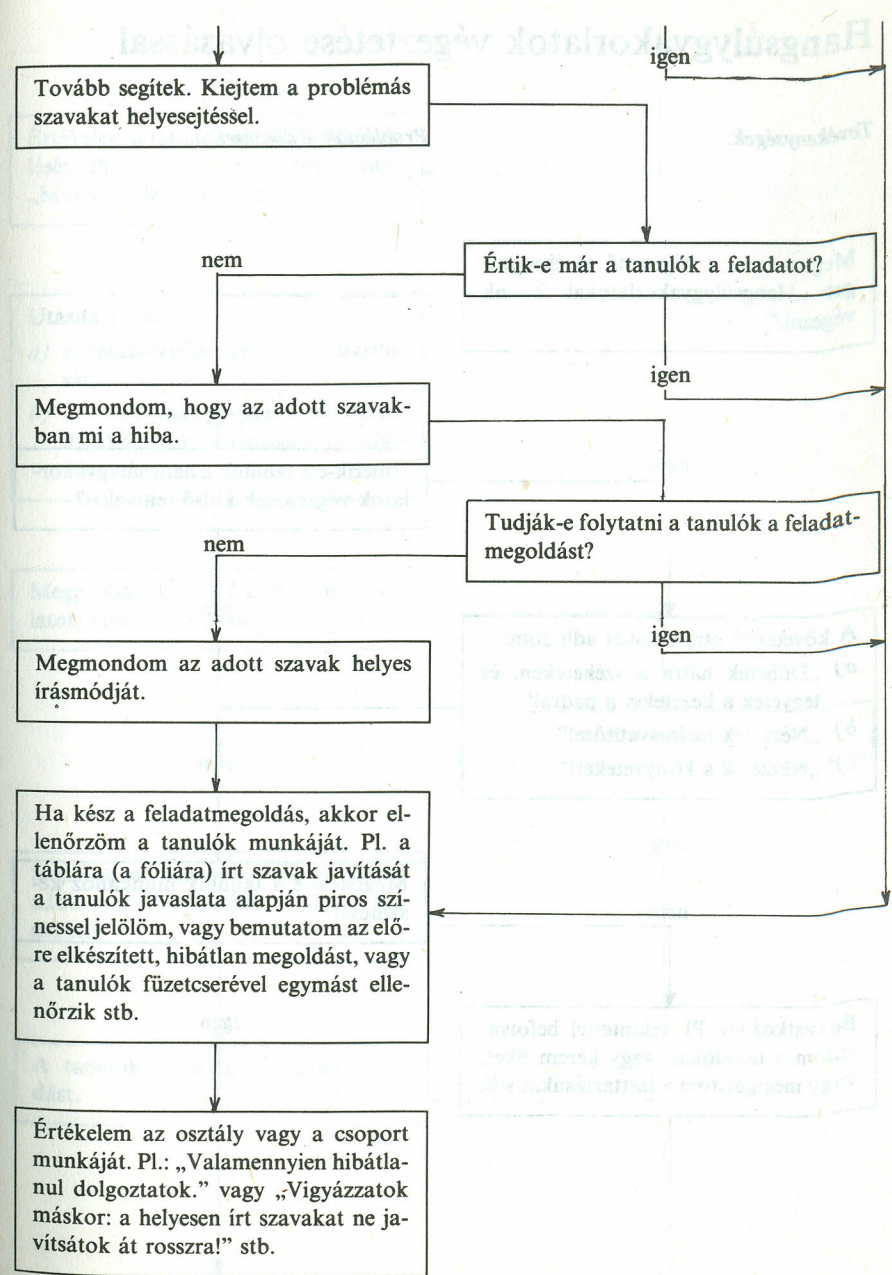
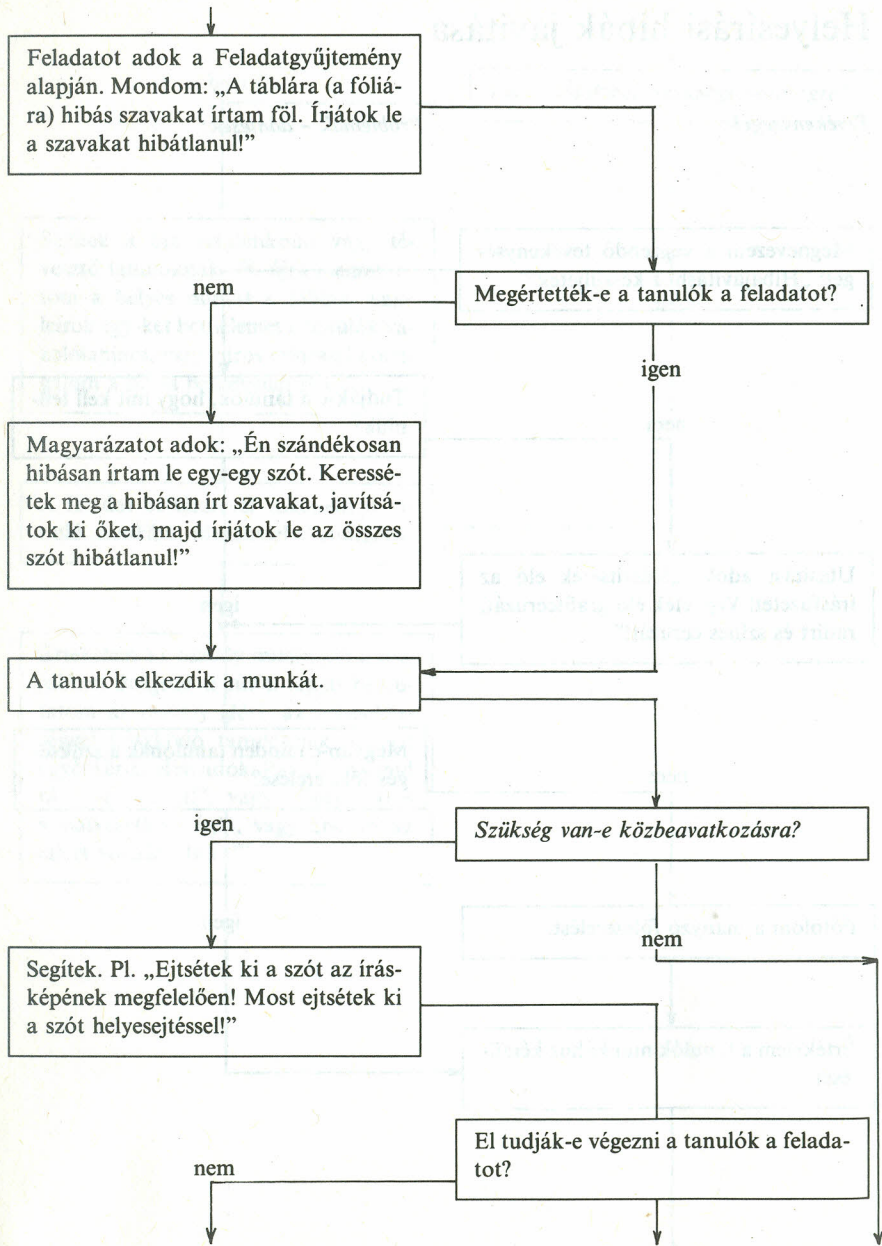

Helyesírási hibák javítása

Tevékenységek:

Problémák – döntések:

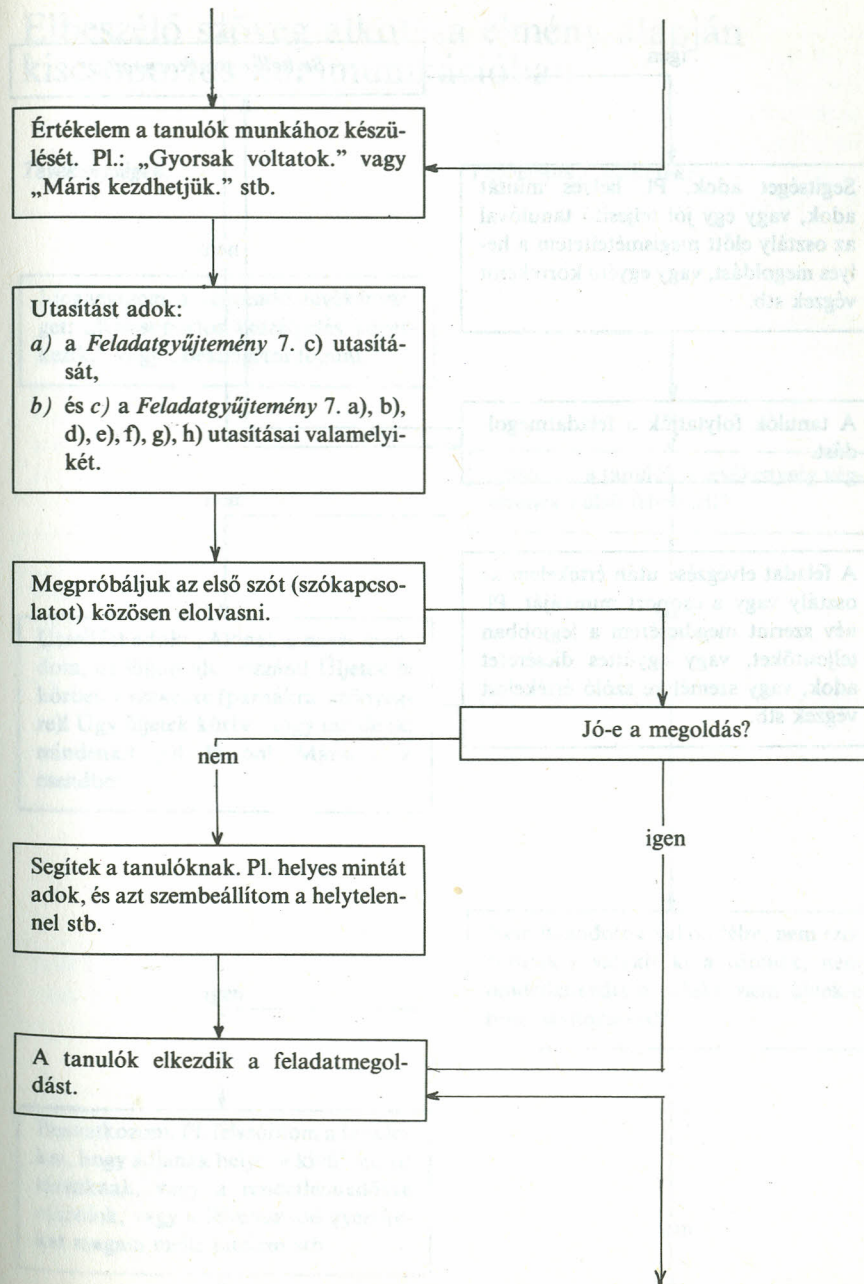
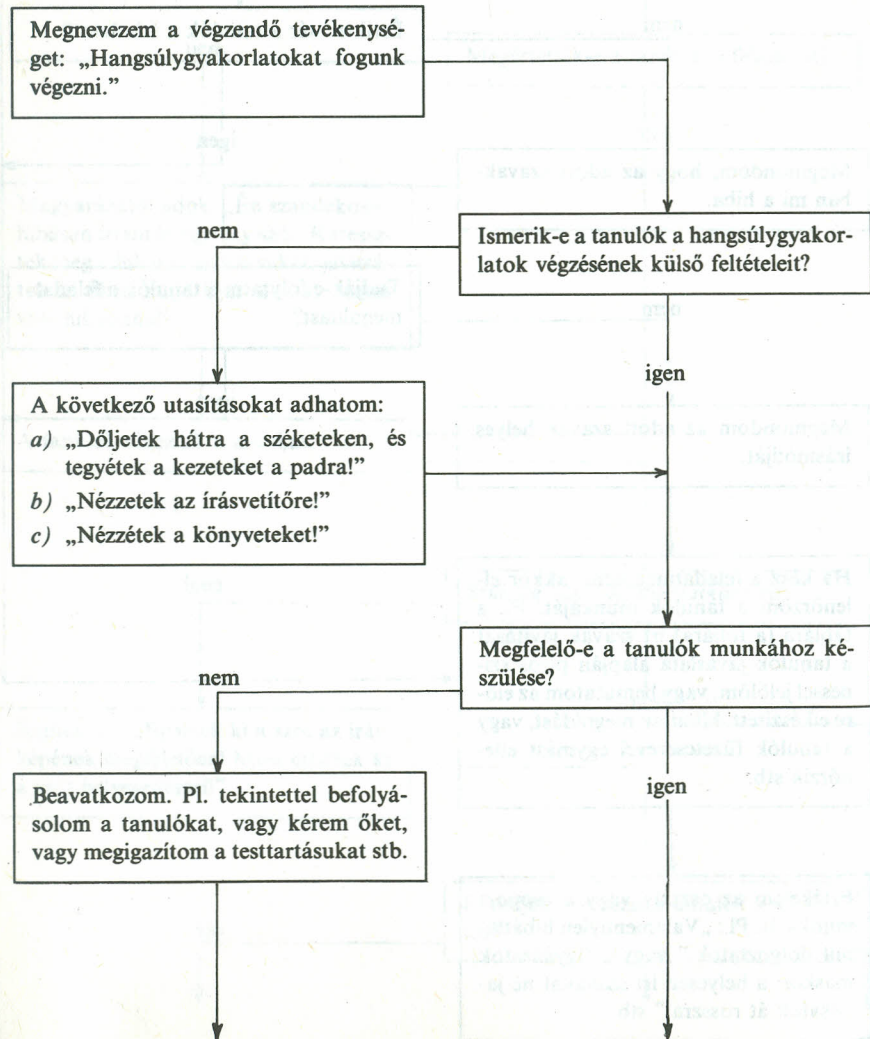

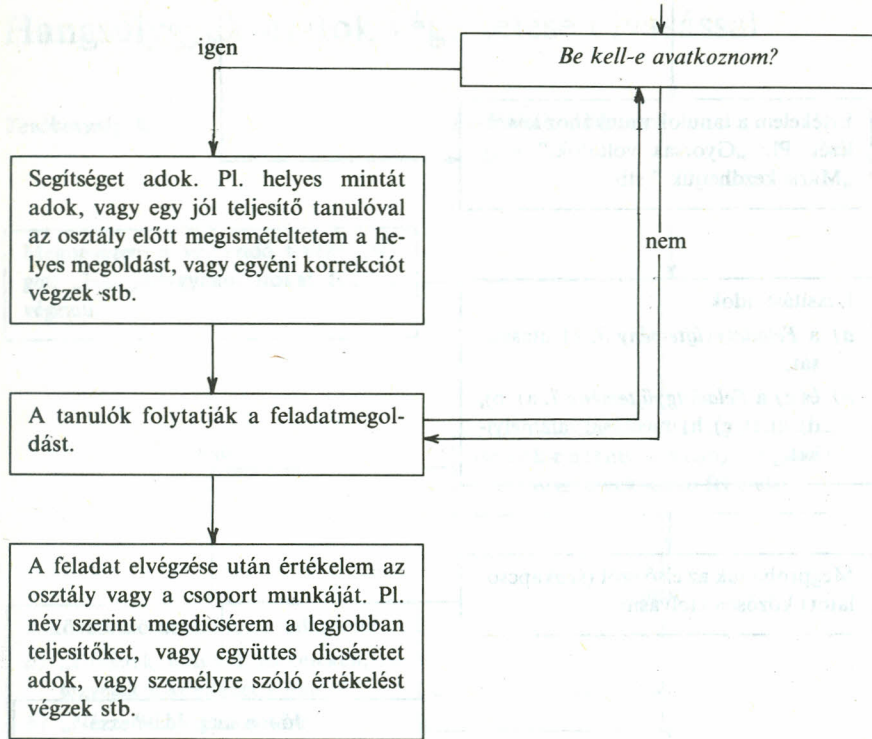

Hangsúlygyakorlatok végeztetése olvasással

Tevékenységek:

Problémák – döntések:

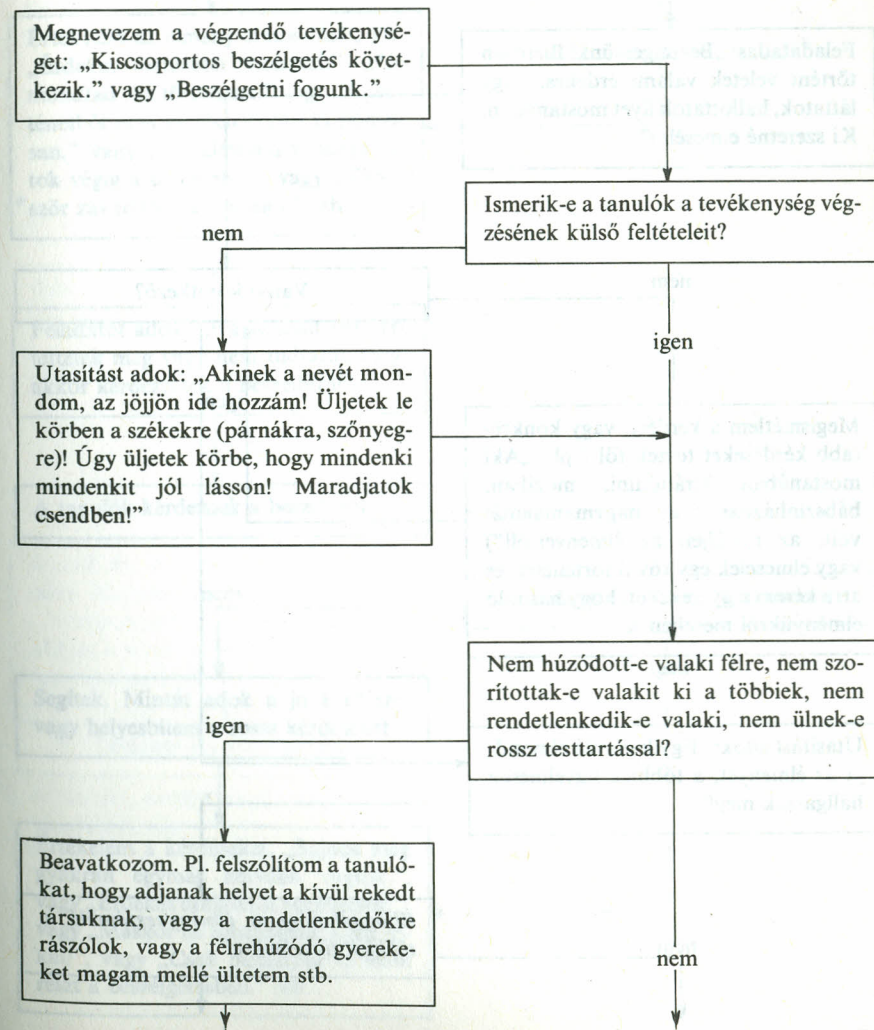

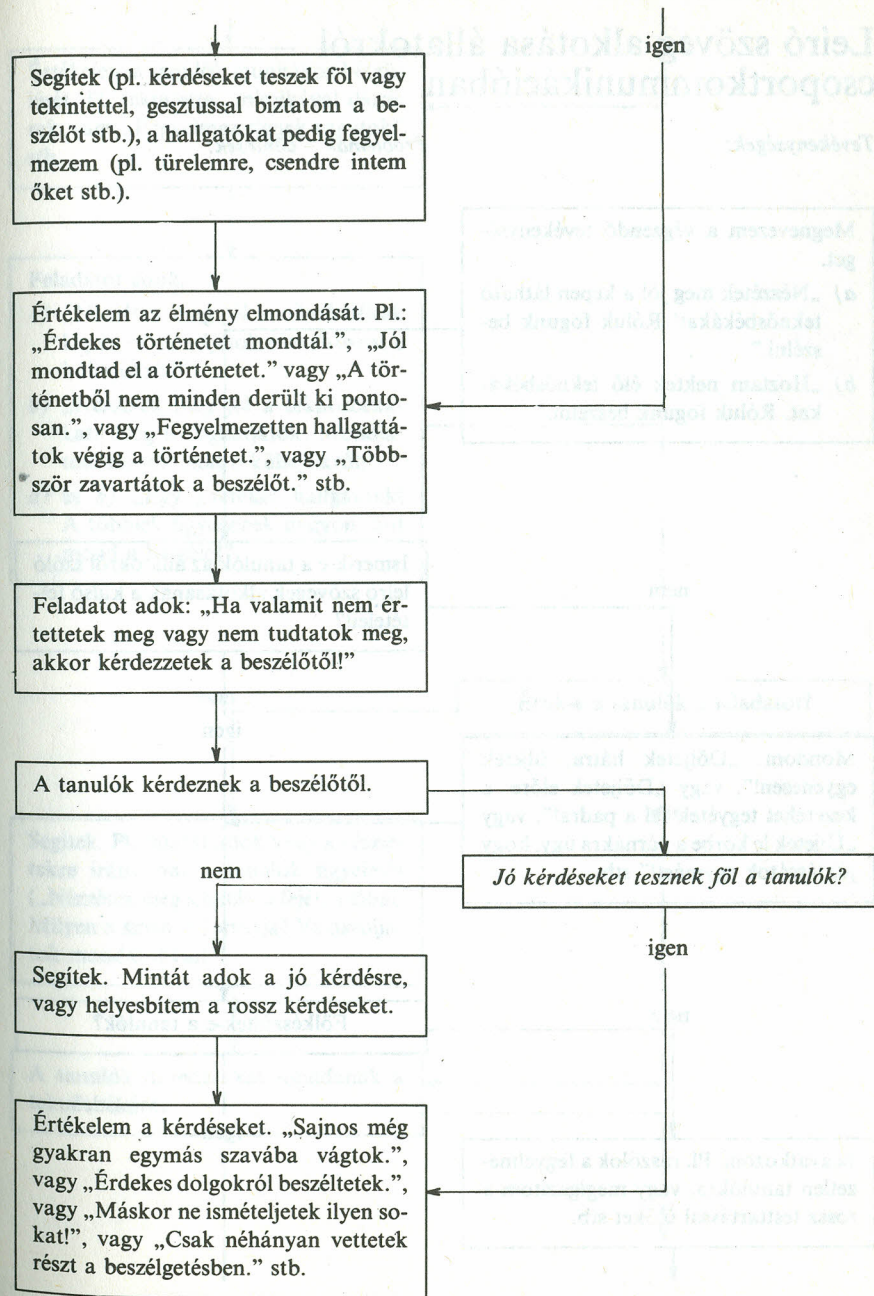
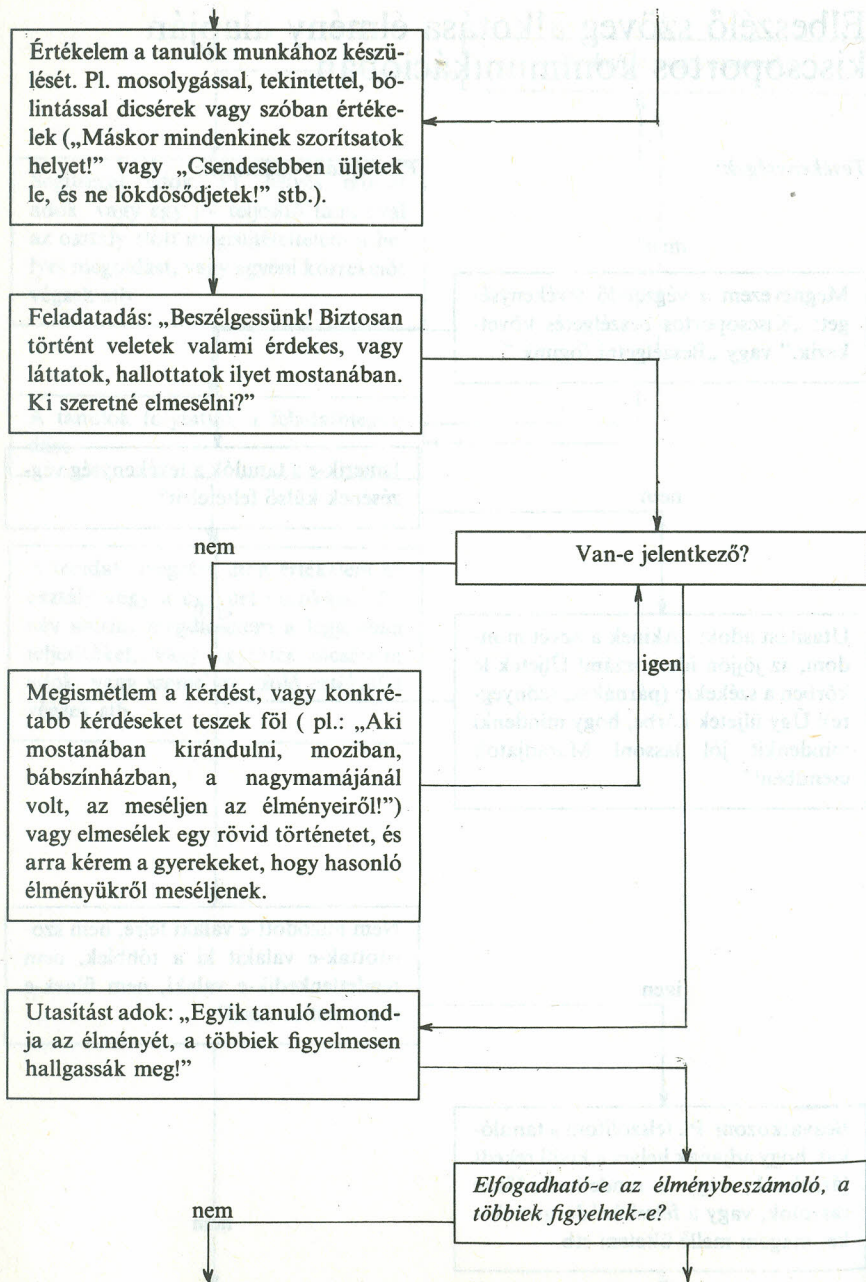

Elbeszélő szöveg alkotása élmény alapján kiscsoportos kommunikációban

Tevékenységek:

Problémák.- döntések:

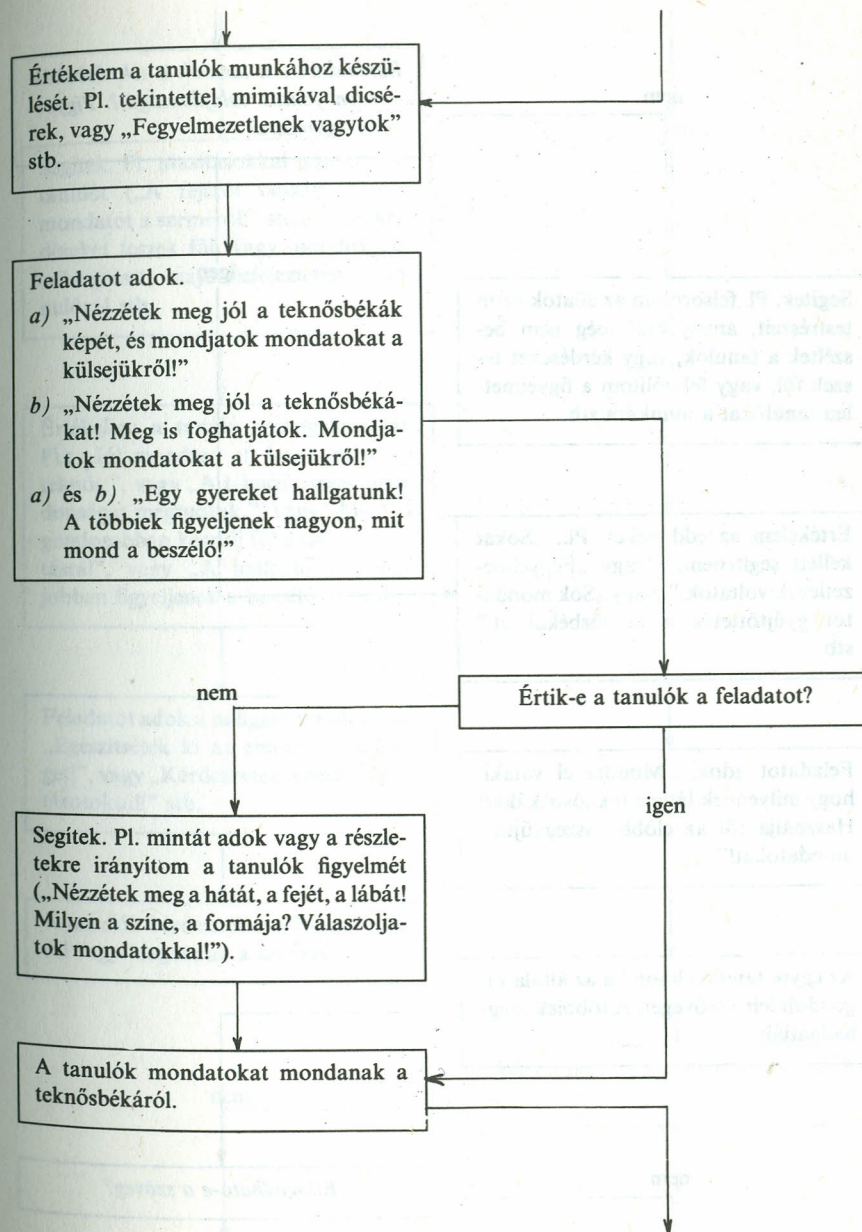
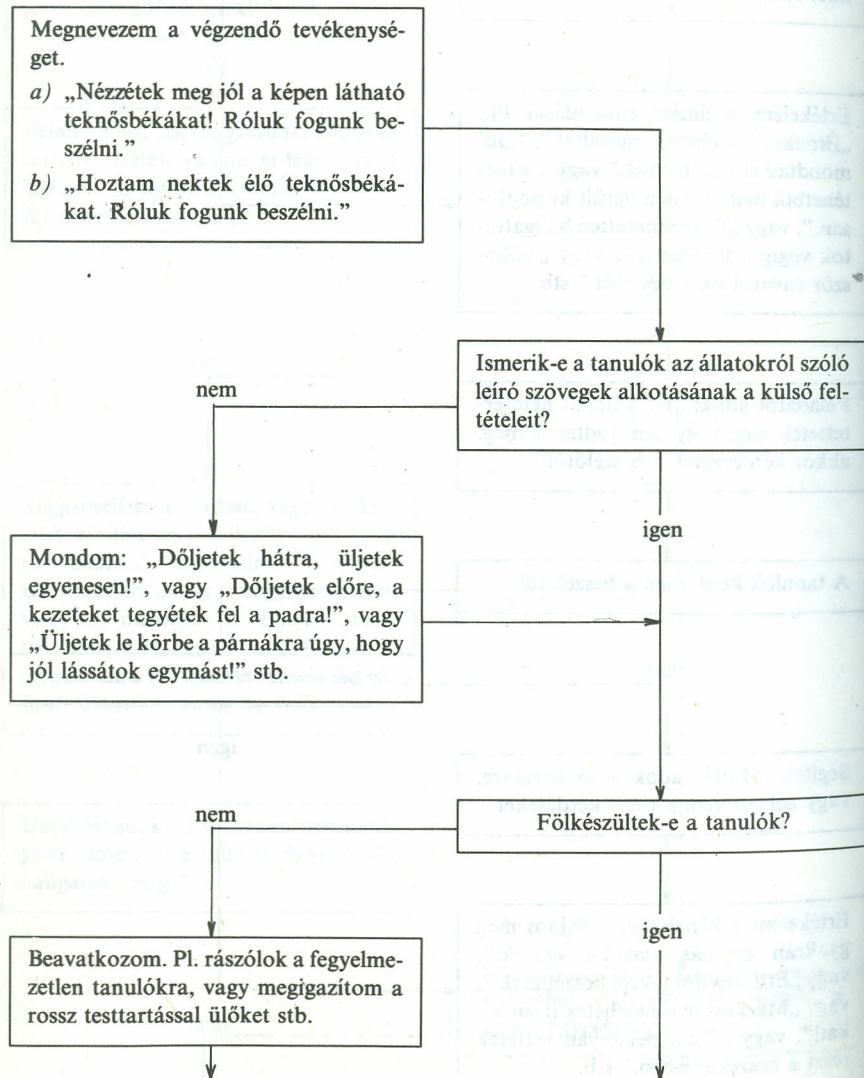

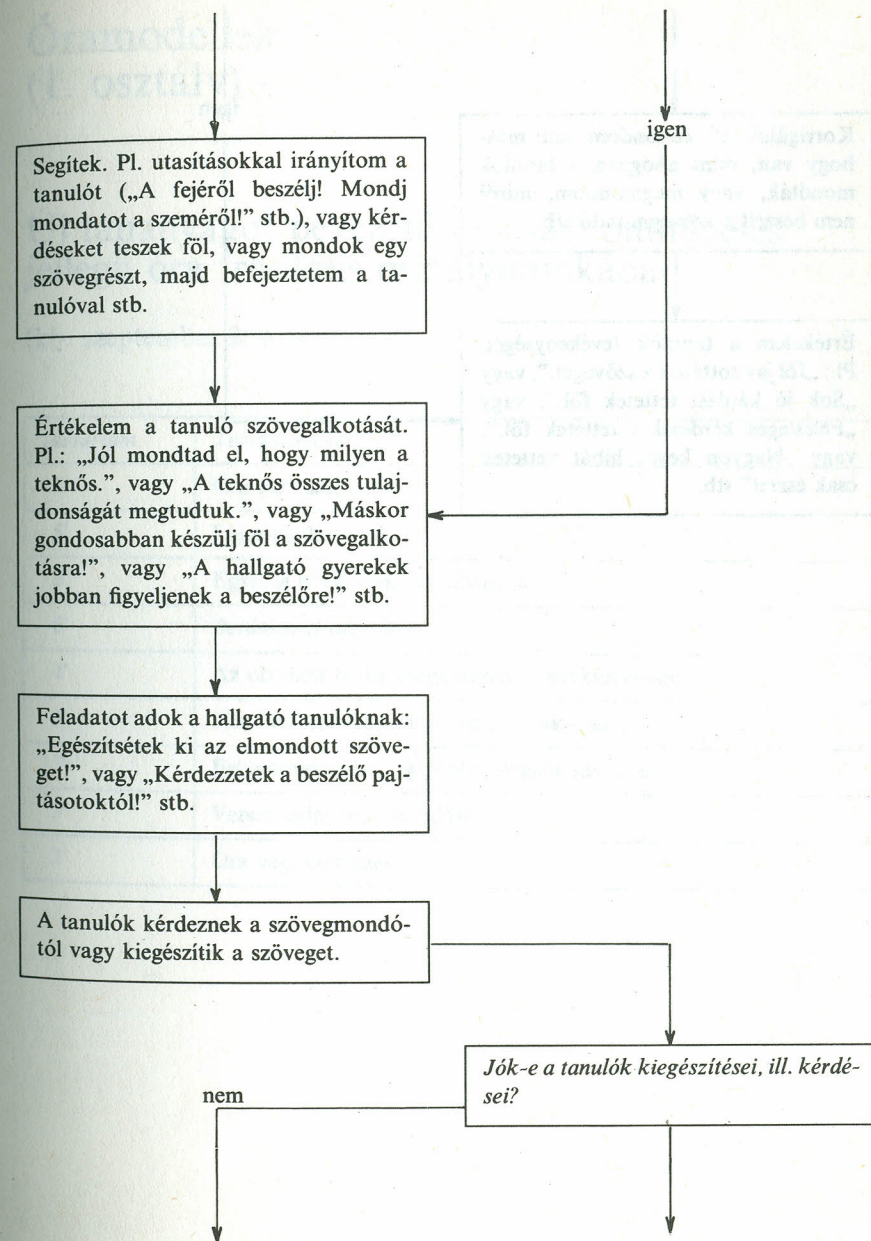
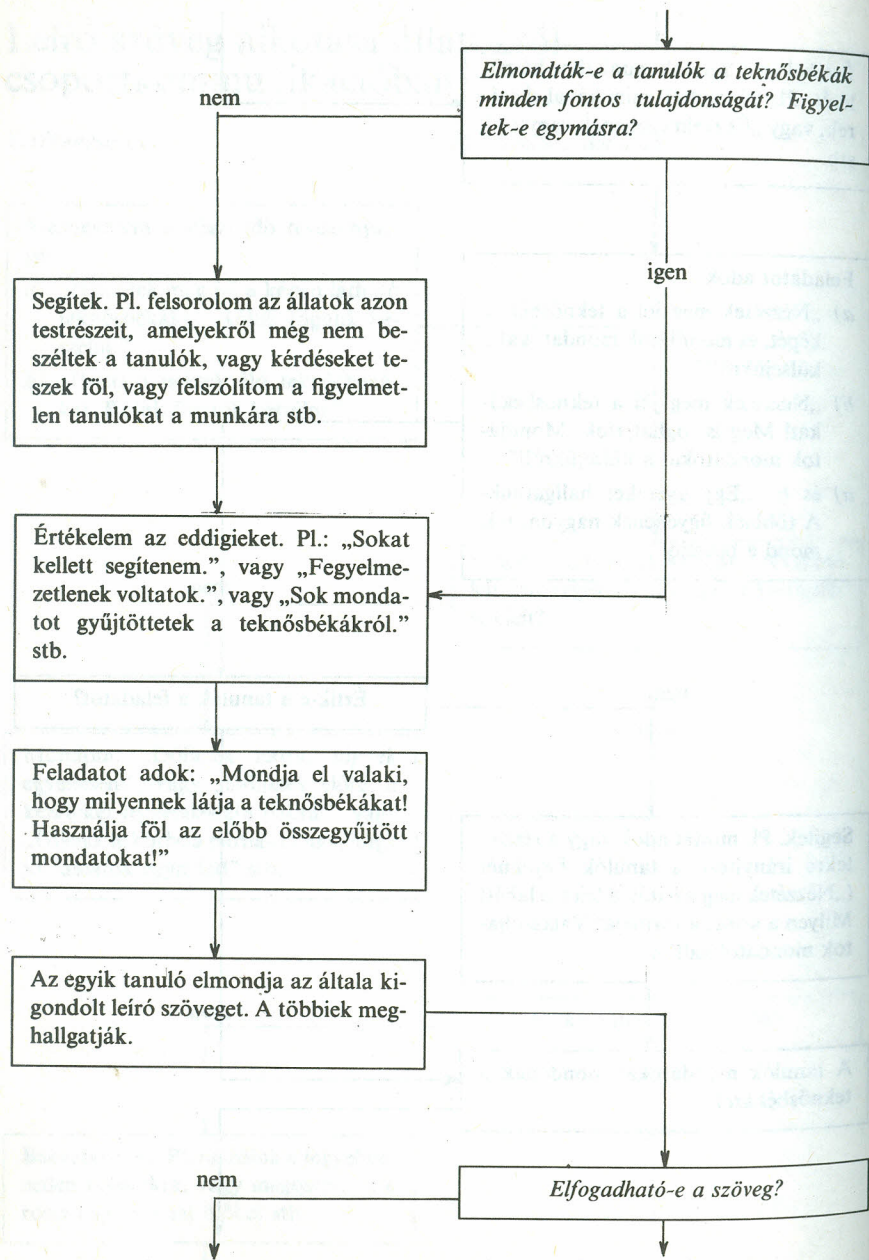

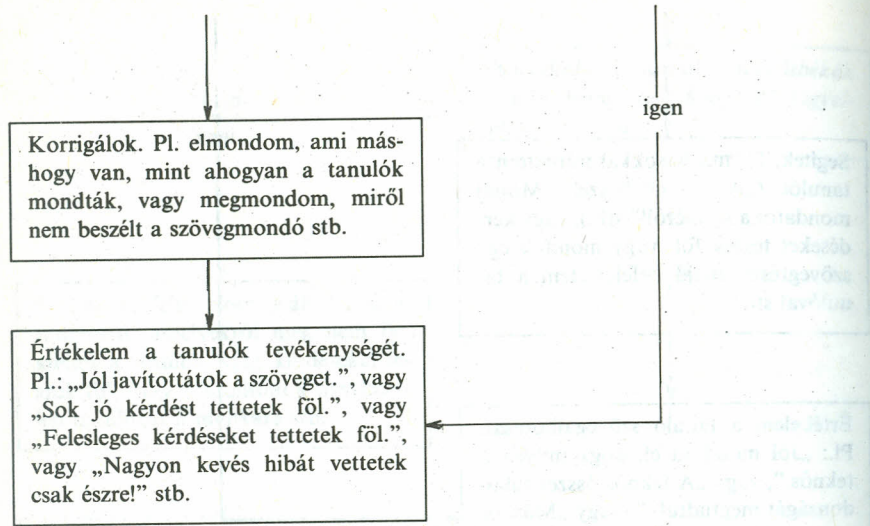
Leíró szöveg alkotása állatokról csoportkommunikációban

Tevékenységek:

Problémák – döntések:

Óramodellek (1. osztály)

Új tananyagot bevezető olvasás, önművelés jellegű óra frontális osztálymunkában

(kb. szeptember 2. hete)

Időtartam	Tevékenységek
2'	Óra eleji szervezés
5'	Légzőgyakorlatok
3'	Egymás névkártyáinak olvasása
6'	Betűmodell-olvasás
4'	Az olvasott betűk megkeresése a névkártyákon
5'	Nem-verbális kommunikációs gyakorlat
15'	Feladatmegoldás a globális olvasókönyvben
3'	Versmondás utánmondással
2'	Óra végi szervezés

Olvasás, önművelés jellegű gyakorló óra frontális osztálymunkában

(kb. október 1. hete)

Időtartam	Tevékenységek
2'	Óra eleji szervezés
4'	Artikulációs gyakorlat hangerőváltással; légzőgyakorlat
4'	Bemutakozás gyakorlása más-más 2. személynek
3'	A tanult betűmodellek olvasása
10'	Önálló feladatmegoldás a szintetikus olvasókönyvben
5'	Tanulói szóképek csoportosítása
3'	Nem-verbális kommunikációs gyakorlat
9'	Önálló feladatmegoldás a globális olvasókönyvben
3'	Gyorsasági gyakorlat utánmondással tanult mondóka felhasználásával
2'	Óra végi szervezés

Olvasás, önművelés jellegű gyakorló óra differenciált osztálymunkában

(kb. március 2. hete)

Időtartam	Tevékenységek és csoportok		
	1. csoport	2. csoport	3. csoport
2'	Óra eleji szervezés		
4'	Időtartam- és hangkapcsolat gyakorlatok'		
2'			<i>P</i> A hangosolvasási hibák megelőzésének gyakorlása érdekében táblára írt szavak néma olvasása (feladatadás)
2'	<i>P</i> Azonos betűvel kezdődő tulajdonnevek betűrendbe sorolása (feladatadás)		Feladatmegoldás
2'	Feladatmegoldás	<i>P</i> Szócikk olvasásával adatkeresés (feladatadás)	
4'		Feladatmegoldás	<i>P</i> A táblára írt szavak hangos olvasása <i>P</i> Címző keresése az <i>Ablak-Zsiráf</i> -ban irányítással
4'			<i>P</i> 1. Táblára írt betűk betűrendbe sorolása 2. Táblára írt címzőhöz tartozó szócikk olvasása (feladatadás)

Időtartam	Tevékenységek és csoportok		
	1. csoport	2. csoport	3. csoport
3'	P Felkészülés az irodalomkönyvben levő mese hangos olvasására (feladatadás)		Feladatmegoldás
2'		P Különböző betűvel kezdődő tulajdonnevek betűrendbe sorolása	
5'	P Hangos olvasás gyakorlása	Feladatmegoldás	
3'	Gyorsolvasást előkészítő feladatok végzése		
2'	P Önálló feladatmegoldás az olvasókönyvben (feladatadás)		
6'	Feladatmegoldás		P Feladatmegoldás az olvasókönyvben irányítással
3'	A tanult versek közül választott vers előadása		
1'	Óra végi szervezés		

Új tananyagot bevezető olvasás, önművelés jellegű óra differenciált osztálymunkában

(kb. május 1. hete)

Időtartam	Tevékenységek és csoportok		
	1. csoport	2. csoport	3. csoport
2'	Óra eleji szervezés		
5'	Gyorsolvasást előkészítő gyakorlatok végzése		
3'	P Ismeretterjesztő szöveg néma olvasása, megértése és feldolgozása a gyermeklexikon és a tankönyv feladatai alapján (feladatadás)		
12'	Feladatmegoldás		P 1. A táblán olvasott nevek csoportosítása különböző szempontok szerint: fiúnév – lánynév vezetéknév – utónév becenév – gúnynev 2. Hangos mondatolvasás a helyesejtési transzparensokról 3. Rövid szavak írása diktálás után 4. Négy utónév betűrendbe állítása tanítói segítséggel. A tanulók betűrendben leírják a szavakat 5. Mindennapi szövegek olvasása némán a <i>Csillagjáró Fehér Ráró</i> című könyvből (feladatadás: 4. 5.)

Időtartam	Tevékenységek és csoportok		
	1. csoport	2. csoport	3. csoport
6'	P A szöveg hangos felolvasása, a feladatmegoldások ellenőrzése		
4'		P Gyermekfolyóiratok címlapjának olvasása (feladatadás)	Feladatmegoldás
	P Térképek olvasása, térképek, zászlók színezése a <i>Csillagjáró Fehér Ráró</i> című könyvben (feladatadás)	Feladatmegoldás	
8'	Feladatmegoldás	P Gyermekfolyóiratok címlapjának leolvasása	
3'	Artikulációs és gyorsasági gyakorlatok végzése		
2'	Óra végi szervezés: munkafüzetek, füzetek összegyűjtése		

Új tananyagot bevezető írás, helyesírás jellegű óra frontális osztálymunkában

(kb. október 1. hete)

Időtartam	Tevékenységek
2'	Óra eleji szervezés
5'	Gyorsolvasást előkészítő gyakorlatok
10'	Betűk vázolása a vázolólapon
5'	Nem-verbális kommunikációs gyakorlatok
8'	Feladatmegoldás az írás munkafüzetben
5'	Légzéstechnika és artikulációs gyakorlatok; versmondás utánmondással
8'	Szövegalkotás: mesebefejezés
2'	Óra végi szervezés

Írás, helyesírás jellegű gyakorló óra frontális osztálymunkában

(kb. november 2. hete)

Idő-tartam	Tevékenységek
2'	Óra eleji szervezés
5'	Gyorsolvasást előkészítő gyakorlatok
4'	Betűmásolás
3'	Légzőgyakorlatok
5'	Betűk diktálás utáni írása
3'	Nem-verbális kommunikációs gyakorlat
5'	Írott betűs szavak másolása
3'	A bemutatkozás gyakorlása
5'	Nyomatott betűs szavak másolása
3'	Artikulációs gyakorlat
5'	Szavak diktálás utáni írása
2'	Óra végi szervezés

Új tananyagot bevezető írás, helyesírás jellegű óra differenciált osztálymunkában

(március 1. hete)

Idő-tartam	Tevékenységek és csoportok		
	1. csoport	2. csoport	3. csoport
2'	Óra eleji szervezés		
2'	P Gyorsolvasást előkészítő gyakorlat: szemtorna (feladatadás)		
	Szettorna		P 1. Mondatok kirakása szóképekből utánzással 2. Külső testi jellemzők közül a hajszináryalatok felismerése a gyermeklexikonban (feladatadás)
5'	P Gyorsolvasást előkészítő gyakorlatok végzése		Feladatmegoldás
4'		P 1. Nyomatott betűs szavak másolása 2. Versolvasás az osztálykönyvtár könyveiből (feladatadás)	
		P 1. Tulajdonnevek betűrendbe sorolása és leírása 2. Időtartam-hibát tartalmazó szavak javítása (feladatadás)	Feladatmegoldás
10'	Feladatmegoldás		P Írott betűs szavak másolása irányítással

Idő-tartam	Tevékenységek és csoportok		
	1. csoport	2. csoport	3. csoport
4'	Nem-verbális kommunikációs gyakorlatok: mozgások, testtartások utánzása		
15'	Nagybetű vázolása		
3'	Szervezés: az 1. és 2. csoport füzeteinek begyűjtése		

Írás, helyesírás jellegű gyakorló óra differenciált osztálymunkában

(kb. május 1. hete)

Idő-tartam	Tevékenységek és csoportok		
	1. csoport	2. csoport	3. csoport
2'	Óra eleji szervezés		
4'	Gyorsasági és artikulációs gyakorlatok		
3'			P Felkészülés táblára írt, nyomtatott betűs szavak helyesejtéssel történő olvasására (feladatadás)
	P Önálló feladatmegoldás az írás munkafüzetben: a másolás, az elvlasztás gyakorlása		Feladatmegoldás
3'	Feladatmegoldás		P A szavak olvasása helyesejtéssel
5'			P Az előző szavak lemásolása

Idő-tartam	Tevékenységek és csoportok		
	1. csoport	2. csoport	3. csoport
2'	Feladatmegoldás		P A gyermeklexikon meghatározott lapján szavakhoz (címszóhoz) tartozó jelentés (szócikk) olvasása némán (feladatadás)
5'	P Gyorsolvasást előkészítő gyakorlatok végzése		Feladatmegoldás
2'	Nem-verbális kommunikációs gyakorlatok: mozgások, testtartások utánzása		
2'		P Időtartam-jelölési hibát tartalmazó szavak néma olvasása (feladatadás)	Feladatmegoldás
		Feladatmegoldás	P Nyomtatott betűvel írt tulajdonnevek leírása betűrendbe (feladatadás)
7'		P Önálló helyesírási hibajavítás a munkafüzet felhasználásával (feladatadás)	Feladatmegoldás
	Feladatmegoldás	P Helyesírási hibajavítás irányítással	
2'	Nyelvtörő gyakorlása		
1'	P Mondat másolása előre meghatározott idő alatt (feladatadás)		
4'	Feladatmegoldás		P Szavak diktálás utáni írása
3'	Óra végi szervezés		

Új tananyagot bevezető beszédművelés jellegű óra frontális osztálymunkában

(kb. október 3. hete)

Időtartam	Tevékenységek
2'	Óra eleji szervezés
6'	Légzéstechnikai és artikulációs gyakorlatok; <i>Vers tanulása utánmondással</i>
5'	Hangsúlygyakorlatok utánmondással és szóképekből összeállított mondatok olvasásával
12'	<i>A véleménynyilvánítás tanítása</i>
10'	Mimetikus játék
8'	Feladatmegoldás a <i>Betűről betűre</i> című könyvben
2'	Óra végi szervezés

Beszédművelés jellegű gyakorló óra differenciált osztálymunkában

(kb. november 3. hete)

Időtartam	Tevékenységek és csoportok	
	1. csoport	2. csoport
2'	Óra eleji szervezés	
7'	Légző- és artikulációs gyakorlatok	
2'		<i>P</i> Táblára írt szóképek néma olvasása (feladatadás)
	<i>P</i> Kivetített diáról rajz készítése az elbeszélés gyakorlásához (feladatadás)	Feladatmegoldás

Időtartam	Tevékenységek és csoportok	
	1. csoport	2. csoport
5'	Feladatmegoldás	<i>P</i> A néma olvasással gyakorolt szóképek helyes hangsúllyal történő olvasása
10'	Szövegalkotás: az elbeszélés és a szövegbefogadás, a kérdéses gyakorlása	
3'	<i>P</i> Szintetikus olvasókönyv: feladatok megoldása (feladatadás)	<i>P</i> Felkészülés kiscsoportos kommunikációra (feladatadás)
15'	Feladatmegoldás	<i>P</i> Kiscsoportos kommunikáció
1'	Óra végi szervezés: az 1. csoport olvasókönyveinek összegyűjtése	

Beszédművelés jellegű gyakorló óra frontális osztálymunkában

(kb. február 2. hete)

Időtartam	Tevékenységek
2'	Óra eleji szervezés
6'	Légzés-, hangadás- és artikulációs gyakorlatok
5'	Az összeolvadás és a hasonulás ejtésének gyakorlása szavak olvasásával
4'	Zörej alapján rajz készítése az elbeszélés gyakorlásához
10'	Az elbeszélés gyakorlása; a szövegbefogadás gyakorlása: a kérdéses
6'	A hangos olvasás gyakorlása a <i>Csillagjáró Fehér Ráró</i> című könyvből; időtartam, hanglejtés gyakorlása
10'	Helyesejtési normákhoz igazodó versmondás gyakorlása
2'	Óra végi szervezés

Új tananyagot bevezető beszédművelés jellegű óra differenciált osztálymunkában

(kb. április 2. hete)

Időtartam	Tevékenységek és csoportok		
	1. csoport	2. csoport	3. csoport
2'	Óra eleji szervezés		
6'	Artikulációs, hangadástechnikai és gyorsasági gyakorlatok végzése Rövid mondókák közös elmondása hangerőváltással		
4'			P Táblára írt rövid szavak többszöri elolvasása némán (feladatadás)
		P 1. Összeolvadást tartalmazó szavak és kérdő mondatok néma olvasása írásvetítőről 2. Felkészülés szövegalkotásra képsor alapján (feladatadás)	Feladatmegoldás
	P 1. Felkészülés egy ismeretlen mese hangos olvasására	Feladatmegoldás	

Időtartam	Tevékenységek és csoportok		
	1. csoport	2. csoport	3. csoport
	2. Legalább öt kérdés megfogalmazása a mese alapján (szereplőkre, helyre, időre, eseményre, okra, következményre) (feladatadás)		
	Feladatmegoldás		P 1. A hangos olvasás gyakorlása, helyes hangsúllyal és időtartammal 2. Köszönés, bemutatkozás bábokkal. A gyerekek bármit kérdezhetnek a bábuktól 3. A tábláról helyesen olvasott szavak lemásolása 4. Néma olvasás mesekönyvből (feladatadás: 3. 4.)
6'		P 1. A tanulók hangosan felolvassák az összeolvadást tartalmazó szavakat és a kérdő mondatokat	

Időtartam	Tevékenységek és csoportok		
	1. csoport	2. csoport	3. csoport
		2. Szövegalkotás képsor alapján 3. Néma olvasás mesekönyvből (feladatadás: 3.)	Feladatmegoldás
6'	P 1. Hangos olvasás helyesejtéssel 2. A megfogalmazott kérdések elmondása	Feladatmegoldás	
4'	Nem-verbális kommunikációs gyakorlatok: tekintettel, gesztikulációval történő közlések gyakorlása		
10'	A Hanglejtés című rész meghallgatása A mondatok a beszédben című hangosított diasorozatból		
1'	Óra végi szervezés		

Új tananyagot bevezető irodalom jellegű óra frontális osztálymunkában

(kb. február 2. hete)

Időtartam	Tevékenységek
2'	Óra eleji szervezés
5'	Légzéstechnikai, artikulációs és gyorsasági gyakorlatok
5'	Ritmusgyakorlat olvasás alapján a helyesejtési transzparenstről
10'	<i>Verselemzés</i> Rövid és hosszú szótagok jelölése; a ritmus érzékeltetése kopogással
8'	Mimetikus játék
10'	<i>Verstanulás</i> A verstanulás című hangosított transzparenssorozat alapján
4'	Előzetesen gyűjtött találós kérdések elmondása, megfjtése
1'	Óra végi szervezés

Irodalom jellegű gyakorló óra frontális osztálymunkában

(kb. március 1. hete)

Idő-tartam	Tevékenység
2'	Óra eleji szervezés
5'	A tanult versek kommunikációs és helyesejtési szempontú előadása
4'	A táblára írt vers írójának, címének megállapítása, a versszakok és az egyik versszak sorainak megszámlálása
3'	A táblán levő vers rímeinek jelölése
5'	Közmondás jelentésének megfejtése az irodalomkönyv felhasználásával
6'	Helyesejtési gyakorlatok: légző-, hangadás- és gyorsasági gyakorlatok; vers gyakorlása utánmondással
5'	A táblán levő vers egyik költői képéhez illusztráció készítése
3'	A táblán levő vers felolvasása
10'	Mimetikus játék
2'	Óra végi szervezés

Új tananyagot bevezető irodalom jellegű óra differenciált osztálymunkában

(kb. április 2. hete)

Időtartam	Tevékenységek és csoportok	
	1. csoport	2. csoport
2'	Óra eleji szervezés	
2'		P Felkészülés párbeszédesszerű szerepek szerinti olvasására (feladatadás)
	P 1. Ismert mese többszöri elolvasása némán, felkészülés a hangos olvasásra. A tanulók előzetesen jelölik az időtartamot és az írásjeleket 2. Címzavak keresése a gyermeklexikonban (feladatadás)	Feladatmegoldás
10'	Feladatmegoldás	P 1. A versolvasás gyakorlása szerepek szerint, tekintettel a kérdő mondatok helyes hanglejtésére 2. Költői képek keresése versekben. A képek „megfejtése”, minősítése: közeli-távoli, hangos-néma 3. Egy költői képhez illusztráció készítése 4. Az osztálykönyvtárból szabadon választott mesevagy verses könyv nézegetése, olvasása (feladatadás)

Időtartam	Tevékenységek és csoportok	
	1. csoport	2. csoport
10'	P 1. A hangos olvasás gyakorlása helyesejtéssel 2. Mese önálló elolvasása és elemzése az irodalomkönyv feladatai alapján (feladatadás)	Feladatmegoldás
10'	Feladatmegoldás	P 1. Címszavak keresése a gyermeklexikonból 2. Könyvek adatainak (szerző, cím, a kiadás helye, kiadó) leolvasása az osztálykönyvtár néhány mese- és verseskönyve alapján
5'	Nem-verbális kommunikációs gyakorlatok	
3'	Irodalmi „gyűjtőmunka” előkészítése	
3'	Óra végi szervezés: az 1. csoport irodalomkönyveinek összegyűjtése; az osztálykönyvtár elrendezése	

Irodalom jellegű gyakorló óra differenciált osztálymunkában

(kb. május 2. hete)

Időtartam	Tevékenységek és csoportok		
	1. csoport	2. csoport	3. csoport
2'	Óra eleji szervezés		
3'	Érzelmek kifejezésének gyakoroltatása arcjátékkal		
1'			P Az irodalomkönyv valamelyik meséjének néma olvasása után felkészülés a mese elmondására. A mesélő valamelyik szerepbe illeszkedve mondja el a mesét (feladatadás)
	P 1. Költők neveinek és verseinek rendezése írásban tábláról 2. Költők megnevezése után verseiket tartalmazó kötetek gyűjtése az osztálykönyvtárból (feladatadás)		
2'		P 1. A fóliára írt vers rossz sorrendben lévő versszakainak rendezése	

Időtartam	Tevékenységek és csoportok		
	1. csoport	2. csoport	3. csoport
7'	Feladatmegoldás	2. A vers egyik képének ábrázolása (feladatadás)	
		Feladatmegoldás	<p><i>P</i> A mese reprodukálása valamilyen szereplő helyzetébe illeszkedve</p> <p><i>P</i> Párbeszédet tartalmazó vers szerepek szerinti hangos olvasása</p>
3'			<p><i>P</i> A rím jelölése az irodalomkönyv egyik versében</p>
8'	Verses mese mimetizálásának gyakorlása		
2'			<p><i>P</i> Vers egyik – a pedagógus által meghatározott – képének ábrázolása (feladatadás)</p>
		<p><i>P</i> Táblára írt szóhoz rímelő szavak gyűjtése írásban (feladatadás)</p>	Feladatmegoldás
5'	<p><i>P</i> Mese helyesejtési normákhoz igazodó hangos olvasása</p>	Feladatmegoldás	
4'	Adott második személynek szóló versmondás gyakorlása		
2'	Óra végi szervezés		

Egy tanítási óra vázlata és a megtartott óra elemzése

(1. osztály)

Óravázlatokat és óraelemzéseket gyakran tesznek közzé a hazai pedagógiai sajtóban. Mi óravázlatot a programunkban keveset adunk közre. Itt csupán azért közlünk egyet, hogy a munkához oly fontosnak és nélkülözhetetlennek tartott tanítói önismeret fejlesztésének egy lehetőségét bemutassuk egy valóságosan megtartott órához kapcsolódó tanítói önelemzés révén.

Olvasás, önművelés jellegű gyakorló óra vázlata

3' 1. Választott vers elmondása, mimetizálása.

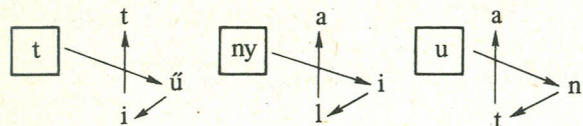
3' 2. Artikulációs gyakorlat végeztetése az *a-a-o-u-o-a-á; á-e-é; a-á-a; e-é-i-ü-ö-ü-i-é-e* hangsorok mondatásával.

7' 3. Hangsúlygyakorlat végeztetése szókapcsolatok olvastatásával. Az írásvetítő képe:

piros tinta
nagy cápa
kis ütő
nagy púp
barna dió

3' 4. Légzőgyakorlat végeztetése:
a hét napjainak elmondatása egyszer halk hangerővel;
számoltatás 10-ig;
az *f* hang hangoztatása 10 másodpercig.

3' 5. Szemműködést fejlesztő gyakorlatok végeztetése:

12' 6. A differenciált munka megszervezése

1. csoport	2. csoport	Egyéni munkavégzés																								
a) Ismert szórészek, szavak bekereteztetése ismeretlen szövegben, újságpapíron	a) Mondatolvasztás a tábláról némán, majd középhangerővel, a hangsúlyjelek figyelembevételével. A tábla képe: Cini az ütő előtt ül. A virágóra az udvaron van. A bohóccipő piros.	a) Szóképek és tárgyképek egyeztetése cipó cumi mici pici																								
b) Ellenőrzés a következő tanórán	b) Szavak jelentésének lerajzoltatása. A tábla képe: cápa, paci, pipi	b) Kiemelt betűk bekeretezése betűhalmazban rajzlaton.																								
	c) Ellenőrzés a szavak elolvasztásával																									
		<div style="text-align: center;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;">t</div> </div> <table border="1" style="margin: 5px auto; border-collapse: collapse;"> <tr><td>n</td><td></td><td>o</td></tr> <tr><td></td><td>t</td><td></td></tr> <tr><td>ö</td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td>u</td><td>t</td></tr> </table> <div style="text-align: center;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;">u</div> </div> <table border="1" style="margin: 5px auto; border-collapse: collapse;"> <tr><td>ü</td><td></td><td>ü</td></tr> <tr><td>u</td><td>r</td><td></td></tr> <tr><td>ö</td><td></td><td>u</td></tr> <tr><td></td><td>u</td><td>m</td></tr> </table>	n		o		t		ö				u	t	ü		ü	u	r		ö		u		u	m
n		o																								
	t																									
ö																										
	u	t																								
ü		ü																								
u	r																									
ö		u																								
	u	m																								
		c) Ellenőrzés a szavak felolvasztásával, betűolvasztással.																								

10' 7. Az u, ú betűk változtatása vázolólapon

4' 8. Igekötős szavak olvastatása a *Szó és betű* című tankönyv globális fejezetéből. Az igekötők összekötetése a szavakkal, az igekötős szavak elolvasztatása.

fel	húz	le	húz
	ír		ír
	ül		ül

1' 9. Óra végi szervezés: a vázolólapok összegyűjtése

Az olvasás, önművelés jellegű gyakorló óra elemzése

Az „Óraelemzés” cím alatt előadott szempontok, tanácsok alkalmasak önelemzésre és más, külső megfigyelő által végezhető óraelemzésre is. Itt *önelemzést* adunk közre. Az önelemzés szerepe az okok feltárása és a további teendők tisztázása. Az önelemzésnek nem feladata azoknak a pozitív értékeknek az összegyűjtése, amelyek az órán tettenérhetők, s amelyeket a kívülálló megfigyelők közölni szoktak az órát tartó nevelővel.

I. A gyerekek által végzett tanórai tevékenységek felsorolása. A hibásan megoldott feladatok megnevezése

A tanítási órán a következő tevékenységek szerepeltek ebben a sorrendben: versmondás, vers mimetizálása; artikulációs, hangsúly-, légző- és gyorsolvasási gyakorlat végzése; szókép azonosítása tárgyképpel, mondatolvasás, szavak jelentésének a lerajzolása, ismert szavak, szórészek keresése ismeretlen szövegben; betűvázolás. E tevékenységek közül az egyéni munkát végző tanuló a segítségem nélkül nem volt képes a tárgyképeket egyeztetni szóképekkel, s hibázott a gyorsolvasási gyakorlat végzésekor is. A közepes tempóban haladó (második) csoport tagjai feltűnően hibásan oldották meg a szavak jelentésének lerajzolását. A többi tevékenységet a tanulók az eddigi teljesítményüknek megfelelően végezték el.

II. A tanulságos problémák elemzése

1. Az egyéni munkát végző tanulónak csaknem minden anyanyelv órán feladata, hogy tanítói szóképeket egyeztessen tanítói tárgyképekkel. A sikeres megoldáshoz az eléje kitett tárgy- és szóképeket össze kell hasonlítani a falon elhelyezettekkel. A kiválasztott képhez a falon levő mintáknak megfelelően meg kell keresnie a szóképet (vagy fordítva: szóképhez tárgyképet keres). Ő ezt a tevékenységet az eddigi órákon általában sikerrel végezte. Ezen a tanórán azonban a szóképes programban nem szereplő szavakat kellett ráhelyeznie képekre. Ezeket a szavakat (cumi, nád, pad, cipó) az előző két órán tanulták a gyerekek. A feladatmegoldás feltétele az volt, hogy ismerje föl a képeken ábrázolt dolgokat, olvassa el a szavakat, s tisztában legyen a szavak jelentésével. A feladathoz adott utasítást ugyanúgy fogalmaztam meg, mint a többi esetben az ugyanilyen típusú feladatok utasításait. („Tedd a képek alá a megfelelő szavakat!”) A gyerek a kép és szó egyeztetéséhez csak a segítségnyújtásom után látott hozzá. A sikertelenség okai az alábbiak lehettek:

- a) A kislány nem akkora, s nem ugyanolyan kivitelű tárgy- és szóképekkel dolgozott, mint eddig. Elképzelhető, hogy a megnevezés ellenére a képeken ábrázolt dolgokat nem ismerte föl.
- b) A szóképek s tárgyképek a fali plakátokon nem szerepelnek, így az összehasonlítást nem végezhetette el a gyerek.
- c) A szavakat nem volt képes elolvasni.
- d) Az elolvasott szavak jelentését nem ismerte.

Tervezési hibaként fogható fel, hogy az említett szavak olvasásának gyakoroltatását a feladat megoldása előtt nem végeztem el. A gyakoroltatás idejére a többi csoport önállóan dolgozhatott volna.

Ugyanez a tanuló az egyik gyorsolvasási gyakorlatot hibásan oldotta meg, ezzel kiváltotta a többiek derűtségét. Ennek a feladattípusnak az elvégzéséhez ismerni kell az első négy betűcsoportot s a megoldás algoritmusát. Az általam adott utasítás más órákon már többször elhangzott („Nézzetek a bekarikázott betűre! Olvassátok el a többi betűt a nyíl irányában haladva! Olvassátok föl az utolsó betűt!”).

- A kislány által mondott képtelen válasz okai a következők lehetnek:
- a) a feladatvégzés tanulásának irányítása közben a kislány esetében az egyéni visszacsatolás nem történt meg. Így a megoldási algoritmusmal nem volt tisztában;

- b) nem ismerte föl a feladatban szereplő betűket;
- c) az előző két feltevés együtt is lehet a kudarc oka.

A kislány eddigi teljesítménye alapján szinte bizonyosra vehető, hogy a feladatmegoldás algoritmusának elsajátítása után sem lenne képes helyes válasz adására. Ennek az az oka, hogy a tanult betűket nagyon bizonytalanul ismeri fel. Hasonló típusú gyorsolvasási gyakorlat végzésének idején ezért a továbbiakban egyéni feladatokat old meg.

2. A közepes tempóban haladó csoport tagjai a mondatolvasás után azt a feladatot kapták, hogy rajzolják le a táblára írt három szó (cápa, paci, pici) jelentését. Ezek a szavak a szóképes programban nem szerepelnek. A szavakat a tanulóknak vagy globálisan, vagy a betűösszevonás algoritmus alapján kellett volna elolvasniuk. Az előző órákon a gyerekek olvasták már ezeket a szavakat, megismerték jelentésüket. A legelső szóra (cápa) a hangsúlygyakorlatból is emlékezhetek. A három szó közül csak az elsőnek a jelentését rajzolta le két-három tanuló. A hiányos feladatmegoldás okait a következőkben látom:

- a) ennek a csoportnak a tagjai nem a betűösszeolvasás algoritmus szerint olvassák a szavakat, hanem globálisan;
- b) a fali tábláról nem tudnak azonosítani;
- c) az órán csak az egyik szó olvasását gyakorolhatták;
- d) a két főnév jelentésének lerajzolása egyszerűbb, mint a melléknévé.

Az óratervből kimaradt a három szó olvasásának gyakoroltatása. Megoldásként a kérdéses szavak szerepelhetek volna a rajzolás előtt olvasott mondatokban. A sikertelenségekből azt a tanulságot vonom le, hogy a nem tárgykép segítségével tanult szavak előzetes gyakoroltatását minden olyan feladat végzetéséhez meg kell terveznem, amelyben önállóan elvégzendő feladatként kívánom kiadni az olvasásukat.

(Az óravázlatot készítette, ennek alapján az órát megtartotta, majd elemezte Horváth Éva tanítónő 1980. nov. 10-én Veszprémben, a Báthory Általános Iskolában.)

Esetleírások

(2. osztály)

Hazai pedagógiai gyakorlatunkban az esetleírások bemutatása nem honosodott meg, mivel a pedagógiai diagnosztizáló gondolkodás fejlesztését a szakmai közvélemény nem tekinti fontosnak. Kritikus esetben átengedi a pszichológusoknak. Az esetleírások szükségessége programunkban csak az utóbbi időben merült fel.

A következőkben két esetleírást mutatunk be az egyszerű, bizonytalan döntési problémák elemzésére.

I.

N. L. 2. osztályos budapesti tanuló teljesítménye másfél évig egyenletesen jó volt, az írása tiszta, rendezett, magatartása a normáknak megfelelő. Félév után sorozatosan rendetlen, hibás munkák kerültek ki a kezéből, a teljesítménye közepesre romlott, felületessé, agresszívvá, figyelmetlenné vált. (*A döntési helyzet felmerülése.*)

Tudásmérések során megállapítottam, hogy a tanított ismereteket és tevékenységeket elsajátította, tehát a rendezetlenségét nem tudásbeli hiányosság okozta. Feltételeztem, hogy a változás oka betegség, pszichés vagy szociális természetű probléma lehet. Ennek felderítését két módon kíséreltem meg: 1. Megpróbáltam kikérdezni a gyereket, hogy tőle tudjam meg a változás okát, de ez nem vezetett eredményre. A gyerek szorongott, és nem akart beszélni a gondjairól. 2. Ezek után a kisfiú tudta nélkül a lakásukra mentem, és a szüleivel is beszéltem. Tőlük tudtam meg, hogy rendezetlen családi életet élnek, válófélben vannak, s döntésükről a gyerek is tud. A probléma észlelésétől eddig kb. két hét telt el. (*Helyzetfelmérés, helyzetelemzés.*)

Az okokat megtudva mindenképpen azt tartottam a gyerek érdekében a legfontosabbnak, hogy segítek neki iskolai teljesítményének és magatartásának normalizálásában, hogy az iskolai kudarcok és annak következményei ne nehezítsék tovább a helyzetét. (*Célkitűzés.*)

Ezután azt mérlegeltem, elmondjam-e a gyereknek, hogy tudok a családja konfliktusairól, és megbeszéljem-e vele a továbbiakat, vagy hallgassam el. Azt mindenképpen elhatároztam, hogy engedményeket,

felmentést a hibás teljesítményekért és a normasértő magatartásért nem kap majd, viszont megkülönböztetett figyelmességgel, körültekintően értékelem majd minden jó megnyilvánulását, hibázásaival szemben pedig türelmes leszek. (*Alternatívák kidolgozása, értékelése.*)

Végül amellettt döntöttem, hogy a gyereknek elmondom: tudok a családjukat ért bajról. (*Döntés.*)

Négyszemközt beszéltem vele, s javasoltam neki, ne szaporítsa a bajt, hanem figyeljen a munkájára, a barátaival ne verekedjen, legyen nagyon türelmes. Megígértem, hogy minden teljesítményét és tevékenységét értékelni fogom. Ettől kezdve következetesen biztattam a képességeinek megfelelő munka elvégzésére, minden apró munkáját értékeltem, minden lehető alkalommal megdicsértem, fölvettem vele a kapcsolatot, sokat beszélgettem vele. Lassú, két hónapig tartó, egyáltalán nem egyenletes javulás következett be a gyerek magatartásában. A harmadik hónap elejére már megbízható, egyenletes lett a teljesítménye. Agresszivitása csökkent ugyan, de magatartása sajnos azóta is gyakran normasértő.

II.

A 2. osztály első félévében tanítottam a gyermeklexikon használatát. A címszókeresést nagyon kedvelték a gyerekek. Éppen ezért volt furcsa, hogy S. T. megtagadta a munkát. Végiggondoltam, mi akadályozhatja a gyereket a munkában: beteg, fáradt, hiányzik valamelyik szükséges tanszere? Nem volt semmi baja, nem volt beteg, és szótározni sem akart. Mivel az osztály többi tagjával folytatnom kellett a munkát, S. T.-nek másik feladatot adtam, későbbre halasztva a probléma elemzését. (*A döntési helyzet felmerülése.*)

Óra után meg akartam beszélni a problémát a gyerekekkel, de ő csak azt hajtogatta, hogy nem szereti ezt a munkát, és egyre makacsabban állította, hogy máskor sem fogja elvégezni. Ki kellett derítenem, mi okozza a kisfiú dacos tiltakozását, hogy utána rá tudjam venni a lexikonhasználat megtanulására és gyakorlására. (*Célok meghatározása.*)

A következő alternatívák kínálkoztak az okok kiderítésére (*alternatívák kidolgozása*):

1. Kényszerítem a munka elvégzésére, vagyis megszüntetem a munka megtagadását.

2. Tovább kérdezgetem a gyereket, míg a vonakodás valódi okát meg nem tudom.

3. Beszélék a szüleivel, a segítségüket kérem.

4. Jutalmat ígérek a gyerekeknek, ha hajlandó elvégezni a címszókeresést.

Megkérdeztem a kisfiú édesanyját, hogy nem tud-e segítségemre lenni a probléma megoldásában. A gyerek otthon sem mondta meg, mi az igazi baja. Végül hosszas kérdezősködés után négyszemközt elárulta; hogy nem tudja elolvasni a szavakat, mert nem ismeri a kétjegyű betűket. Eddig nem vettem észre, hogy olvasási nehézségei vannak. Mivel gyakran megdicsértem más tevékenységekben nyújtott jó munkájáért, nem akarta, hogy olvasási kudarcának az egész osztály tanúja legyen. Inkább vállalta a munka megtagadásával járó konfliktust.

Rövid idő alatt a segítségemmel megtanulta az elfelejtett betűk olvasását, majd külön gyakorlással a címszókeresést is.

Lejegyezte: Kiss Éva

Időterv-részlet

(2. osztály)

FEBRUÁR

1. hét

Olvasás:	Ismerd meg a világot!:	– A szán, a szekér és a kordé – Könyvtáratatás (hír)
Gyorsolvasás:	Látószögnövelő gyak.:	Olvasástanulás III. 1/L.3. 2/L.8. 5/L.4.
	Jelkeresés:	Olvasástanulás III. 8/K.9. 11/K.2. F. gy.: 10. o. 2/cf)
	Hibakeresés:	Olvasástanulás III. 14/H.4. F. gy.: 13. o. 3/ak)
	Nyomdahibás sz.:	Olvasástanulás III. 21/Ny.1.
	Szóteremtés:	F. gy.: 15. o. 5/ad) 17. o. 5/ca); cb)
Önművelés:	F. gy.:	45. o. 4/ed) 46. o. 6/a) 49. o. 8/b) 38. o. 2/fa)
Írá-helyesírás:	Nyelvtan, szöveg, helyesírás:	132–133. o. F. gy.: 62. o. 1/a); 1/b); 1/c) 60. o. 2/n) 61. o. 3/ö) 67. o. 1/zs); 1/A) 68. o. 2/c)

<i>Nyelvtan:</i>	Nyelvtan, szöveg, helyesírás: A szavak kapcsolatai Az eszközhatározós szerkezet 42-43. o. F. gy.: 73. o. 11/e) 74. o. 12/e) 76. o. 1/hc); 1/ib) 79. o. 2/jc); 2/jb); 2/k) 82. o. 2/öc); 2/pa) 83. o. 2/ty); 2/bb)
	Hangtani ism.: F. gy.: 98. o. 5/a)
<i>Helyesejtés:</i>	F. gy.: 103. o. 1/ab); 1/cb) 104. o. 1/eb) 105. o. 3/ab) 108. o. 3/dh) 109. o. 4/ba) 115. o. 7/bg) 116. o. 8/ab)
<i>Beszédfejlesztés, kommunikáció:</i>	F. gy.: 120. o. 5/j) 119. o. 3/b) 124. o. 11/e)
<i>Illem:</i>	F. gy.: 155. o. 3/h) 142. o. 4/a) 143. o. 1/g) 149. o. 5/d) 157. o. 3/d) 172. o. 2. 166. o. 3/c)
<i>Fogalmazás:</i>	Nyelvtan, szöveg, helyesírás: 76. o. 6.; 7. F. gy.: 179. o. 7/g); 7/h) 184. o. 2. 181. o. 1/a) Nyelvtan, szöveg, helyesírás: 89. o. 2.; 3. 100. o. 2/a) 101. o. 2/b)
<i>Mimetikus j.:</i>	F. gy.: 191. o. 1/a) 193. o. 2/b)
<i>Irodalom:</i>	József A.: Altató 25. o. (kötelező) József A.: A kanász 27. o.

A nyelvhasználati tevékenységek indítási és fontossági rendje az 1. osztályban

A NYELVHASZNÁLATI TEVÉKENYSÉGEK

TRUDALOM							
	kisepikai prózaműfajok						
	mimetikus játékok						
	nem verbális kommunikációs gyakorlatok						
	ILLEMSZABÁLYOK TANULÁSA: ISKOLÁBAN, ÉTKEZÉS,						
	külső testi jellemzők tanulása						
	üzenetközvetítés						
	mesebefejezés						
	kiscsoportos kommunikáció:						
	ILLEM	ELBESZÉLÉS TANÍTÁSA KÉP, KÉPSOR, ZÖREJ ALAPJÁN					
véleménynyilvánítás tanulása							
szándéknyilvánítás: kérés, tudakozódás							
KAPCSOLATFELVÉTEL ÉS VISZONZÁSA, VÁLASZ TUDAKOZÓDÁSRA:							
BESZÉDMŰVELES-KÖMIVITÁCIÓ	versmondás utánmondással						
	helyesejtési gyakorlatok hangos olvasáshoz kapcsolva:						
	helyesejtési gyakorlatok utánmondással: légzés, hangadás, artikuláció, gyorsasági,						
	ÍRÁS - HELYESÍRÁS	időtartamjelölés					
		diktálás utáni írás					
		MÁSOLÁS					
		ÍRÁSMOZG. BETŰELEM-VÁZ. KISBETŰK ÍRÁSA ÉS KAPCSOLÁSA					
		OLVASÁS - ÖNMŰVELÉS	gyorsolvasás előkészítése				
			BETŰTANULÁS ÉS BETŰÖSSZEVONÁS. NÉMA ÉS HANGOS OLV. GYAK.				
			SZÓKÉPOLVASÁS				
SZEPTEMBER			OKTÓBER	NOVEMBER	DECEMBER	JANUÁR	

INDÍTÁSI ÉS FONTOSSÁGI RENDJE

az irodalom életének megismerése				
versmondás kommunikációs szempontból				
epikai művek jellemzőinek tanulása				
költői kép tanítása				
versmű ismeretek tanulása: verssor, versszak, rím, refrén, ritmus				
kommunikációs tényezők felismerése irodalmi alkotásokban				
GYALOGOS KÖZLEKEDÉS, JÓ MEGJELENÉS				
kiscsoportos kommunikáció: tevékenységleírás, szövegbefogadás				
leírás: állatok, tevékenységek, személyek				
hirdetés				
szövegbefogadás tanulása				
elbeszélés élmény alapján				
SZEMÉLYI ADATOK TANULÁSA				
versmondás olvasással				
helyesejtési hibajavítás				
hangsúly, hanglejtés, időtartam, hangkapcsolatok				
ritmus-, időtartam és hangsúlygyakorlatok, hangerőváltás				
helyesírási hibajavítás				
elválasztás				
mondatkezdő nagybetű				
tulajdonnevek helyesírása				
összeolvasás, hasonulás jelölése				
a j hang kétféle jelölése				
IDŐTARTAMJELÖLÉS				
akaratlagos írás				
DIKTÁLÁS UTÁNI ÍRÁS				
MÁSOLÁS				
NAGYBETŰK ÍRÁSA ÉS KAPCSOLÁSA				
iskolán kívüli önművelés				
könyvtárhasználat				
olvasástechnikai hibák javítása				
didaktikus szövegek olvasása				
mindennapi leíró szövegek olvasása				
információs szövegek olvasása				
ISMERETTERJESZTŐ SZÖVEGEK OLVASÁSA				
A HANGOS OLVASÁS GYAKORLÁSA A TELJES BETŰK ÉSZLETTEL				
FEBRUÁR	MÁRCIUS	ÁPRILIS	MÁJUS	JÚNIUS

TARTALOM

Bevezetés	3
I. A NYELVI, IRODALMI ÉS KOMMUNIKÁCIÓS NEVELÉS PROGRAMCSOMAGJA	5
A tanterv	7
A tanterv célrendszere	7
A tananyagrendszer	16
1. osztály	18
2. osztály	28
3. osztály	43
4. osztály	65
A követelményrendszer	87
A tanítási program	88
II. TANÍTÁS A NYELVI, IRODALMI ÉS KOMMUNIKÁCIÓS NEVELÉSI PROGRAMBAN	89
A tanulásirányítás szakaszai	90
Motiválás	90
Tanulásszervezés, differenciálás	92
Döntés	94
Feladatadás	98
Ellenőrzés	99
Értékelés	100
A tanítás munkaszakaszai	100
Tervezés	101
Az óratervezés menete	103
Felkészülés az óravezetésre	104

Óravezetés	104
Óraelemzés	110
III. A TANÍTÓ A NYELVI, IRODALMI ÉS KOMMUNIKÁCIÓS NEVELÉSI PROGRAMBAN	112
A tanító gyerekekkel szembeni beállítódása	117
A tanító nevelési stílusa	119
A tanító tudása	121
IV. FÜGGELÉK	123
Tanulásirányítási eljárások (1. osztály)	123
Szóképek elemzése	125
Gyorsolvasási gyakorlatok végzése	129
Ismeretterjesztő szövegek olvasása	131
Címszavak megkeresése a gyermeklexikonban	134
Az írásmozgás fejlesztése	137
Betűelemek vázolósa	143
Helyesírási hibák javítása	147
Hangsúlygyakorlatok végeztetése olvasással	150
Elbeszélő szöveg alkotása élmény alapján kiscsoportos kommunikációban	153
Leíró szöveg alkotása állatokról csoportkommunikációban	156
Óramodellek (1. osztály)	161
Új tananyagot bevezető olvasás, önművelés jellegű óra frontális osztálymunkában	161
Olvasás, önművelés jellegű gyakorló óra frontális osztálymunkában	162
Olvasás, önművelés jellegű gyakorló óra differenciált osztálymunkában	163
Új tananyagot bevezető olvasás, önművelés jellegű óra differenciált osztálymunkában	165
Új tananyagot bevezető írás, helyesírás jellegű óra frontális osztálymunkában	167
Írás, helyesírás jellegű gyakorló óra frontális osztálymunkában	168

Új tananyagot bevezető írás, helyesírás jellegű óra differenciált osztálymunkában	169
Írás, helyesírás jellegű gyakorló óra differenciált osztálymunkában	170
Új tananyagot bevezető beszédművelés jellegű óra frontális osztálymunkában	172
Beszédművelés jellegű gyakorló óra differenciált osztálymunkában	172
Beszédművelés jellegű gyakorló óra frontális osztálymunkában	173
Új tananyagot bevezető beszédművelés jellegű óra differenciált osztálymunkában	174
Új tananyagot bevezető irodalom jellegű óra frontális osztálymunkában	177
Irodalom jellegű gyakorló óra frontális osztálymunkában	178
Új tananyagot bevezető irodalom jellegű óra differenciált osztálymunkában	179
Irodalom jellegű gyakorló óra differenciált osztálymunkában	181
Egy tanítási óra vázlata és a megtartott óra elemzése (1. osztály)	183
Olvasás, önművelés jellegű gyakorló óra vázlata	183
Az olvasás, önművelés jellegű gyakorló óra elemzése	185
Esetleírások (2. osztály)	188
Időterv-részlet (2. osztály)	191
Nyelvhasználati tevékenységek indítási és fontossági rendje az 1. osztályban	194

Tankönyvkiadó Vállalat

A kiadásért felelős: Vilhelm József igazgató

Raktári szám: 83 138

Felelős szerkesztő: Chászárné Simon Alice

Utánnomásra előkészítette: Sz. Kuncze Magdolna

Műszaki vezető: Telekes György igazgatóhelyettes

Grafikai szerkesztő: Takács László

Műszaki szerkesztő: Görög Istvánné

A kézirat nyomdába érkezett: 1991. május

Megjelent: 1991. július

Terjedelem: 12,5 (A/5) ív

Készült az 1987. évi második kiadás alapján, álló montírugról,

íves ofszetnyomással, a „KAMÉLEON” GMK gondozásában

a Palantir bt. nyomdájában

TA 5238—II/D—11—9193

